

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

MEDYADA YAŞLILIK OLGUSUNUN İNCELENMESİ:
TÜRK FİLMLERİ ÖRNEĞİ

SONAY KARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Canan GÖNÜLLÜ

Üye: Prof. Dr. Nazmi AVCI

Üye: Doç. Dr. Yasemin APALI

BURDUR – 2024

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “Medyada Yaşlılık Olgusunun İncelenmesi: Türk Filmleri Örneği” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Sonay KARA

TEŞEKKÜR

Yaşlılık konusunu seçtiğimde yolun beni buralara getireceğini bilmiyordum. 80 yaşındaki annem, literatüre göre yaşlı sayılıyordu. Bu yolda ilerlerken edindiğim her bilgide ona daha farklı bakmaya, onu daha çok anlamaya başladığımı hissediyordum. Her akşam eve döndüğümde onu görmek çok büyük bir şanstı. İlerlemiş yaşına rağmen enerjisi ile hayatımı kolaylaştırıyor, kahveme ve dertlerime yoldaş oluyordu. Keşke daha çok zamanımız olsaydı. Canım annem Şengül KOLTAN, hayatıma tuttuğun ışık için, sonsuz desteğin için, yapabildiğim her şey için teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince iyi niyeti, engin bilgisi, deneyimi ve sonsuz desteği ile yanımda olduğu için sevgili danışmanım Doç Dr. Canan GÖNÜLLÜ'ye yürekten teşekkürlerimi sunuyorum. Anlayışları, destekleri ve hoşgörülerini için kıymetli aileme teşekkür ederim. Sevgili hocam Doç. Dr. Meral TİMURTURKAN'a içten dostluğu ve sevgisi ile yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Burdur, 2024

(KARA, Sonay, “Medyada Yaşlılık Olgusunun İncelenmesi: Türk Filmleri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2024)

ÖZET

Tüm dünyada ve Türkiye’de gerek doğum oranlarının azalması gerekse tıp alanındaki gelişmeler sonucunda nüfus yaşlanmaktadır. Yaşlı bireylerin sayısındaki artış ile birlikte yaşlılık ile ilgili çalışmalar artmış, yaşlılık dönemi sorunlarının üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar gerek bilimsel gerekse kültürel alanda yapılmıştır. Sinema da kültürel bağlamda topluma ayna tutan medya araçlarından biridir. Çalışmada toplumun ve yaşlı bireylerin yaşlılık algısı hem yansıtılması hem de yeniden üretilmesi kapsamında sinema filmleri aracılığı ile incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme olan filmler 1960’lı yıllardan günümüze uzanan bir yelpaze içerisinden üç döneme ayrılarak ve her dönem için üçer adet olarak seçilmiştir. Seçilen filmlerde sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan farklı dinamiklere sahip olan yaşlı bireylerin yer almasına dikkat edilmiştir. Her film çalışmanın amacına uygun başlıklar altında incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda yaşlılık olgusunun yıllar içerisindeki değişimini görmek amaçlanmıştır. Yapılan inceleme nitel araştırma çerçevesinde içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Türk Sineması, Toplumsal Değişim

(KARA, Sonay, "Analyzing the Phenomenon of Old Age in Media: The Case of Turkish Films", Master's Thesis, Burdur, 2024)

ABSTRACT

All over the world and in Turkey, the population is aging as a result of the decrease in birth rates and developments in the field of medicine. With the increase in the number of elderly individuals, studies on old age have increased and the problems of old age have started to be emphasized. These studies have been conducted both in scientific and cultural fields. Cinema is one of the media tools that hold a mirror to society in a cultural context. In this study, the perception of old age of the society and elderly individuals is examined through cinema films within the scope of both reflecting and reproducing the perception of old age. The films, which are the sample of the study, were selected from a spectrum ranging from the 1960s to the present day, divided into three periods and three films for each period. In the selected films, attention was paid to the inclusion of elderly individuals with different social, economic and cultural dynamics. Each movie was analyzed under headings appropriate to the purpose of the study. As a result of these examinations, it was aimed to see the change in the phenomenon of old age over the years. The analysis was made by content analysis method within the framework of qualitative research.

Keywords: *Old Age, Aging, Turkish Cinema, Social Change*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	3
1.1.1. Yaş, Yaşlanma ve Yaşlılık	3
1.1.2. Yaşlanma Çeşitleri	7
1.1.2.1. Kronolojik Yaşlanma:	7
1.1.2.2. Biyolojik Yaşlanma:	7
1.1.2.3. Psikolojik Yaşlanma:	9
1.1.2.4. Sosyal Yaşlanma:	10
1.1.2.5. Yaşlılığın Genel Özellikleri	11
1.1.2.6. Fizyolojik Özellikler	11
1.1.2.7. Psikolojik Özellikler	12
1.1.2.8. Sosyolojik Özellikler	15
1.2. Yaşlılığa İlişkin Kuramlar	18
1.2.1. Yapısal Fonksiyonel Kuramlar	19
1.2.1.1. Modernleşme Kuramı:	20
1.2.1.2. Geri Çekilme Kuramı:	20
1.2.1.3. Aktivite Kuramı:	22
1.2.1.4. Süreklilik Kuramı:	23
1.2.1.5. Rol Kuramı:	24
1.2.2. Çatışmacı Kuramlar	25
1.2.2.1. Politik Ekonomik Kuram	26
1.2.2.2. Yaş Tabakalaşması Kuramı:	27
1.2.3. Sembolik-Etkileşimci Kuram	28
1.2.3.1. Etiketleme Kuramı	29
1.2.3.2. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı	30
1.2.3.3. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı	30

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Toplumsal Yapı, Değişme ve Medyada Görünürlüğü	32
2.2. Aile Kurumu	33
2.3. Ekonomi Kurumu	38
2.4. Din ve Siyaset Kurumu	42
2.5. Eğitim Kurumu	48
2.6. Sağlık Kurumu	53
2.7. Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm	55

2.8. Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Yaşlılık	58
2.9. Yaşlılığın Toplumsal Yapıdaki Değişiminin Medyaya Yansıması ..	61
2.10. Türk Sinemasında Yaşlılık	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. 1960-1980 Arası Filmler	69
3.1.1. Ağaçlar Ayakta Ölür	69
3.1.2. Yaşlı Gözler.....	73
3.1.3. Aile Şerefi	77
3.2. 1980-2000 Arası Filmler	81
3.2.1. Hanım	81
3.2.2. Yengeç Sepeti.....	85
3.2.3. Güle Güle	87
3.3. 2000 Sonrası Filmler	91
3.3.1. Beyaz Melek.....	91
3.3.2. Çınar Ağacı	95
3.3.3. 11’e 10 Kala	99
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ	118

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılın sonlarından itibaren görülen nüfus yaşlanması 21. yüzyılın ortalarından sonra ülkemizin de dâhil olduğu gelişmekte olan ülkelerin de gerçeği haline gelmiştir. Gerek teknoloji ve sağlık alanındaki gelişmeler, gerekse doğurganlık hızının azalması nüfusun yaşlanmasına etki etmiştir. Günümüzde dünyada 800 milyonu aşkın sayıda 65 yaş ve üzeri birey bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri, 2023). Yaşlı nüfus oranının, toplam nüfus içinde giderek artan bir seyir izlemesi, yaşlı bireylerin toplumsal konumları konusunda da değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen kaçınılmaz değişim de konu özelinde düşünüldüğünde; tarihsel seyrinde yaşlılığın değişen anlamını görebilmek mümkün olmaktadır.

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan tarımda makineleşme ile kırdan kente yoğun göç dalgası başlamış, kent yaşamına uyum sağlayan bireyler ailelerini zaman içerisinde yeniden dizayn etmişlerdir. Kır yaşamında üç kuşağın -dedelerin, ninelerin, çocukların ve torunların- birlikte yaşadıkları geniş aileler, kent yaşamıyla birlikte çekirdek aileye dönüşürken; mekânlar da küçülmüş ve kente uygun yapılarda, daha küçük evlerde aileler hayatlarını idame ettirir hale gelmiştir. Kır yaşamında tüm ailenin geçimini tarımsal faaliyetlerden sağladığı görülmektedir. Kişilere bölüştürülmüş bir mal varlığı olmaması sebebiyle aile reisi konumundaki yaşlı bireyler alınan tüm kararlar üzerinde söz sahibi durumundaydı. Kent yaşamına ve çekirdek aileye geçişle birlikte yaşlı bireyler toprağın/gelirin sahibi olan, bilgisine, fikrine başvurulacak kişiler olmaktan çıkmıştır. Bu durumda gençlik ve yetişkinlik döneminin aktif rollerinden sıyrılıp yaşlılık dönemine geçen bireyler aynı zamanda bakım yükü, sadece tüketici konuma gelmiş olması gibi gerekçelerle “istenmeyen” konumuna da düşmek durumunda kalabilmişlerdir.

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere nüfusun yaşlanmasına paralel olarak üreten nüfusun azalması devletleri yaşlılık konusunda bir dizi geliştirme yapmak zorunda bırakmıştır. Öncelikle yaşlılık kavramının yeniden gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir. Neredeyse tüm dünyada ve benzer şekillerde emeklilik yaşının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yaşlılık döneminin verimli geçirilmesine yönelik bilimsel çalışmalara yer verilerek yaşlılık dönemine yönelik sorunlara çözüm arayışları geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Bahsi geçen bilimsel araştırmalar tıbbi,

ekonomik alanda olduğu gibi sosyal alanlarda da kendisine yer bulmaktadır. Yapılan çeşitli saha araştırmalarının yanında gözlem yoluyla irdelenen yaşlılık olgusu birçok çalışmada yer almaktadır. Günümüzde hayatın reel akışına paralel, uzakta olanları bize gösteren medya da bu tür çalışmalarda kullanılmaktadır. Gerek yazılı, gerekse görsel medya toplumun aynası görevini de görmektedir. Özellikle sinema, daha teknolojinin bugünlerdeki kadar yaygın olmadığı dönemlerde etkin bir anlatım aracı olarak kullanılmaktaydı. Çekilen filmler, döneminin siyasi ya da gündelik hayatına ışık tutar niteliktedir.

Belirtilen çerçevede yaşlılığın değişen yüzü, bu çalışmada Türk Filmleri üzerinden incelenmiş, tarımda makineleşme sonrası 1960-1980 yılları arası, siyasi yüzün değiştiği 80'ler dönemini içeren 1980-2000 arası ve teknolojik gelişmelerin tüm dünyayı kapsadığı ve mesafelerin yok olduğu dönem olan 2000 sonrası olarak üç ana dönem olarak incelenmiştir.

1. BÖLÜM

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

1.1.1. Yaş, Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlılık çalışmalarında; kavramsallaştırmaların dikkate alınarak ilerlenmesi gerektiği görülmektedir. Yaş, yaşlılık ve yaşlanma gibi kavramların, bazı zamanlarda birbirlerinin yerine kullanılabildiği görülmektedir ancak bu üç kavram, birbirlerinden anlam olarak farklılaşmaktadır. Çalışmanın başında, bu kavramların farklarının ortaya koyulması gerektiği düşünülmüştür.

Yaş, insan ve hayvanın doğumundan itibaren bir yıllık devrelerle yaşamış olduğu süre olarak tanımlanmıştır (Çağbayır, 2007: 5239). Başka bir deyişle bir canlının dünya üzerinde geçirdiği zamanı ifade eden bir terimdir. Doğumla, hatta anne karnında başlayıp ölene kadar devam eden süreçte, bireyi herhangi bir değişkene bağlı kalmaksızın, objektif bir şekilde kategorize etmekte, belirlenen kategorilere göre de bireylerin yapabilecekleri ve yapamayacakları ya da hangi haklardan yararlanıp yararlanamayacakları belirlenmektedir.

Yaşlılık; doğumundan itibaren süregelen zamanın ilerlemesi ile birlikte, yaşamın son kısmı olan ve yaklaşık olarak 15-20 yıl sürmesi beklenen dönemine verilen isimdir (Kalınkara, 2014: 8). Bu yaşlara erişebilen her birey kaçınılmaz olarak bu evreyi yaşayacaktır. Arpacı'ya göre (2005) ise yaşlılık kelimesi yaşamdaki gelişmenin ve değişimin geç dönemini tanımlamaktadır.

Yaşlılığın tek bir tanımı olmadığı gibi yaşlılık tanımlamaları toplumdan topluma da farklılıklar göstermektedir. Çeşitli filozof ve düşünürler de geçmişten günümüze değin konuya ilişkin görüşlerini farklı şekillerde belirtmişlerdir. Hipokrat (MÖ 460-377) yaşlılığın başlangıcını 56 yaş olarak almış (Kalınkara 2014: 5) ve yaşlılığın “soğuk ve nemli” olduğunu söylemiştir (Acıduman ve İlgili, 2010). Aristoteles (MÖ 384-322) yaşlılığı doğal bir hastalık olarak betimlerken, hastalığı da zamansız gelen yaşlılık olarak tanımlamıştır ancak bu düşünceye karşın Pergamonlu Galen (MS 129-199) yaşlılıktaki olumsuzlukları göz ardı etmeden yaşlılığın hastalık değil doğal süreç olduğu görüşünü savunmuştur (Kalınkara, 2014: 5). Farklı çağlarda farklı görüşler öne süren filozofların

da düşüncelerinden de anlaşılacağı gibi yaşlılığı ve yaşlanmayı farklı açılardan ele almak gerekmektedir.

Yaşlılığa farklı kültürlerde bilgelik, saygınlık ya da olumsuz anlamda yetersizlik gibi çeşitli anlamlar yüklense de yaşlılık genel olarak kişilerin yaşamının son evresi olarak kabul edilmektedir (İçli, 2016: 41). Her ne kadar yaşlılığı sonu ölümle biten bir evre olarak ele almak ortak görüş olsa da yaşlılığın başlangıcını da belirlemek gerekmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bu başlangıcı 1970’li yıllarda 60 olarak belirlemiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda yaşlılığın başladığı yaş; gelişmiş ülkelerdeki emeklilik yaşını da gösteren 65 olarak kabul etmiştir (Kalınkara, 2014: 3). Yaşlılık döneminin demografik verileri için yine DSÖ’nün yaptığı tanıma bakıldığında kronolojik olarak üçe ayrıldığı görülmektedir: İlk olarak; ‘orta yaşlılar’ (45-59 yaş arası), ikinci olarak ‘yaşlılar’ (60-74 yaş arası), ve son olarak ‘ileri yaşlılar’ (75 yaş ve üzeri). Bununla birlikte birçok gelişmiş ülke emeklilik yaşını 65 olarak kabul ettiği için 65 yaş üstünün yaşlı olarak kabul edildiğine dair yaygın bir görüşe varılmıştır (Şentürk, 2018: 17).

İnsan hayatında ilk yirmi yıl sürekli bir gelişme gösterirken sonrasında duraklayarak daha sonrasında durağanlaşma ve gerilemeye doğru yol almaktadır. Bu gerilemenin en yoğun yaşandığı dönem ise şüphesiz yaşlılık dönemidir. Fiziksel yetersizliklere zamanla eklenen psikolojik deformeler, bireylerin bağımsızlıklarını yitirmelerine ve hayatlarının farklı bir evresine geçmesine sebep olmaktadır (Kalınkara, 2014: 8). Yaşlılık, bireyin müdahale edemediği değişimlere karşı yaşadığı uyumda azalma görüldüğü bir evredir ancak bu durumun yaşlıların üreticiliğine aynı şekilde etki ettiği kesin bir biçimde söylenememektedir. Nitekim 65 yaş üzerinde olup örneğin; sanat ve bilim yapıtı ortaya koyan birçok kişilerin olduğu görülmektedir (Gökçe Kutsal, 2006: 14).

Yaşlanma ise doğum ile başlayıp ölümle sona eren süreci tanımlamayan ve hayatın her anını kapsayan bir kavramdır (Ceylan, 2015: 27). Yaşlanma süreci insanın doğumu ile başlamaktadır (Gönüllü, 2020: 15) ve bununla birlikte insan ömrü boyunca yaşlanma eylemi devam etmektedir. Tüm canlılar doğar, büyür ve ölürler. Bu biyolojik gerçeğin içerisinde yaşlanma aynı zamanda zamanın getirdikleri ile başa çıkma yollarını da içerir. Aynı yaşta, aynı zaman diliminde yaşayan, benzer yaşam koşullarına sahip iki kişiye bakıldığında bile birçok farklılık görmek mümkündür. 50 yaşındaki bir birey

kendisini ileri yaşıta hissederek hayattan çekilirken bir diğeri hayatın içerisinde aktif olarak yer alabilmektedir. Bir başka deyişle 80’li yaşlara gelmiş ancak işitme, görme gibi fonksiyonlarında yitim yaşamayan bir birey kendini genç hissederken, daha erken yaşlarda fiziken ya da ruhen zorlanan bir birey kendisini yaşlı olarak nitelendirebilmektedir. Bu durum bize yaşlanmanın, kronolojik yaşı ötesinde sosyal ve psikolojik taraflarının olduğunu göstermektedir. Bu sebeple yaşlanma olgusu tek bir şekilde anlamlandırılmak yerine farklı bakış açıları ile ele alınmış, yaşlanmanın biyolojik, sosyal, psikolojik tarafları da tıp, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi bilim dallarının araştırmalarına konu olmuştur.

Antik dönemlerden günümüze kadar gelişen süreç içerisinde yaşlanmanın ölçütü de değişkenlik göstermiştir. Yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulara göre yaşam süresi, bugün yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilen 60’lı yaşlardan çok daha azdır (Akın, 2006: 31). Günümüzden 2,5 milyon yıl önce yaşamış ve ilk insan olarak kabul edilen Homo Habilis’in ortalama ömrü 20’ydi (Tuna & Tenlik, 2017: 4). Milyonlarca yıl sonra, milattan önce 10 binli yıllara gelindiğinde, Neolitik döneme geçiş ve yerleşik hayata uyum sonrasında yaşamı kısaltan tehlikelerin azalması ile nüfus artışı ile birlikte insan ömrü az da olsa uzamaya başlamıştır (Canatan, 2015: 17). Avcı-toplayıcı toplumlarda güçten düşen bireyler küçük topluluklara yük olarak görülmüştür. Hatta yeni bir yerleşim yerine göç ederken geride bırakılan yaşlılar, göçebelikten kurtulan ve yiyecek sıkıntısı çekmeyen yeni toplumlarda çocuk bakımı ve eğitimi, araç gereç yapımını öğretmesi ve bilgi aktarması konusunda bugünün yaşlılarına benzer bir konum elde etmişlerdir (Şenel, 1982: 56-60). Tarihsel seyir izlendiğinde; yaşlıların tarihin farklı zamanlarında, farklı biçimlerde tanımlandığı ve toplumsal rollerinde de yaşam koşullarına bağlı olarak değişikliklerin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Ancak 1900’lere gelindiğinde bile tıbbın ve teknolojinin henüz ileri gelişmişlik dönemine ulaşmaması sebebiyle ortalama yaş ancak 40’lara kadar gelebilmiştir (Canatan, 2015: 365). Tarım devriminden sonraki en keskin dönüşümlerden biri olan sanayi devrimiyle birlikte değişen yaşam koşulları ve teknolojik ilerlemelerle bağlantılı olarak ortalama yaş da artmış, yaşlılık çok az kişinin ulaşabildiği bir evreden çıkmıştır. Bununla birlikte bu döneme gelindiğinde bireyler bedensel, psikolojik ve sosyal açılardan gerilemeye ve bağımsızlıklarını yitirmeye başlamışlardır.

Daha önce bahsedilen nüfusun yaşlanmasının demografik verilerine bakılacak olursa yıllar içindeki değişim hem dünyada hem de Türkiye’de net şekilde görülmektedir. Ülkemizde 1950 sonrası başlayan kırdan kente göç sonrasında, kent hayatında bireylerin yaşam tarzı farklılaşmıştır. Kır yaşamında çok çocuğun sağladığı faydalar – işçi, güvenlik vb. – kent yaşamında önemini yitirmiştir. Dolayısıyla üreme hızı düşmüş, nüfusun yaşlanmasının da önü açılmıştır (Varışlı, 2017: 27) Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) 2022 verilerine göre; Ülkemizdeki yaşlı sayısı, 2010 yılında 5 milyon 327 bin 736 kişi olarak belirlenmiştir. 2022 yılı verilerine bakıldığında ise 12 yıllık sürede %59 oranında artış göstererek nüfus 8 milyon 451 bin 669 kişiye ulaşmıştır. Aynı veriler incelendiğinde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2010 yılında %7,2 iken 2022 yılına gelindiğinde %9,5’e yükseldiği görülmektedir. Yapılan araştırmalar ve tahminler bu artışın devam edeceğini öngörmektedir. Var olan verilerin ışığında yapılan hesaplamaların göre yaşlı nüfusun toplam nüfusa olan oranının 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılına gelindiğinde ise %25,6 olması beklenmektedir (TUIK, 2022).

Birleşmiş Milletler (BM) dünya nüfus tahminlerine göre; 2022 yılı için dünya nüfusunun 7 milyar 975 milyon 105 bin 156 kişi, yaşlı nüfusun ise 782 milyon 998 bin 642 kişi olduğu tahmin edildi. Bu tahminlere göre dünya nüfusunun %9,8’ini yaşlı nüfus oluşturdu. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %29,9 ile Japonya, %24,1 ile İtalya ve %23,3 ile Finlandiya oldu. Türkiye, 184 ülke arasında 66. sırada yer aldı (TUIK, 2022). Ülkemizdeki yaşlı nüfusu yaş gruplarına göre incelendiğinde; 2022 yılında yaşlı nüfusun %37,7’sinin 65-69 ve %43,9’unun 70-79 yaş gruplarında olduğu görüldü. ‘İleri yaşlılık’ olarak kabul edilen 85 yaş üzeri yaşlı nüfusun oranı ise %7,9 olarak kaydedildi. 2022 yılında yaşlı nüfusun %44,37’si erkeklerden, %55,63’i ise kadınlardan meydana gelmektedir (TUIK, 2022).

Hem dünyada hem de ülkemizde yaşlı nüfusun artışıyla birlikte yaşlı bağımlılık oranının yükselmemesi ve ekonomik darlıklar yaşanmaması için yaşlı istihdamına yönelik teşvikler gibi birtakım önlemler de alınmış, yaşlı istihdamına yönelik politikalar oluşturulmuştur (Demirbilek ve Öktem Özgür, 2017: 18). TÜİK’in 2021 İşgücü İstatistikleri verilerine bakıldığında ise Türkiye’de işgücüne katılma oranı yaşlı nüfus için 2015 yılında %11,9 iken 2021 yılında %11,3 olmuştur.

Tüm bu tanımlamalardan ve verilerden sonra yaşlanmanın bir süreç olduğu ve bu sürecin de kendi içinde farklı perspektiflere ayrılabilirdiğini söylemek mümkündür. Literatüre bakıldığında dört tür yaşlanma biçimi olduğu görülmektedir. Bunlar (i) kronolojik yaşlanma, (ii) biyolojik yaşlanma, (iii) psikolojik yaşlanma, (iv) toplumsal yaşlanma olarak ayrıştırılabilmektedir (Akçay 2015: 12).

1.1.2. Yaşlanma Çeşitleri

1.1.2.1. Kronolojik Yaşlanma:

Kronolojik yaşlanma, insanın doğumundan içinde bulunduğu zamana kadar geçen süreyi esas alan yaşlanma tanımıdır (Şentürk, 2018: 25). Kronolojik yaş kişiye özel olmadığı için bu şekliyle yaş tanımı tartışmaya kapalı ve nettir (Gönüllü, 2020: 20).

Bu kavram, en yalın yaş değerlendirmelerinden biridir ve aynı zamanda idari karmaşıklığı azaltmaktadır. Kronolojik yaş, toplumumuzda pek çok sosyal rol (seçme-seçilme, araç kullanma, evlenme, kamu görevinde bulunma vb.) için, temel belirleyici olarak kullanılmaktadır.

DSÖ'ye göre yaşlılık 65 yaş ve ilerisini kapsamaktadır (DSÖ, 2011: 8). 65 yaş ile başlayan bu evre yine DSÖ'ye göre üç bölüme ayrılmaktadır.

- 65-75 yaş arası erken yaşlılık evresi,
- 75-84 yaş arası orta yaşlılık dönemi,
- 85 ve üstü ise ileri yaşlılık dönemi

Yukarıda belirtildiği şekliyle kronolojik yaşlanma kişinin hayatta geçirdiği süreyi esas alır ve bu tanımlamada bireysellik söz konusu değildir. Kronolojik yaşlanmaya göre bireyin vücudundaki kırışıklıkların az ya da çok olması onun yaşına ilişkin görüş sağlamaz (Canatan, 2008: 14) Kişinin yaşam öyküsüne, statüsüne, ruhsal ya da fiziksel durumuna bakılmaması sebebiyle objektif bir ölçüm şeklidir ancak yine aynı sebeplerle yaşlılığı tanımlamada yetersiz kalmıştır.

1.1.2.2. Biyolojik Yaşlanma:

Biyolojik yaşlanma zamanla ancak hastalığa bağlı olmaksızın bireyin anatomi ve fizyolojisinde oluşan değişimlerdir (Aslan ve Hocaoglu, 2017: 53). Bu yaşlanma biçimi, genetik özelliklere bağlı olmakla birlikte; biyolojik yaşlanmada, kişinin ekonomisi ve

buna bağılı olarak beslenmesi, çalışma şartları, tüketim alışkanlıkları gibi değişkenler de etkilidir. Biyolojik yaşlanmanın kronolojik yaşlanmadan farkı; kronolojik yaşa göre olması beklenen değişimlerin kişiden kişiye değişiklik göstermesidir (Arpacı, 2005: 18). Her bireyin yaşlanma süreci kendine özgüdür ancak bu yaşlanma türünde bireysel farklılıklar olsa da artan yaşla birlikte hastalıkların da arttığı görülmektedir.

Biyolojik yaşlanma şeklinde doku ve hücrelerde yenilenme hızı azalmakta, organlarda fonksiyon bozuklukları başlamakta ve fizyolojik rezervler azalmaktadır. Fizyolojik rezervlerin azalması ile hastalıklara karşı bağışıklık sistemi güçsüzleşmekte ve bireyin biyolojik yaşlanması başlamaktadır (Şentürk, 2018: 26) Saç ağarması, bel bükülmesi, ciltte oluşan kırışıklıklar genellikle ilk görünen belirtiler olmaktadır (Kalınkara 2014: 103). Bireyin sorunsuzca yapabildiği hareketlerinde kısıtlılıklar görülmeye başlanmaktadır. Kalp ve eklem hastalıkları, ayrıca görme problemleri bu kısıtlılıkların ana sebeplerindendir. Ayrıca organlardaki hasar, her zaman eşzamanlı olarak gerçekleşmemektedir.

Biyolojik yaşlanma olgusunda, bireylerde meydana gelen değişikliklerin yalnızca yaşa bağılı olmadığı ve birçoğunun aslında değiştirilebilir olduğu görülmekte, bu sebeple de yaşlanmanın fiziksel bir süreç olarak ne anlama geldiği sorusu yeniden değerlendirilmektedir. Bireylerin fiziksel yaşlanma deneyimlerinde büyük farklılıklar gösterdiğine dair sürekli artan kanıtlar, yaşlanmanın önemli yönlerinden bir kısmının fiziksel değişiklikleri içerirken başka bir kısmının sosyal ve psikolojik değişimleri içerdiğini göstermektedir. Eflatun (MÖ. 427-347) Popliteai adlı eserinde yaşlılık döneminin nasıl geçeceğinin büyük oranda gençlik ve yetişkinlik dönemindeki yaşantının belirlediğini aktarmıştır (Kalınkara, 2014: 4). Başka bir deyişle açıklamak gerekirse fiziksel olarak gerçekleşen değişiklikler, biyolojik süreç içerisinde beklenen durumlar olsa da bu değişimlerin başlama zamanı, ilerleme hızı gibi değişkenler bireylerin daha yaşlılık dönemi öncesindeki yaşam şartlarına, sağlıklı beslenme olanaklarına, içinde bulundukları coğrafyaya bağılı farklılıklar gösterebilmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında biyolojik yaşlanmanın sosyal ve psikolojik etmenlerden ayrı tutulamayacağı görülmektedir. Yaşam deneyimleri, kayıplar, olumsuz çevre koşulları, beslenme, madde kullanımı gibi etmenler yaşlanma sürecinde önemli etkenler olarak yer tutmaktadırlar (Kutlu, 2023: 53).

Kronolojik olarak belirli zaman dilimlerine ayrılmış olan yaşlanmanın genel özelliklerine rağmen bireysel farklılıkları da içeren biyolojik yaşlanma ile birlikte değerlendirilmesi dışında, bireyin toplum içerisinde yaşayan sosyal bir varlık olmasından yola çıkarak değişen fiziksel özellikleri ile çevresine ve yaşama gösterdiği adaptasyon da yaşlanma konusu içerisinde tartışılması gereken olguların arasındadır.

1.1.2.3. Psikolojik Yaşlanma:

Psikolojik yaşlanma bireylerin yaşlılığın getirilerine karşı sergilediği tavırla ilgilidir ve kronolojik ve biyolojik yaşlanmaya karşı direnç sürecidir (Akçay, 2015: 13). Biyolojik yaşlanmaya eş olarak zihinsel yetilerin zayıflaması doğal bir süreç olmakla birlikte yaşamında zihinsel aktiviteleri yüksek olanların bu sürece direncinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Psikolojik yaşlılık aynı zamanda bireylerin kendilerini yaşlılık dönemine hazırlamamasından kaynaklanır (Kalınkara, 2014: 105).

Yaşlılıkla birlikte gelişen fiziksel gerilemeler; yetersizlik duygusu, kendi işini görememe korkusu gibi psikolojik yansımalar olarak ortaya çıkar. Örneğin; yaşlılık döneminde işitme kaybı (Presbiakuzi), romatoid artrit ve hipertansiyonun ardından en sık görülen üçüncü rahatsızlıktır (Almıaçık Erdoğan, 2016: 25). İşitme duyusunun eksilmesi iletişim problemini de beraberinde getirmekte ve bireylerin çevresiyle uyum sorunu yaşamasına, içe kapanmasına ve karamsarlığa kapılmasına sebep olabilmektedir.

Psikolojik yaşlılık bireyin yaşamıyla doğrudan ilgilidir. Yaşlanmanın psikolojik yönleriyle ilgili bir başka ifade de, kişiliğin yaşlılık çağında derin değişikliklere uğramadığıdır; çoğu kişilik özelliği, benlik kavramı ve benlik saygısı orta yaştan itibaren oldukça sabit kalır. Örneğin, insanlar yaşlandıkça bilge, huysuz veya düşüncelerinde katılaşmazlar; huysuz yaşlı adam muhtemelen huysuz bir genç adamdır. Bununla birlikte psikolojik yaşlanma sadece kültüre ya da topluma göre değil, aynı toplum üyesi bireylerin yaşadığı zaman dilimine göre de değişmektedir (Tufan, 2017: 131). Kimi zaman yaşanan kayıplar ya da gelişen hastalıklar bu yaşlanmayı normalden hızlı bir hale dönüştürebilmektedir (Şentürk, 2018: 27). Yaşlılık sürecinde algıda, düşünme ve yorumlama hızında, yaratıcı yeteneklerde azalmalar görülebilmekte ancak tam tersine kişinin yaşamı boyunca edindiği deneyimler ile üretim döngüsüne de katılabilmektedir (Kalınkara, 2014: 105).

Eric Ericson (1902-1994) yaşamı sekiz gelişim evresine ayırmış, en sonda da 60 yaş ve üzerini tek bir bütün halinde benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk dönemi olarak ele almıştır. Bu dönemde bireyler o güne değin yaşadıklarını sık sık gözden geçirmektedirler. Önceki evrelerinden yeterli doyumu sağlamış bireyler artık kendilerini huzurlu hissederlerken olumsuz durumda birey kendisini güçsüz, işe yaramaz hissetmektedir (Çubukçu ve Çiçek, 2023: 501).

Tüm bu anlatılanlara ek olarak psikolojik yaşlanmanın bireyselliği dışında, bireylerin yaşadıkları toplumun yaşlılığa bakış açısı ve sınırlandırmaları da yaşlanma üzerinde etkilidir. Bu sebeple yaşlanmanın üzerindeki sosyolojik etkilerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

1.1.2.4. Sosyal Yaşlanma:

Sosyal yaşlanma, yaşlanma sürecinin toplumsal yönünün ifade edilmesidir (Şentürk, 2018: 29). Doğada bulunan tüm canlılar gibi insan da bir yaşam döngüsü içinde doğar, büyür ve yaşlanır. Sosyal yaşlanma olgusu sadece yaşlıları ele alan bir kavram değildir (Gönüllü 2020: 24). Toplumlarda belirli yaşlara içkin tasarlanmış roller vardır ve bu roller kişiden beklenen davranış kalıplarını da içermektedir. Böylece belli bir yaşa ulaştıklarında insanlar toplumun kendilerinden beklediği davranış kalıplarına geçerek “yaşlı insan” olurlar. Toplumsal olarak belirlenmiş olan yaşlılık, fiziksel yaşlanma ile eş zamanlı olmak zorunda da değildir, çünkü bu toplumun kabul ettiği süreç ve kişinin kendi hislerine bağlı değişkenlik göstermektedir (Arpacı, 2005: 23).

Bir başka deyişle sosyal yaşlanma, toplumun yaşlanmanın anlamlarını ve deneyimlerini şekillendirmeye yardımcı olduğu yolları ifade etmektedir. Sosyal yaşlanma; çevremizdekilerin, nasıl davranmamız gerektiği, nasıl biri olduğumuz, neler yapabileceğimiz ve farklı yaşlarda ne yapıyor olmamız gerektiği ile ilgili beklenti ve varsayımlarını içermektedir.

Tüm bu yaşa bağlı roller ve belirlenen normlar bireyler tarafından sosyalizasyon süreci içerisinde öğrenilir ve öğretilir (Arpacı, 2005: 21). Bu bağlamda sosyal yaşlanma kavramının tek bir yönünün olmadığını belirtmek gerekmektedir. Kavram, toplumun yaşlı için belirlediği roller ve yaşlı kişinin kendini konumlandığı yer arasındaki etkileşimi de içermektedir (Gönüllü, 2020: 24).

1.1.2.5. Yaşlılığın Genel Özellikleri

Yaşlılığın farklı tanımları olsa da bu tanımlar çok katmanlı ve multidisipliner bir yapısı olan yaşlılık kavramını açıklamak için yetersiz kalmaktadır. Yaşlılık tanımının daha ayrıntılı anlaşılabilmesi için yaşlılık dönemi özelliklerinin de incelenmesi gerekmektedir. Her ne kadar yaşlanma eyleminin bireysel farklılıklar içerdiğini belirtsek de yaşlılık döneminin fiziksel, psikolojik, sosyolojik özelliklerindeki ortak noktalarını açıklayarak bu dönemi daha anlaşılır kılmak mümkündür.

1.1.2.6. Fizyolojik Özellikler

Yaşlılık dönemine gelindiğinde ilk göze çarpan değişiklikler yaşlılığın görünen yüzü olan dış görünüşte gerçekleşir. Fiziksel yaşlanma zihinsel yaşlanmadan önce kendini göstermektedir. Bu sebeple olsa gerek, bireyler yaşlanmanın fiziksel görünümünü ortadan kaldırmak ya da yaşlanmadıkları yanılsamasına inanmak ve başkalarını inandırmak için birçok yola başvurmaktadır. Saçların beyazlaması, cildin elastikiyetini kaybederek kırışması, ellerde oluşan kahverengi lekelenmeler bireye yaşlandığını hatırlatmaktadır (Çolakoğlu, 2011: 153-154). Ayrıca kadınlarda çene bölgesinde görülebilen sert kıllar erkeklerde burun ve kulak içlerinde kendisini göstermektedir (Karaduman, A.). Göz kapaklarının düşmesi de yaşlılığın görünen belirtilerinden biridir. Bunların yanında yaşlı bireylerin bedenlerinde de değişimler gözlemlenmeye başlar. Omuzlar düşer, bel ve kalça kalınlaşır, memelerde sarkma artar. Dış görünüşte meydana gelen bu değişimler toplumda kişinin yaşlı olarak görünmesini, kişinin de toplumsal öğretilerle kendisini yaşlı olarak algılamasını, dolayısıyla sosyal yaşlanmasını da tetiklemektedir.

Dışarıdan görünmeyen ancak özellikle iletişim problemlerine ve denge kaybına sebep olan duyu yitimleri de yaşlılıkta çokça görünmektedir. Uzağı görmekte yaşanan sıkıntılar diğerlerinden daha erken baş göstermektedir (Onur, 2004: 304). İşitme problemleri de yaşlı bireylerde en sık görünen sorunlardandır. Yaşlılık dönemindeki işitme kayıpları kalıcı olmaktadır ve erkeklerde daha çok görülmektedir (Çolakoğlu, 2011: 153). Görme ve işitmedeki azalmalar bireylerin günlük yaşamlarında zorlanmalarına, çevreleriyle iletişim kuramamalarına dolayısıyla da sosyal uyum bozukluklarına sebep olmaktadır (Gönüllü, 2020: 28). İşitme kaybına bazı zamanlarda karışıklık, güvensizlik duyguları eşlik etmektedir çünkü bu yitim bireye çevresinde bir

durgunluk varmış hissi yaratabilmektedir (Onur, 2004: 305). Kimi zaman bu duyu kayıplarına tat ve koku kayıpları da eşlik edebilmektedir. Dildeki tat hücre sayıları zamanla eksilmekte, bu sebeple önce tatlı ve tuzlu, sonrasında ise acı ve ekşi tatlara karşı duyarlılık azalmaktadır (Arpacı, 2005: 36). Bu duyulardaki azalmalar bireyin beslenmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bir başka duyu azalması da dokunma ve ağrı eşiğindeki azalmadır (Karadeniz ve Dedeli, 2008: 22). Bu nedenle yaşlı bireylerde yaralanma ya da yanma gibi durumlar eskiye nazaran daha çok görülebilmektedir.

Yaşlılıkta görülen önemli fiziksel değişimlerden bir diğeri de kas boyu ve gücündeki azalmadır. Bu durum kas ipliklerinde büzülme ve buradaki proteinin kaybı ile ilgilidir (Arpacı, 2005: 33). Kas gücünün azalması ile yaşlı bireyin motor becerilerinde yavaşlama, hareket ve tepki hızında düşüş meydana gelmektedir (Gönüllü, 2020: 27). Kaslardaki güç kaybı ile birlikte kemik yapısında da bozulmalar meydana gelmektedir. Hem yaşlanmanın kendisi hem de seks hormonlarındaki azalma, kadınlarda daha fazla görülmekle birlikte her iki cinste de kemik kaybına etki etmektedir (Özkan ve Alataş, 2004: 370). Bunun sonucunda da boy kısalması ve kamburluk gelişmektedir. Kas ve kemik kaybının bir diğer olumsuz yansıması denge kaybı olarak meydana gelmektedir. Görme duyusundaki azalma ile birlikte düşme riski artmaktadır. Her yıl 75 yaş ve üzeri yaşlı bireylerin 1/3'ten fazlası düşmektedir (Soyuer ve İsmailoğulları, 2009: 3).

Genetik faktörlerden beslenme şekline, yaşanan coğrafyadan yapılan işe kadar birçok etken yaşlılıktaki fiziksel durumu etkilemektedir. Ancak düzenli spor, sağlıklı beslenme, kaygı yönetimi gibi etkenlerin yaşlılığın fiziksel gerilemelerini azalttığı da bilinmektedir. Fiziksel olarak iyi durumda olmak, kendi işlerini sürdürebilmesini dolayısıyla da yaşlı bireyin kendine olan güvenini artırmakta ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Gönüllü, 2020: 28).

1.1.2.7. Psikolojik Özellikler

Yaşlı bireylere ilişkin fizyolojik özellikleri belirlemek psikolojik özelliklere göre daha kolaydır çünkü görünürlük daha nettir. Yaşlı bireyler, fiziksel değişimlerin getirdikleri ile de psikolojik olarak başa çıkmak durumundadır. Yaşın ilerlemesi ile birlikte gelişen algılamada ve öğrenmede yavaşlama ve genellikle bunlara eşlik eden ağrılar ve halsizlikler bireyin toplumdan uzaklaşmasına ve içe kapanmasına sebep olabilmektedir (Çekal, 2006: 44). Yaşlı bireylerin fiziksel değişimleri ile başa çıkma ve

davranışsal uyum yetenekleri, yaşlılığın psikolojik yönünü oluşturan etmenlerden biridir. Değişen durumlara sağlanamayan uyum ise bireylerde ruhsal çöküntüye sebep olmakta (Eyüpoğlu vd, 2012: 20), bununla birlikte yaşlı bireylerde yaşanan fiziksel gerileme, sosyal rollerine yetememe, başkalarına muhtaç olma endişesi ile birlikte kendilerine olan güvenlerinde sarsılma, otorite kaybı, yeterince faydalı olamama, yalnız kalma ve ölüm korkusuna yol açmaktadır (Arpacı, 2005: 123).

Modern çağda değişen yaşam koşulları ve aile ilişkilerinin bir sonucu olarak yaşlılık döneminde yalnızlık ve yalnızlığın da etkisi ile birlikte değişen duygu durumları ile başa çıkmak yaşlı bireylerde psikolojik yıpranmalara sebep olabilmektedir (Gönüllü, 2020: 29). Psikolojik sağlık ve fiziksel sağlığı bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Her iki durum da birbirini olumlu ya da olumsuz olarak besleyebilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki izole olmamış, aileleri ile birlikte yaşayan ya da aile ve çevresinin sosyal desteğini almakta olan yaşlı bireyler daha aktif ve üretken olmakta (Bozo vd, 2009: 195), bu durum da psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Benzer şekilde sosyal hayat içerisinde yer alan, kendisini dışlanmış hissetmeyen yaşlı bireylerin fiziksel sağlıkları da iyi yönde gelişmektedir (Dhar, 2001: 1012). Ülkemizde yapılan bir başka araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiş, huzurevinde yaşayan yaşlıların evde yaşayan yaşlılara göre daha fazla depresif semptomlar gösterdiği, moral düzeylerinin daha düşük olduğu, buna bağlı olarak da daha fazla fiziksel kısıtlılıklara sahip oldukları görülmüştür (Büker vd., 2010: 44). Berkman ve Breslow'un (1983) yaptıkları bir çalışmada yaşlılık döneminde yapılan sosyal etkinliklerin, aile ve arkadaşlarla olan iyi ilişkilerin ölüm riskini azalttığı görülmüştür. Bununla birlikte bu birlikteliklerin bireylerin algısını ve fiziksel sağlığını olumlu yönde etkilediğini gösteren çalışmalar da mevcuttur (Moen, Dempster-McClain ve Williams, 1989).

Yaşam süresinin uzaması aynı zamanda kayıplarla daha fazla karşılaşmak anlamına da gelebilmektedir. Yaşlılık döneminde yaşanan eş, akran kayıpları bireylerin yalnızlık duygusunu derinleştirmekte, yakınların yokluğuna eşlik eden rol ve statü kayıpları, emeklilikle birlikte ekonomik ve sosyal imkanların azalması ile birlikte depresyona sebep olabilmektedir. Tüm bu kayıpların içinde en travmatik olanı ise eş kaybıdır (Yıldız, 2012: 13). Güneş'in (2015) araştırmasının sonucu da göstermektedir ki, dul/bekâr olan yaşlılarda evlilere göre daha yüksek oranda kognitif bozukluk (bir kişinin

aynı yaşıta başka kişilere göre zihinsel yeteneklerinde [düşünme becerileri ve hafızada] fark edilebilir bir düşüş yaşanması durumu) görünmektedir.

Tüm bu kayıplar, değişen yaşam şekli, fiziksel sınırlılıklar yaşlı bireylerde yalnızlık duygusuna sebep olabilmektedir (Akdemir, 2003: 170). Yalnızlık duygusu ile birlikte bireyler çevreleriyle anlamlı sosyal ilişkiler kuramayabilirler (Masi, vd., 2011: 219). Yalnızlığa eşlik eden duyu kayıpları da iletişimde negatif etkide bulunduğundan, bu durumda kalan yaşlı bireyler yeterli sosyal desteği alamadıkları takdirde kendilerini sosyal izolasyona alabilmektedirler (Yıldırım vd., 2020: 98).

Yaşlılık dönemi gerek eş ve akran kayıpları gerek sosyal yaşamdaki rollerin değişmesi sonucunda bazı psikolojik özellikleri beraberinde getirmektedir. Saygılı (2011: 29-31) bu değişimleri yedi başlık altında toplamıştır:

Yaşama enerjisinde azalma: yaşlı bireylerin hayatlarında meydana gelen kayıplar yaşama isteklerini azaltabilmekte, bireyler daha içe dönük hale gelebilmektedirler.

Yalnızlık hissi: İş yaşamından ayrılma ya da zaman içerisinde çocukların evden ayrılması, eş ve akran kayıpları, sosyal çevrelerindeki azalma bireylerin yalnız hissetmelerine sebep olabilmektedir.

Uyku bozukluğu: Yaşlı bireylerde yaklaşık %40-70 oranlarında görülebilen uykusuzluk, bu dönem için beklenen bir durum olsa da hem yaşlı bireyler hem de onların yakın çevreleri için tedirginlik sebebi olmaktadır.

Eskiye bağlılığın artması: Yaşlılık döneminde gelişen değişikliklere karşı bireylerde bir direnç oluşabilmekte, kendilerini daha mutlu ve güvende hissettikleri eski günleri sıklıkla özleyebilmektedirler.

Maddiyata bağlılık: Bireylerin yaşlılık dönemlerinde kendilerini güvende hissedebilmek adına ya da elinde olanı kaybetmekten korkarak biriktirme alışkanlıkları geliştirmeleri gözlenmektedir.

Ölüm korkusu: Ölüm korkusu yaşlı/genç birçok kişide görülebilen bir durumdur ancak yaşlı bireylerde yaşamın sonunun yaklaştığı düşüncesi, eş ve akranların da kaybı söz konusu olduğunda daha yoğun görülebilmektedir.

Huy değişikliği: Kişilerin hayatları boyunca göstermiş oldukları bencillik, hırçınlık, savrukluk ya da tutumluluk gibi kişilik özellikleri yaşlılık dönemi öncesinde

kontrol altında tutulabilen davranışlar iken bu dönemde daha agresif şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Yaşlılığın fiziksel ve psikolojik özellikleri bu olgunun daha bireysel yönlerini kapsamakta, ancak tüm bunlarla birlikte bireyin toplumun bir parçası olması, toplumsal yaşamı belirleyici ve etkileneni olması bakımından sosyolojik özelliklerden bağımsız düşünülmemelidir.

1.1.2.8. Sosyolojik Özellikler

İnsanlığın en ilkel dönemleri olan avcı-toplayıcı toplumlardan günümüze bireyler toplum içinde yaşamaktadırlar. İlkel dönemlerde güvenlik ihtiyacı, hayatta kalma içgüdüğü sebebiyle topluluk içinde olma arzusu kültürel aktarımla günümüze kadar gelmiş durumdadır. Ayrıca hayvanlarda içgüdüsel olan davranışlar yetişkin bireylerin yönlendirmesine ihtiyaç duymadan gelişmektedir. İnsanlarda ise davranış ve düşünceler toplumsallaşma yoluyla öğrenilmektedir (Beşirli, 2013: 51). Birey, yaşamın her anında toplum içerisinde bulunulmakta, yaşlılıkta da bu durum değişmemektedir.

Yaşlılık, her şeyden önce biyolojik bir süreç olarak, diğer göstergelerin dışında ve yaşamının fiziksel olarak ayırt edici, gözleme ve tanımlamaya açık bir parçası olarak algılanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte yaşlanma zihinsel ve fiziksel olarak bireysel bir olgu olarak düşünülse de her toplumda kendine özgü şekilde algılanmaktadır. Başka bir deyişle yaşlanmaya ilişkin her durum, birey özelinde görünse de içerisinde yer aldığı toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerine göre anlamlandırılmaktadır (Nazlı, 2016: 2).

Yaşlılığın nasıl yorumlandığı, nasıl temsil edildiği ve deneyimlendiğine ilişkin tarihsel ve kültürel değişkenler yaşlılığın toplumsal olarak inşa edildiğini göstermektedir. Yani yaşlı olmak, bireyin nerede ve hangi zaman diliminde yaşadığına bağlıdır (Vyain vd., 2014: 357). Doğumdan itibaren yaşlanmaya başlayan insandaki değişimler kimi zaman gözle görünür kimi zaman da duygusal olarak hissedilir olsa da bu değişiklikler kendi başlarına bir anlam ifade etmemektedir. Asıl olan bu değişikliklere sosyal ve kültürel bağlamda yüklenen anlamlardır. Bununla birlikte yaşlanma ile toplumdaki yapısal değişimler arasındaki ilişkinin sosyolojik analizi, şimdi ve gelecekte yaşlı insanların esenliği konusunda fayda sağlamak için bir kılavuz olarak önem arz etmektedir.

Bireyler genellikle 50 yaşından sonra ciltteki elastikiyetin kaybı, saçlardaki beyazlama ve azalma gibi değişiklikler ile kendilerindeki fiziksel yaşlanma belirtilerini fark etmeye başlamaktadırlar (Vyain vd., 2014: 360). Ancak bu değişiklikleri kabullenme ve uyum sağlamanın zorluğu ya da görece olarak kolaylığı bir anlamda bireyin içerisinde bulunduğu kültürün yaşlılığa nasıl bir anlam yüklediği ile ilişkilidir. Yaşlılara deneyimlerinden, bilgeliklerinden ya da altsoya verdiği emekten ötürü değer veren bir toplumda yaşlılık olumlu bir algı olarak ele alınırken; gençlik ve güzelliğin önde ve değerli olduğu toplumlarda tam tersi şekilde negatif ve istenmeyen bir durum olarak algılanabilmektedir. Bu duruma örnek olarak doğu ve batı toplumları verilebilmektedir. Doğru toplumlarında tecrübeli ve bilge insan olarak görülen yaşlılar için batı toplumlarındaki kültür ve anlayış çerçevesinde aynı şeyi söylemek pek mümkün olmamaktadır (Birinci, 2020: 71).

İnsanlar yaşlandıkça yaşamın farklı evrelerinden geçmektedirler. Bu evrelerde bireylerin üstlendikleri roller değişkenlik göstermektedir. Bireyler çocuk, ergen, genç, yetişkin gibi yaşa bağlı ve okullu, çalışan, emekli gibi statüye bağlı çeşitli rollerin biri ya da birkaçını aynı anda üstlenmektedirler. Ancak bu rollerin yenilerini üstlendikçe bazı eski rollerden sıyrılmak gerekebilmektedir. Toplumsallaşma yoluyla birey hangi rolde ne yapması ya da yapmaması gerektiğini öğrenmektedir. Yaşa bağlı rol ve kimliklerin toplumsal bakışa göre değişkenlik göstermesi, yaşlanma sürecinin biyolojik bir olgudan çok daha önemli ölçüde toplumsal bir olgu olduğu anlamına gelmektedir (Vyain vd., 2014: 380). Yaşlılık döneminde de bireyler birtakım roller üstlenmektedirler ve başarılı bir yaşlılık dönemi bu rollere ne kadar uyum sağlandığı ile ilişkilendirilebilmektedir.

Toplumsal Roller: Sosyal gerontolojinin kurucusu kabul edilen Burgess (Demir 2020: 188) yaşlılığı sosyal uyum, rol kaybı ve rol değişimi kavramları ile incelemiştir (1960: 19-25). Yaşlı bireylerin toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri yaşlı algısı ile kendilerini nasıl algıladıkları, hangi rolleri kaybederken yerine hangi rolleri koydukları yaşlanma sürecine uyum konusunda önem arz etmektedir. Başka bir deyişle toplumun yaşa uygun düşen beklentilerini karşılamak, belirlenen çerçeve içerisinde kalmak gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse renkli kıyafetlerden kaçınmalı, sade tarzları tercih etmelidir (Özyer Aksaray, 2022: 51). Her ne kadar yaşlılara yönelik beklentilerin örnekte geçtiği şekliyle açık seçik ve kesin olduğu söyleniyor olsa da günümüz toplumlarında yaşlılardan toplumun beklentilerinin de değiştiği gözlemlenmektedir.

Yaşlılara yönelik beklentilerin net ve keskin olması, bu beklentileri karşılamayan yaşlıların yaşlı ayrımcılığına maruz kalmasına sebep olabilecek kadar önemli bir konudur. Yine de toplumun yaşlılara yönelik beklentilerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Yaşlılıkla birlikte değişmesi ve yenilenmesi gereken rolleri aşağıdaki şekillerde aktarmak mümkündür.

Ana-Baba Rolü: Bireylerin çocuk sahibi olmaları ile birlikte aldıkları bir rol olan anne-babalık yaşlılık döneminde de devam etmektedir. Çocukları büyüyüp kendi hayatlarını kurana kadar yanlarında olan anne-babalar, çocukları yetişkin olduklarında yaşlılık çağına ulaşmaktadırlar. Anne-baba ve çocuklar arasında içerisinde bulunan kültüre göre değişkenlik göstermekle beraber duygusal, maddi ve moral aktarımlar devam etmektedir (İçli, 2016: 47). Kısacası anne-baba rolü çocuklar hangi yaşta olurlarsa olsunlar devam etmekte ancak yaşlılık döneminde ekonomik, fiziksel ya da duygusal destek yön değiştirebilmektedir. Ebeveynlerin bakıma ya da sosyal desteğe ihtiyacı olduğu durumlarda da başat kaynak, bireylerin çocukları olabilmektedir (Baran vd., 2005: 55).

Büyükanne-Büyükbaba Rolü: Genelde yaşamın ilerleyen dönemlerine denk gelen büyük ebeveynlik rolü, torun sahibi olduktan sonra kazanılan ve yaşlı bireyler için en yaygın görülen sosyal rollerden biridir (Uğur, 2019: 124). Bu rolün, aile içi ilişkilerin ve toplumsal bakış açısının gölgesinde şekillendiğini söylemek mümkündür (Timonen ve Arber, 2012: 1-2). Bu sebeple farklı toplumlarda büyük ebeveynlik rolü ve bu rolden beklenenler farklılık göstermektedir. Yaşlılık döneminde yetişkin evlatların anne-babaya bakım vermesi ya da onların sorunlarına yardımcı olması; yaşlı bireylerin de torun bakımına yardımcı olmak, eğitimine katkıda bulunmak, yeni kuşağa kültürel değerlerin aktarılması şeklinde karşılıklı bir alışveriş devam etmektedir (İçli, 2008: 35). Torunları üzerinde büyükanne ve büyükbabaların etkisi bulunmaktadır. Demiriz ve Arpacı'nın (2016) yapmış olduğu araştırmaya göre de torun ile birlikte vakit geçirmek büyük ebeveynler üzerinde mutluluk oluşturmaktadır. Benzer bir araştırma da Kartal'ın (2010) yapmış olduğu ve torun bakımının büyükanne ve büyük babaların depresyon ve yaşam kalitesine olan etkisinin incelendiği araştırmadır. Bu araştırmanın sonucunda torun bakan büyükanne ve büyükbabalarda depresyon riski oranı %23,6 olurken bakmayanlarda %76,4 çıkmıştır.

Emeklilik rolü: 19. yy'ın sonlarına kadar insanlar sağlıkları elverdiği sürece çalışmaya devam etmekteydiler. Emeklilik olgusu gündeme geldikten sonra emeklilik sistemleri geliştirilmiş ve emeklilik genel olarak çalışma hayatının sona ermesi olarak tanımlanmıştır (Ünal, 2018: 231). Akçay (2015: 199), daha geniş bir tanımlamayla emekliliğin yasalarla belirlenmiş bir çalışma süresinin sonunda kişilerin çalıştıkları kurumdan ayrılması ve buna karşılık belli bir gelire sahip olduğunu söylemektedir. Haviland ve arkadaşları Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) emeklilere verilen saatin anlamının “süren doldu” anlamına geldiğini, hâkim olan görüşün emekli bireylerin topluma verecekleri bir şeyleri kalmadığını, gençlerin yolunu açmaları gerektiği görüşü olduğunu söylemektedirler. Emeklilikle birlikte çalışma hayatının içinde aktif olan bireyin hayatında boşluk oluşabilmektedir çünkü çalışmak kişiler için sadece gelir kapısı değil, aynı zamanda yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri ve sosyalleştikleri ortamlardır. Eğer kişi mesleğini, yaptığı işi hayatının merkezine almışsa yaşa bağlı olarak emekli olması durumunu kabullenmekte zorlanabilmektedir (Ünal, 2018: 231). Elbette bu, her emekli durumu kabullenmiyor ya da emeklilikte sıkıntı yaşıyor demek değildir. Kendini emekliliğe hazırlayan bireyler, çalışma hayatında yapamadıkları birçok şey için fırsat bulduklarını da düşünebilmektedirler. Emeklilik birçok kişi için beklenen ve istenen bir durumdur (Ünal, 2018: 234).

Yukarıda birkaçı belirtilen ve yaşın ilerlemesi ile birlikte üstlenilen bu roller bireysel ve kültürel olarak farklılıklar göstermektedir. Ancak tüm bu rollerin sosyolojik olarak incelenmesi yaşlı bireylerin toplumdaki yerlerini hem kendi açılarından hem de toplumun bakış açısından görmeye yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte yaşlılık kavramını daha geniş perspektifte ele alabilmek için yaşlılığa ilişkin kuramları da ele almak gerekmektedir.

1.2. Yaşlılığa İlişkin Kuramlar

Yaşlılığa ilişkin kuramlar biyolojik, psikolojik ve sosyal kuramlar olarak ele alınabilmektedir (Kalınkara, 2014: 27). Şentürk (2018: 111), biyolojik kuramları: Evrimsel, hücresel saat, serbest radikal, mitokondriyal ve hormonal stres kuramları olmak üzere beş ana başlık altında toparlamıştır. Bu kuramlar yaşlanmanın nedenlerini ve olası sonuçlarını biyolojik olarak açıklamaya yöneliktir. Bu çalışmada yaşlılığın toplumsal

değişimi ve dönüşümü incelendiği için, yaşlılık olgusunu psiko-sosyal açıdan açıklamaya çalışan kuramlara yer verilmesi uygun görülmüştür.

Toplumsal kuramlar yapıları gereği göreceli ve kısımlıdırler, kendilerinden önce gelen kuramlardaki eksiklikleri görerek ortaya çıkarlar, yani hiçbir kuram sadece kendi başına herhangi bir olguyu açıklığa kavuşturamaya yetmediğini ve her bir kuramın toplumsal gerçekliğin belli bir kısmını açıklayabilecek yeterlilikte olduğunu söylemek mümkündür (Şentürk, 2018: 112-113).

Yaşlılığın kuramsal çerçevesini; kuramları yapısal fonksiyonel yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve sembolik etkileşimci yaklaşım perspektifleriyle tasniflemek; olgunun aktarımı konusunda sistematik bir bütünlük yakalanması ve bir çerçeve sunulması açısından faydalı olabilecektir. Bu şekilde bir tasnifle; yaşlılık olgusunu makro çerçevede ele almak için yapısal fonksiyonel yaklaşımdan, eşitsizlikler ve sınıf ayrımı açısından ele almak için çatışmacı yaklaşımdan ve yaşlılığa yüklenen anlamlar çerçevesinde değerlendirmeler yapmak için yorumsamacı yaklaşımdan faydalanılabilmesi kolaylaşacaktır.

1.2.1.Yapısal Fonksiyonel Kuramlar

Yapısal fonksiyonel kuram yaşlılıkla ilgili açıklamalara temel olacak şekilde gerontolojik düşünceye etkide bulunmuştur (Şentürk, 2018: 116). Kuram toplumsal düzeni insan bedenini örnek göstererek ele almakta, toplumdaki ekonomi, eğitim, aile gibi bileşenleri birbiri ile etkileşim halinde olan organlara benzetmektedir (Kurtkapan, 2018: 249). Tüm bu bileşenler birbirini etkilemekte, birinde olan değişim diğerlerine de yansımaktadır. Bu bağlamda yaşlı bireyler de toplumun bir parçası olduklarından hem toplum tarafından şekillendirilecek hem de toplumsal yapıyı şekillendirecektir.

Yaşlılık olgusunun incelenmeye başladığı 1940'lı yıllarda yapısal işlevselci yaklaşımın etkili olduğu görülmektedir. Bu perspektifte, uyumlu ve dengede olma faktörleri, yaşlılık incelemelerinde başat faktörler olarak öne çıkmaktadır. İkinci dünya savaşından sonra ise gerontolojik yaklaşım, değişen demografik yapının ekonomik, politik ve sosyal etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır (Victor, 2005: 17). Tüm bu dönemlerde hâkim olan yapısal fonksiyonel kuramları aşağıdaki şekilde ana başlıklar halinde sıralamak mümkündür.

1.2.1.1. Modernleşme Kuramı:

Avcı ve toplayıcı toplumlarda yaşlıların statüsünün düşük olduğu ancak yerleşik hayata geçtikten sonraki tarım kültüründe statülerinin yükseldiği görülmektedir. Çünkü tarım toplumlarında yaşlılar toprağın, dolayısıyla da gücün sahibi konumundadırlar (Kalınkara, 2014: 34-35). Bu dönemde teknoloji henüz gelişmediği için yaşlı bireyler tecrübenin aktarılması açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır. Yaşlıların bu dönemde bunlara ek olarak kültür aktarımının da başat aktörleri olduğu görülmektedir.

Sanayi öncesi toplum, yaşlı bireyler ve yaşlılık açısından “altın çağ” olarak tanımlanmaktadır (Şentürk, 2018: 134). Teknolojinin henüz gelişmemiş olması bu durumun en temel gerekçelerinden biridir. Modernleşme kuramına göre, teknolojik gelişmelerle yaşlıların toplumsal statüleri ters orantılı olarak ilerlemektedir. Teknolojik gelişmelerin artması, bilgi ve deneyim aktarımını sağlayan yaşlılara duyulan ihtiyacı azaltmıştır (Gönüllü, 2020: 59). Bu kuramın temel tezi; toplumun kırsaldan sanayiye yöneldikçe geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve bununla birlikte yaşlı bireylerin hem aileden hem de toplumdan dışlanmasıdır (Şentürk, 2018: 134). Bunun sonucunda yaşlı bireylerin güvenlik, sevgi, saygı görme, tanınma ve ait olma gibi gereksinimleri tehdit altında kalmaktadır (Kalınkara, 2014: 34).

Makro bir kuram olan modernleşme kuramı genellemelere yer vermekte ancak bireyselliği, toplumların birbirinden farklı oluşlarını görmezden gelmekte, toplumlar modernleştikçe yaşlıların konumunda gerileme olduğunu ileri sürmektedir. Kurama yapılan eleştiriler de bu noktayı hedef almaktadır. Akın’a (2006: 58-68) göre modernleşme öncesinde de sonrasında yaşlı bireylere iyi davranan ya da kötü davranan toplumlar bulunmaktadır. Görgün Baran (2004: 50) yaşlılara olan bu farklı muamelelerin, yaşlıların toplumdaki yerlerinin, kişilerin bireysel geçmişleri, ırkı, cinsiyeti, ait olduğu toplumsal sınıfı gibi etmenlere bağlı olmasına bağlamaktadır. Ancak, başka bir görüşe göre de ileri düzeyde modernleşen ülkelerde yaşayan yaşlıların toplumsal statüleri daha az modernleşen toplumlardaki yaşlılara göre daha yüksektir (Kurt, 2008: 94). Buradaki temel değişikliğin, eğitim aracılığıyla öne çıktığı düşünülmektedir.

1.2.1.2. Geri Çekilme Kuramı:

Bu kuram, 1961 yılında Cumming ve Henry tarafından geliştirilmiştir (Gönüllü, 2020: 50). Durkheim, Comte gibi sosyolojinin önde gelen isimleri yaş ve yaşlılık

konusuna çok fazla eğilmemiş olsalar da oluşturdıkları kuramlar kendilerinden sonra gelenlere yol gösterici olmuştur (Kurtkapan, 2018: 250). Yaşamdan geri çekilme kuramı da bu bağlamda izler taşımaktadır.

Modern toplumlarda yaşlının toplumsal konumunu çözümlemeye çalışan bu kurama göre, bireyin ve toplumun karşılıklı birbirinden kopuşu söz konusudur. Yaşlı bireylerin aktif hayatlarında sürdürmekte oldukları roller kendilerine ağır gelmekte, enerjileri yetersiz kalmakta aynı zamanda daha sakin bir hayatın yaşlılara iyi geldiği düşünülmektedir. Kurama göre emeklilikle birlikte sosyal hayattan geri çekilen bireyler mutlu olmaktadır. Bu geri çekiliş olması gereken sağlıklı bir durumdur.

Geri çekilme kuramı yaşlılığın, çevre, sağlık, ekonomi gibi etmenlerden bağımsız şekilde yaşlı bireylerin kişisel ve toplumsal çevreleri ile aralarındaki etkileşimin kopmasına sebebiyet verdiğini söylemektedir (Şentürk, 2018: 120). Kurama göre geri çekilme hem toplum hem de birey için fayda sağlamaktadır. Geri çekilme, süreç içerisinde toplumsal işleyişin aksamamasına ve bireyin yaşamın sonuna geldiğini kabullenmesine olanak sağlamaktadır. Emeklilikle birlikte geri çekilen bireylerin yerini genç nüfus alacak, toplumsal denge korunacaktır. Benzer şekilde Cumming ve Henry (1961), ayrılma sürecinin kaçınılmaz ve ödüllendirici olduğunu ileri sürmektedir. Ek olarak, ilerleyen yaşla birlikte bireyin ve toplumun karşılıklı olarak birbirinden çekilmesinin evrensel, normal ve beklenilmesi gereken bir süreç olduğu savunulmaktadır (Powell, 2000: 2).

Kurama gelen eleştirilerden ilki her toplumda ya da toplumun her kesiminde yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmeye ya da süregelen yaşam şekillerinden vazgeçmeye gönüllü olmamalarıdır. Yani yaşlı bireylerin istekleri ya da geri çekilmenin bireye sağladığı düşünülen yararları evrensel olmamaktadır. Kurama getirilen bir diğer eleştiri; tıp ve teknoloji alanındaki gelişmeler de yaşlı bireylerin olumsuz anlamdaki değişimlerini telafi edebildiğidir (Şentürk, 2018: 122). Başka bir eleştiri; yaşlılık başlangıcı ve emeklilik yaşı olarak kabul gören 65 yaşın birçok bireyin henüz sağlıklı ve enerjik olduğu döneme denk geldiği, bireylerin bu yaşlarda farklı sosyal etkinliklere katılabildikleri de gözlenmektedir.

Kurama gelen eleştiriler ışığında geri çekilme kuramının kesinliği kaybolmuş, yapılan araştırmalarda bu görüş kadar karşıt görüşü destekleyen sonuçlar da elde

edilmiştir. Bu bağlamda kuram yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmesinin bilimsel dayanağı olamamış ayrıca kuramı eleştirenler tarafından da gençlerin vicdanlarını rahatlamaları için bir araç olduğu söylenmiştir (Tufan, 2001: 41)

1.2.1.3. Aktivite Kuramı:

Aktivite kuramı geri çekilme kuramına karşı bir bakış olarak Robert J. Havighurst, Bernice L. Neugarten ve Sheldon S. Tobin tarafından 1963 yılında öne sürülmüştür (Onur, 1995: 348 ve Kurtkapan, 2018: 258). Akçay’a göre aktivite kuramı yaşlılık ile ilgili en eski ve muhtemelen en çok kabul gören kuramdır ve yapılan deneysel araştırmalar bu kurama geri çekilme kuramından daha çok taraftar bulmuştur (Akçay, 2015: 46). Hem geri çekilme hem de aktivite teorileri, yalnızca bireysel davranışın yaşlanmayla nasıl değiştiğini varsaymakla kalmaz, aynı zamanda nasıl değişmesi gerektiğini de belirlemektedir.

Bu teoriye göre, yaşlı bireyler kendi istekleri ile değil, toplum tarafından bu şekilde istenildiği için toplumsal yaşamdan uzaklaşmaktadırlar. Örneğin, birçok işçi 60-65 yaşına geldikleri için ya da başka bir nedenle kendi istekleri dışında emekli olmaya zorlanabilmektedir. Oysa bu bireyler alıştıkları düzene ve aktivitelere devam etmek isteyebilmekte ve eğer bunu yapamazlarsa yerine ikame başka aktivitelere yönelebilmektedir (Kalaycıoğlu vd., 2003: 10). Aktivite teorisinde, geri çekilme görüşüne zıt olarak yaşlı bireyler için benimsenecek en iyi stratejinin olabildiğince aktif kalmak olduğu varsayılmaktadır. Bu, mümkün olduğu kadar uzun süre orta yaşta dâhil oldukları birçok faaliyeti devam ettirmeyi de içermektedir. Kaybolan rollerin yerine yenilerini koymaya çalışarak, toplum içinde çok sayıda farklı role dahil olmaya devam etme ihtiyacı özellikle önemlidir. Başka bir deyişle, “rol sayılarını” korumaları gerekmektedir. Rol sayılarını korumak, yeni hobiler edinmek, torunların bakımını üstlenmek, farklı etkinliklere katılmak şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Eysenck, 2006: 15-17). Yani kurama göre yaşlılıkta doyum; geri çekilmekten değil, sürdürülen rollerin devam etmesi ya da yerlerine farklı roller benimsenerek aktif kalınması ile mümkün olmaktadır.

Aktivite teorisinin belki de en büyük gücü, orta yaş ile yaşlılık arasında önemli süreklilikler olduğunun kabulüne dayanmasıdır. Başka bir deyişle, orta yaşlı insanları aktif olarak meşgul olmaya yönlendiren ihtiyaçların ve motive edici güçlerin çoğu, bireyler yaşlılığa geçtiklerinde hala geçerlidir (Eysenck, 2006: 15-17).

Kurama gelen eleştirilerin başında, yaşlıların sosyal durumları üzerinde net bir kontrollerinin olduğu varsayımı gelmektedir (Akçay, 2015: 49). Oysa bireylerin kişisel sağlık, ekonomik ya da sosyal durumları farklılık göstermektedir ancak aktivite kuramı bu durumu ihmal etmektedir.

Başka bir eleştiri konusu da kuramın orta yaşlardaki bireylerin aktif olduğu varsayımı ve yaşlılık döneminde de bunu devam ettirmeleri üzerine kurulmasıdır (Gönüllü, 2020: 56). Bireysel farklılıklar yok sayılmakta, bununla birlikte bireylerin yaşlanma sürecindeki fiziksel ya da psikolojik kayıpları görmezden gelinmektedir. Bunun yanı sıra bütün etkinliklere verilen değer aynıdır ve kayıp rolün yerini herhangi başka bir etkinlik alabilmektedir (Şentürk, 2018: 124).

1.2.1.4. Süreklilik Kuramı:

Süreklilik kuramı 1971 yılında Robert Atchley tarafından hayatın ve gelişimin sürekliliğine vurgu yapılarak öne sürülmüştür (Akçay, 2015: 51). Bu kuram geri çekilme ve aktivite kuramlarının eksik yönleri düşünülerek ortaya konmuştur. Kuram, yaşlıların ne tamamen sahip olduğu rolleri bırakması ne de tamamen aktif olmaları üzerinden tanımlanmaktadır. Aktivite kuramındaki rollerin yer değiştirmesi, bu kuramda görülmemektedir (Şentürk, 2018: 129).

Kurama göre, yaşlı bireylerin yaşlılık dönemine gelene kadar sürdürdükleri hayatta nasıl bir kimlik benimsedikleri, sosyal hayatın ne kadar içinde ya da dışında oldukları yaşlılık dönemlerinde de etkili olmaktadır. Zira hayatı boyunca aktif olan bireyden yaşlılık dönemine geldiğinde geri çekilmesi beklenilemeyeceği gibi daha içe kapanık bir bireyin de aktif olmasını beklenememektedir. Bu kuramda kişinin bireysel özellik ve etkinliklerinin devamı söz konusu olmaktadır. Başka bir deyişle süreklilik kuramı, bireyin hayatı boyunca geliştirdiği alışkanlıkların, bağlantıların, tercihlerin sürekliliğine yönelik bir bakış açısı geliştirmiştir (Onur, 2004: 351).

Süreklilik kuramına göre bireylerin yaşamları boyunca üstlendikleri roller zaman içerisinde bazı değişiklikler gösterse de bireyler devam eden çizgide hayatlarını sürdürmek istemektedir. Yaşlılık dönemine gelindiğinde de kişinin edindiği kimliğin devamlılık göstermesi, bireylerin bu dönemi daha sorunsuz ve tatmin olmuş şekilde geçirmelerine olanak sağlamaktadır (Gönüllü, 2020: 56). Bireylerin geçmişlerinin yok sayılmaması ve gelecekle arasında bir köprü kurulması, hayatın devam eden bir bütün

olduğu gerçeği ile birlikte süreklilik kuramının anlamı içerisinde yer almaktadır. Kurtkapan'a göre (2018: 261) süreklilik kuramının belirttiği şekilde yaşlı bireylerin aktivitelerine devam etmesi onların fiziksel, psikolojik ve sosyal kayıplarının azalmasının önüne geçmektedir. Bireyler devam ettirmekte oldukları hayat biçimlerinin sürekliliği içerisinde kendilerini daha güvende ve mutlu hissedebilmekte, aynı zamanda yaşlılığın getirdiklerine uyum sağlayabilmektedirler. Bu durum, kuramın temel aldığı, bireyleri başarılı yaşlanmaya götürmek konusunda avantajlı olabilmektedir.

Süreklilik kuramı sosyal yapı ve fail arasındaki ilişkiyi yaşlı bireylerin geçmiş yaşamlarından getirdikleri alışkanlıklar ve deneyimler üzerinden anlamlandırmaktadır (Kurtkapan, 2018: 261-263). Buna benzer bir anlamlandırmayı; değişen koşullara uyum sağlamak, değişimlere direnç göstermek yerine değişimlerin içerisinde kendisine bir yer bulmak olarak da tanımlamak mümkündür.

Kurama gelen eleştiriler yaşam boyu devam eden alışkanlık ve davranışların yaşlılıkta da devam etmeyebileceği, bu dönemde yaşlanmaya karşı geliştirilen tutumlar da olabileceği etrafında toplanmaktadır (Gönüllü, 2020: 57; Hooyman ve Kiyak, 1991: 86). Kurama yöneltilen bir eleştiri de kuramın sadece yaşlıların bireysel özelliklerine odaklandığından makro bir bakış açısı sunamaması olmuştur (Cockerham, 1991: 55).

1.2.1.5. Rol Kuramı:

Toplumun bir parçası olan insan doğumundan itibaren farklı rolleri öğrenip benimseyerek yaşamına devam etmektedir. Süregelen toplumsal normlar bireylerin hangi dönemde ne yapmaları ne yapmamaları gerektiğini, rol ve görevlerini belirlemekte, bu rol ve görevler de kişilerin benliğini belirlemektedir. Toplumsal roller belirlenirken önemli belirleyicilerden bir tanesi de yaştır. Kronolojik yaş başlığı altında da belirtildiği üzere belirli yaşlarda belirli görev ve roller üstlenilir. Okula gitmek, çalışmak, eş ve ebeveyn olmak, emekli olmak, büyükaanne-büyükbaba olmak gibi roller ve bu rollerin içerikleri toplumsal olarak belirlenmiştir. Üstlenilen roller aynı olsa bile eğer yaş farklıysa beklentiler ona göre şekillenmektedir. Örnek vermek gerekirse toplumun 30 yaşındaki anne ile 70 yaşındaki anneden beklentileri farklılık gösterebilmektedir (Hooyman ve Kiyak, 2014: 282-283).

Kuramın kurucuları olan Hooyman ve Kiyak'a göre yaş normları rolleri açmaya ve/veya kapatmaya hizmet eder. Bu normlar bireylerin yaşla ilintili olarak sınırlılıklarını

da belirlemektedir. Bu belirlemeler fiziksel ve psikolojik boyutta olabilmektedirler. Örneğin; yaşlı bir bireyin genç biriyle birlikteliği toplum tarafından hoş görülmemekte ya da ileri yaştaki bireylerin araç kullanması da güvenli bulunmamaktadır (Hooyman ve Kiyak, 2014: 282-283).

Tüm toplumlar yaşa ilişkin normlarını, sosyalleşme yoluyla iletir ve bu normların devamlılığını sosyalleşmeyle sağlar. Bireyler eski rollerini bırakarak, yaşlarına uygun yeni rollere uyum sağlamakta ve böylece yaşam boyu süren bir sosyalleşme ağı içerisinde yaşamını devam ettirmektedir. Yaşlılık da yaşamın bir bölümünü kapsayan bir toplumsal statüdür ve bu statüye uygun rolleri içermektedir (Şentürk, 2018: 133). Ayrıca yaşlı bireylerin, yaşam akışı içerisinde gelişen eş kaybı, emeklilik gibi durumlarda yaşanan rol kaybı ile de başa çıkmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, yaşlı yetişkinler, büyük yaşam değişiklikleri karşısında rolleri yaratmada veya rolleri ikame etmede sıklıkla önemli ölçüde esneklik gösterebilmektedirler (Hooyman ve Kiyak, 2014: 283).

Bu bilgilerin ışığında yaşla birlikte gelen rol değişimlerinin her zaman negatif yönde olmadığı söylenebilmektedir. Çalışma yaşamından ayrılan bireyin çalışan rolü bitmiştir ancak birey, daha çok boş zamanı olduğu için farklı roller ve yeni hobilerle zamanını keyifli bir biçimde değerlendirebilmektedir. Tüm dünyada yaşlı nüfusun artması ile birlikte yaşlı bireyler için sağlanan sosyal ve fiziksel olanaklar da bireylerin yaşlılık rollerine daha rahat uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır.

1.2.2.Çatışmacı Kuramlar

Çatışmacı kuramlar toplumda birlik ve karşılıklı bağımlılık olduğunu ileri süren fonksiyonel kuramlardan farklı olarak, toplulukların gücü ellerinde tutabilmek adına birbirleri ile sürekli mücadele ettiklerini, birbirlerine rakip olduklarını savunmaktadır (Şentürk, 2018: 139). Bu perspektife göre kanunların toplumsal bütünleşme için değil, belirli grupların iktidarının devamını sağlamak için var olduğu söylenebilmektedir.

Kuram yaşlılık konusunu açıklarken Neo-Marksist yaklaşımı baz alarak uyumsuzluk üzerinden hareket etmektedir. Toplumsal fırsat eşitsizliğinden ve kaynaklara erişimdeki farklılıklara değinmekte, bununla birlikte Neo-Weberyen bakış açısıyla da statü farklılıklarından doğan eşitsizlikten bahsetmektedir (Kurtkapan, 2018: 266).

Çatışmacı kurama göre toplumda bazı gruplar gücü ellerinde tutmaktadır ve bu durum diğer tarafta eksilmelere yol açmaktadır. Yaşlılık konusunda da gelir ve statü

bakımından gücü elinde bulunduran taraf daha ayrıcalıklı konumdadır. Bu grup, sağlık sistemlerine daha rahat erişebilmekte, daha sağlıklı beslenebilmektedir. Bu bağlamda bireylerin yaşlılık dönemlerindeki durumlarını da getirmiş oldukları sosyal ve fiziksel sermaye belirlemektedir. Bu bağlamda çatışmacı kuram yaşlılık çalışmalarında politik ekonomi kuramı ve yaş tabakalaşması kuramına zemin oluşturmuştur (Kurtkapan, 2018: 264).

1.2.2.1. Politik Ekonomik Kuram

Yaşlanmanın politik ekonomisi kuramı Batı'da 1973 ekonomik kriz sonrasında 1970'lerin sonlarına doğru ortaya çıkmış ve Estes, Guillenerd, Philipson ve Walker'ın katkılarıyla geliştirilmiş bir kuramdır (Kurtkapan, 2018: 266).

Bu kuram yaşlılık döneminde kıt kaynakların nasıl tahsis edildiğini belirleyen ve bununla birlikte kapitalizmin yaşlı bireyleri marjinalleştirmek için kullanılan yapısal özelliklerini analiz etmektedir (Hooyman ve Kıyak, 2014: 283). Kuramın teorisyenleri, baskın grupların sınıf eşitsizliklerini sürdürdüklerini, kendi çıkarlarını devam ettirdiklerini ve yaşlı bireylerin konumlarının belirleyicisi olduğunu söylemektedir.

Kuram, yaşlanma süreci ve bireylerin bu sürece nasıl uyum sağladığından ziyade yaşlı bireylerin karşı karşıya kaldığı sorunları -gelirin korunması, sağlık ve bakım erişimi gibi- konu edinmektedir. Sosyo-ekonomik ve politik baskılarla şekillenen yaşlılık deneyimi yaş faktörünün yanında cinsiyet, etnik köken, ırk ve sınıf gibi bileşenlerin de etkisi altında yapılanmaktadır. Buna ek olarak feminist teorisyenler kadınlara yaşamları boyunca uygulanan işgücü sınırlamasının getirdiği dezavantajlı durumun toplumsal cinsiyet bağlamında politik ekonomi perspektifine yansımaları da konu edinmişlerdir (Hooyman ve Kıyak, 2014: 283).

Kişinin yaşamı boyunca edinmiş olduğu ekonomik ve sosyal sermaye yaşlılık dönemini nasıl geçireceğini belirlemektedir. Bununla birlikte kaynakların eşit dağıtılmaması sebebiyle yaşlı bireylerin yaşadıkları problemler kapitalist toplum tarafından üretilmektedir (Hooyman ve Kıyak, 2014: 283). Aynı zamanda yaşlı bireylerin yaşantısı ile ilgili kararlar da kurumlar tarafından verilmektedir. Yaşlıların menfaatleri, hakları, onlara yönelik hizmetlerin neler olacağı doğrudan politik gücün elinde bulunmaktadır (Şentürk, 2018: 142).

Kurama yapılan eleştiriler temelde bireysel aktörlerin motivasyonlarını, algı ve aktivitelerini göz ardı ettiği, yaşlıları aşırı derece pasif gördüğü yönündedir (Quadagno, 2014: 65). Yani kuram, kurumsal yapıların yaşlı bireylerin hayatları üzerindeki etkisinin dışında, bireylerin tercihlerini yok saymaktadır.

1.2.2.2. Yaş Tabakalaşması Kuramı:

1971 yılında Matilda White Riler tarafından geliştirmiş olan yaş tabakalaşması kuramı toplumu çeşitli yaş katmanlarına ayırmakta ve bireysel davranışı ve toplumsal yapıyı etkilemede yaşı; sınıf, cinsiyet veya etnik köken ile birlikte merkezi olarak önemli bir özellik olarak ele almaktadır. Bu bağlamda bireylerin yaşlanmayla ilgili deneyimlerinin ve dolayısıyla rollerinin, yaş katmanlarına göre değiştiği anlamı çıkarılabilmektedir (Hooyman ve Kıyak, 2014: 289). Kuramın kökleri yapısal işlevselciliğe dayansa da yaş gruplarının arasındaki eşitsizlikleri ve çatışmaları da ele aldığı için çatışmacı kuram içerisinde de değerlendirilebilmektedir (Kurtkapan, 2018: 263). Kuramın, gerontolojik kuramlar arasında en uzun süreli ve etkilisi olduğunu belirten Akçay (2015: 61), kuram aracılığıyla sosyal yapı ve yaş arasındaki ilişkinin irdelendiğini ifade etmektedir.

Yaş tabakalaşması kuramı rol belirleyicisi olarak kronolojik yaşı esas almaktadır. Kuramın odak noktası toplumun yaş yapısıdır. Bununla birlikte yaş gruplarının deneyimledikleri tarihsel döngülerin ve toplumsal olayların da yaşlılık dönemindeki davranışlarının değişkenliğini etkilediği belirtilmektedir. Örnek vermek gerekirse 2. Dünya savaşını deneyimleyen bireyler, yaşlılık döneminde biriktirme eylemini daha fazla gösterebilmektedirler. Bu durumda yaşlılık dönemi özellikleri yaşanan olaylara bağlı değişkenlikler içerebilmektedir. Farklı bir deyişle belirli bir yaş grubunun tüketim davranışları, dinin hayatlarındaki önemi, eğitim seviyeleri öteki yaş gruplarından farklılık göstermektedir çünkü bu davranış örüntüleri tarihsel dönemlerin etkileriyle şekillenmektedirler (Riley, 1976: 25).

Kurama göre her yaş tabakası, yaş veya yaşam evresi bakımından benzer insanlardan oluşur. Kişiler, yaşla ilgili kapasiteleri, yetenekleri ve motivasyonları paylaşmakta iken, yaş da rollere girmek veya rollerden ayrılmak için bir kriter olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte yaş normları farklı sosyal gruplar için farklı anlamlar taşımaktadır ancak buna rağmen yaş, rol dağılımı açısından evrensel bir kriter

olmaya devam etmektedir. Her yaş grubu hem kendi içinde hem de bulunduğu toplumun değerleri açısından değerlendirilmektedir ve yaşlı bireylere toplum değer verdiğinde bireyin kendisi de kendisine yaşlılık döneminde değer verecektir (Victor, 2005: 23-24).

1.2.3.Sembolik-Etkileşimci Kuram

Sembolik etkileşimcilik olarak da adlandırılan kuram George Mead (1956) tarafından geliştirilmiştir ve sosyolojik teoriler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu kuramın savunucuları, toplumun diğer üyeleri ile iletişimin kültürel normları ve değerleri hem aktarmanın hem de almanın bir yolu olduğunu savunmaktadır. Yaşam içerisinde çok sayıda sosyal anlam ve davranış biçimleri sembollerle (sözcükler vb.) kurulan iletişim sayesinde öğrenilmektedir. Bu etkileşim içerisinde birey hem etkilenen hem de etkileyen olarak yer almaktadır.

Kuram, Yapısal İşlevselci ve Çatışmacı kuramın aksine mikro kuramlar arasında yer almaktadır. Diğer kuramlar büyük yapı ve grupları ele alırken sembolik etkileşimci kuram büyük yapıların içerisindeki küçük grupları ve bireysel etkileşimi ele almaktadır. Bireyler anlamları sosyal etkileşim süreci içerisinde inşa etmektedirler. Kurama göre bireyler, doğumdan itibaren görerek, taklit ederek sosyal rolleri öğrenmekte ve içerisinde yaşadıkları toplumun rol beklentilerine uyum sağlamaktadır.

Aktivite ve geri çekilme bakış açıları arasındaki boşluğu kapatmaya çalışan sembolik etkileşim perspektifi, bireyler ve çevreleri arasındaki etkileşimlerin, insanların yaşlanma süreci ve kendilerini deneyimlemelerini önemli ölçüde etkilediğini varsaymaktadır (Hooyman ve Kıyak, 2014: 288). Sembolik etkileşimci bakış açısının yaşlanmaya ilişkin yaklaşımı da yaşlı bireylerle bireylerin sosyal çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimi ile ilgilidir. Bu yaklaşım yaşlanmayı hem toplumsal yapıya hem de bireylerin kapasitesine bağlı, aynı zamanda da dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Bu sebeple yaşlılığın anlaşılabilmesi için yaşlılıkla ilişkilendirilen gerçekliklerin yaşlı bireyler tarafından yorumlanmasını incelemek gerekmektedir (Victor, 2005: 30).

Şentürk (2018), sembolik etkileşimcilik yaklaşımı altında “etiketleme”, “alışveriş” ve “yaşam boyu gelişim” başlıkları ile yaşlılığın gerontoloji ilişkiselliğinde açıklanabileceğini ifade etmektedir.

1.2.3.1. Etiketleme Kuramı

Sembolik Etkileşimcilik yaklaşımının altında kendine yer bulan Etiketleme kuramı Becker tarafından öne sürülmüştür (Atila Demir, 2021: 15). Kuramın yaşlılığa ilişkin kavramsallaştırılması ise sosyal psikolog Elaine Cumming ve William Henry tarafından 1961 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu kuram, yaşlı bireylerin toplum içerisindeki rol ve statülerinin onlara atfedilen etiketler doğrultusunda nasıl değiştiğini ve yaşlılık sürecinin nasıl algılandığını açıklamayı amaçlamaktadır. Kurama göre, toplumun kişilere yönelik ürettiği etiketler bir süre sonra gerçek olmaya başlamaktadır. Örnek vermek gerekirse bir çocuğa sürekli “aptal” olduğu söylenirse çocuk benliğini bunun üzerine kuracaktır. Bu durum kendini gerçekleştiren kehanet ya da Pygmaion etkisi olarak tanımlanmıştır (Çakır, 2021: 111)

Etiketleme kuramının temel çıkış noktası, bireylerin benlik kavramlarının sosyal çevreleri ile olan etkileşimi sonucunda meydana geldiğidir. Bireyler hem kendi benliklerini oluştururken çevrelerinden etkilenmektedirler hem de toplumun bir üyesi olmaları sebebiyle de çevrelerindeki insanları etkilemektedirler. Bu sebeple yaşlı bireylerin davranışları ve kendi haklarında düşündükleri de yakın sosyal çevrelerindeki kişilerin yaşlılığı nasıl tanımladığına ve sınıflandırdığına göre şekillenmektedir. Yaşlılık ile ilgili etiketler “hasta, ayak bağı, işe yaramaz” gibi olumsuz düşünce kalıpları olabilmekte, bu kalıpları kabul eden yaşlı bireyler de daha önce sahip oldukları bilgi ve becerileri görmezden gelerek “yaşlı” olmayı öğrenebilmektedirler. Bu aynı zamanda bir kısır döngüye de sebep olmaktadır. Toplumdaki düşünce, yaşlının davranışlarına ve benliğine etki ederken yaşlının bu hali de toplumdaki düşünceyi şekillendirmektedir (Viktor 2005: 30-31).

Yaşlılık olarak adlandırılan dönem ekonomik, kültürel, tarihi ve toplumsal bağlamlara göre değişmektedir ve bu nedenle sosyal olarak inşa edilmektedir. Etiketleme kuramına göre yaşlılığa ilişkin etiketleri kabul ederek davranışlarını buna göre şekillendiren bireyler olduğu kadar bunu inkâr ederek tam tersi şekilde davranış gösteren bireyler de bulunmaktadır. Bu bireyler gerek spor yaparak gerek giyim tarzlarını gençlere uygun hale getirerek henüz yaşlanmadıklarını kendilerine ve çevrelerine ispat etmeye çalışmaktadırlar (Şentürk, 2018: 156). Bununla birlikte yaşlılığa ilişkin kabuller yaşlı bireylerin sağlık durumlarında gerilemeye de sebep olabilmektedir. Hastalık belirtilerini

yaşlılığın getirisi olarak kabul eden bireyler, sağlık yardımı almayabilir, bu da yaşlı bireylerin daha çok hastalanmalarına, bunun yanında da yaşam refahından uzaklaşmalarına sebep olabilmektedir (Viktor, 2005: 31).

1.2.3.2. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı

Kuramı öne süren Dowd, hem geri çekilme hem de aktivite teorilerini yetersiz ve kusurlu bulmaktadır. Geri çekilme teorisi, başarılı yaşlanma için geri çekilmenin gerekliliği üzerindeki işlevselci ısrarı sebebi ile olumsuzlanmaktadır. Teori katılımındaki düşüşün hem birey hem de toplum tarafından karşılıklı olarak arzu edilen bir olgu olabileceğini varsaymaktadır. Aksi yöndeki aktivite teorisi ise ampirik desteklerden yoksundur. Hayat süresince sürekli katılım ihtiyacını varsaymaktadır. Bu sebeple Dowd, yaşlanmaya üçüncü bir teorik yaklaşım olarak bir mübadele teorisi önermektedir (Kermani, 1977: 48).

Mikro düzeydeki bu teori kuşaklar arası ilişkiler ve destek çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Teori, farklı yaşlardaki bireyler arasındaki değiş tokuş davranışını, yaşlanma sürecine eşlik eden beceriler, roller ve kaynaklardaki değişimin bir sonucu olarak açıklamaya çalışmaktadır (Putney, Down ve Bengston, 2005: 93). Değişim teorisinin önemli bir önermesi, iki veya daha fazla sosyal aktör arasındaki etkileşimin, eğer aktörler etkileşimden "kar elde ederse" büyük olasılıkla devam edeceği ve olumlu bir şekilde değerlendirileceğidir. Bu sebeple bireylerin etkileşimi ödülleri maliyetten daha fazla olarak algılandığı sürece devam edecektir (Dowd, 1975: 587).

Yaşlanma döneminde bireylerin sahip olduğu olanaklar azalsa ya da değişime uğrasa da elde etmek istedikleri hayatlarının merkezi konumunda yer almaktadır. Başka bir deyişle yaşlanan bireyler bu dönemde sahip olduklarına uygun şekilde farklı hedefler doğrultusunda yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu durum da yaşlı bireylerin bazı ilişkilerini azaltırken bazılarını devam ettirmeleri ya da farklı ilişki kaynaklarına yönelmelerini açıklamaktadır. Victor (2005: 31), bireylerin değiş tokuş esnasında daha çok fayda sağlamak için geçmiş deneyimlerini kullandıklarını ve etkileşim sadece faydalı ise sürdürdüklerini belirtmiştir.

1.2.3.3. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı

Yaş, toplumsal düzenlemeleri gruplamaya yarayan bir etmendir. Kişilerin eğitim, evlenme, oy kullanma gibi haklardan faydalanmaları farklı kültürlerde ve farklı

zamanlarda değişkenlik gösterse de yaşı ile belirlenmiştir. Bireyden, yaşla birlikte hem resmi hem de toplumsal beklentiler oluşmaktadır. Bu beklentiler ve bireylerin yaşa bağlı olarak üstlendiği roller Neugarten'ın (1974) "Sosyal saat" olarak adlandırdığı ve şimdilerde yaşam akışı olarak tanımlanan bakış açısını oluşturmaktadır (Victor, 2005: 32).

'Yaşam boyu' perspektifi keskin bir teoriden çok, bir dizi konunun açıklaması gerektiğine işaret eden bir çerçevedir. Bu bakış açısı, yaşlanmanın ve yaşlanmaya atfedilen anlamın, yaşam olaylarının gerçekleşme sırası, başkalarıyla olan karşılıklı ilişki ve insan etkisi gibi bireysel etkenlerin yanında; tarih, yaş grubu, kültür ve toplumsal konumun yapısal etkileri tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir. Bu bakış açısıyla insan gelişiminin istikrarlı bir doğru üzerinde bulunmamaktadır. Yaşam süreci boyunca insan gelişimi, avantaj ve dezavantajlarla örölü, kazanç ve kayıpların birlikte yer aldığı doğrusal olmayan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Buna göre, bireyin üstlendiği sosyal roller, sosyal bağlamı yaratmakta ve ifade etmektedir (Hooyman ve Kıyak, 2014: 292). Kısacası, birey ilerleyen yaşı ile birlikte değişen rollerini toplumla olan etkileşimi nezdinde elde etmektedir.

2. BÖLÜM

2.1. Toplumsal Yapı, Değişme ve Medyada Görünürlüğü

Çalışma, yaş, yaşlanma ve yaşlılığın, toplumsal yapı içindeki görünümünün medya aracılığıyla incelenmesi şeklinde kurgulandığı için; toplum kavramı, toplumsal yapı ve değişme konuları da çalışmanın kapsamına alınmıştır. Türk toplum yapısında bireylerin konumlandırılmasından, gündelik yaşam pratiklerine kadar pek çok konunun, toplumsal değişme göz önünde bulundurularak medyaya nasıl yansıdığının açıklanabilmesi için; tarihsel olarak Türk toplum yapısına değinmek yerinde olacaktır. Bu çerçevede bu bölümde öncelikle toplum ve toplumsal yapı açıklanmaya çalışılacak ve sonrasında toplumsal yapıyı oluşturan kurumların bazılarının Türk toplumundaki görünümüne yer verilecektir. Toplumsal yapı unsurlarından olan kurumlardan, aile, ekonomi, din ve siyaset kurumları; çalışmanın uygulama kısmında üzerinde fazlaca çözümleme yapıldığı için seçilmiştir ve kurumlar anlam bütünlüğü dikkate alındığı için seçilenlerle kısıtlanmıştır.

İnsanlar varoluşundan bu yana çeşitli sebeplerle birbiriyle iletişim kurmuşlardır. İnsanın, başlangıçta temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için doğa ile savaşması gerekmektedir ve doğaya karşı üstün gelebilmek için de güce ihtiyacı vardı. Kendi başına doğa ile savaşmakta zorlanan insan, türdeşleri ile bir araya gelmiş ve açlık, susuzluk, güven ihtiyacı için birliktelik oluşturmuştur. İbn-i Haldun Mukaddime'sinde Tanrı'nın insanları hayvanlara göre daha zayıf yarattığını, bununla birlikte ona akıl ve el verdiğini söylemekte ve insanların tek başına yiyecek temin etme ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaları sebebiyle bir arada yaşama çabalarının oluştuğunu belirtmektedir (Haldun, İ., 1968: 100-101). Sosyoloji biliminin kurucusu olarak adlandırılan Auguste Comte (2015) toplumu "Kolektif organizma" olarak tanımlamıştır ve insanlar tarafından bir araya gelerek oluşturulan bu organizmanın doğadaki diğer canlıların oluşturduğu birlikteliklerden farklı olarak bilinçli bir şekilde meydana geldiğini belirtmiştir. Spencer (2016) ise Comte'un kollektivizmini kabul etmemiş birey ve organizma arasında bir birliktelik oluşturmaya çabalamıştır. Başka bir deyişle toplumu ayrı bir sistem olarak gören anlayış ile toplumu bireylerin toplamı olarak gören anlayışı birleştirmeye çalışmıştır. Comte ve Spencer'dan sonra sosyoloji biliminin öncülerinden olan Durkheim (2015) bireyle ilişkili olanı toplumsal olandan farklı bir yerde tutmuş ve

toplumu kendine özgü olan farklı bir yapı olarak ele almıştır. Buna göre toplum bireylerin bir araya gelmesi değil, bu bir araya gelişin yaratmış olduğu yeni ve farklı bir oluşumdur. Bu oluşumun bir düzen içerisinde varlığını devam ettirmesi ise toplumsal yapılar sayesinde gerçekleşmektedir.

Yapı kelimesinin anlamına sözcük kapsamında bakıldığında yapma, oluşturma, dizge gibi anlamlarla birlikte; birliktelik içerisindeki düzen, parçalar ve bütün arasındaki ilişkileri betimleyen anlamlar da görülmektedir. Biyolojik organizma tanımında parçalar nasıl bütünü oluşturuyorsa ve parçaların görevleri bütünün devamlılığını sağlıyorsa toplumsal yapı da benzer şekilde tanımlanabilmektedir. Kendi görevleri olan yapılar hem bütünü oluşturmakta hem de birbirleri ile olan ilişkileri aracılığıyla bütünün altında bu yapıların devamlılığı sağlanmaktadır. Appelbaum'a (1970: 104) göre bazen çatışma bazen de nüfus artışı sebebi ile mevcut yapılar yeterli işlevi sağlayamamaktadır. Bu gibi durumlarda, yapılar tıpkı bir hücre gibi bölünebilmekte ve yeni oluşan organizmalar daha işlevsel ve uzmanlaşmış olabilmektedir. Bu süreç geliştikçe ilkel toplumlardan karmaşık yapıları ve uzmanlaşmış parçaları olan çağdaş toplumlara geçiş sağlanmıştır. Toplumsal yapılar, bu uzmanlaşmış organizmalardır ve hepsinin farklı işlevleri bulunmaktadır. Yapısal işlevselci yaklaşıma göre bu yapılar toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine ve devamlının sağlanmasına yönelik işlevleri yüklenirler. Bu kuramlar bireyin beklentilerini ve davranışlarına bir çerçeve ve belirginlik kazandırmaktadır. Marksist ve çatışma kuramı ise farklı olarak toplumsal yapıları egemen iktidarın belirlediği yapılar olarak ele almakta ve bu yapıların iktidarın devamlını sağladığı görüşünü savunmaktadır.

Toplumsal yapı kültürün, sınıfsal durumun, statünün, rollerin ve kurumların birbirleri ile kurmuş oldukları ilişkiler bütünüdür. Buna ek olarak toplumsal yapılar birbiri ile bağlantı içerisinde dirler. Aile kurumu eğitim ile, eğitim kurumu siyasetle etkileşim halindedir. Bu ilişkiler içerisinde ve etkisiyle, birey kimlik kazanmaktadır ve davranışları ile toplumun bir üyesi olarak var olan yapıları devam ettirmektedir (Özkalp, 2006: 44). Bu bağlamda toplumsal yapıyı oluşturan kurumları da incelemek gerekmektedir.

2.2. Aile Kurumu

Aile, evlilik ya da kan bağı ile birbirlerine bağlanmış, karı-koca, çocuklar, kardeşler gibi üyelerin bir arada bulunduğu temel toplumsal kurumdur (TDK, 2024). Toplumun en temel birimi olan aile geçmişten günümüze önemini korumuştur. Zaman

içerisinde toplumsal gelişmelere paralel olarak aile yapısında değişimler gözlenirse de aile kurumuna verilen önem devam etmektedir. İnsanlar biyolojik bir varlık olarak doğarlar, daha sonra birey olarak yaşadığı toplumun norm ve değerlerini benimseyip içselleştirerek sosyal bir varlık haline gelirler. Aile, çocuğun toplumsal normları ilk öğrendiği ve birey olarak sosyalleştiği sosyal kurumdur. Birey, aile aracılığıyla ve ailenin sosyalleşme işlevi sayesinde toplumun istek ve ihtiyaçlarını karşılayarak sosyal kimliğini kazanmayı ve toplumun bir üyesi olmayı başarır.

Tüm dünya üzerinde aileler çeşitli sebeplerle farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklara sebep olan etkenler ise eğitim düzeyi, maddi manevi olanaklar, kent veya kır yerleşim şekli, sosyo-kültürel, özellikler, dini ve ideolojik değerler olarak sıralanabilir. Bu nedenle teorik olarak tek bir aile tanımından ya da türünden bahsetmek olanaklı görünmemektedir. Bununla birlikte farklı tanımlar ya da türlerden bahsedilse bile aile kurumunun devamlılığındaki gelenekler önemli bir yer tutmaktadır (Turğut, 2017: 95). Bu gelenekler ve aile yapısı, toplumdan topluma hatta aynı toplum içerisinde farklı zamanlara ve sınıfsal yapılara göre de değişim göstermektedir. Ancak farklılıklar aile kurumunun toplumun yeniden üretilmesi işlevini sürdürmesine engel teşkil etmemektedir. Bireyler aile içerisinde toplumsallaşmakta, topluma ilişkin rol ve beklentileri öğrenmekte ve topluma göre şekillenmektedirler. Bu sebeple diğer tüm kurumların da aile kurumunun etkisinde şekillendiğini söylemek mümkündür (Merter, 1990: 1).

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında çekirdek aile tipi yaygın olarak görülmekte ve evlilikler genellikle boy dışından yapılmaktadır (Mandaloğlu, 2022: 495). Bu durum bize eski Türk geleneklerinde akraba evliliklerinin yaygın olmadığını göstermektedir. Ayrıca yine aynı dönemlerde ve İslamiyet sonrasında da uzunca bir süre geleneklere devam edilmiştir (Ercins, 2016: 107). Bu dönemde tek eşlilik görülmektedir. Dede Korkut hikayeleri eski Türk aile yapısında aile reisinin erkek olduğunu ancak aile içinde kadın ve erkeğin eşit olduğunu, sevgi ve saygının esas alındığını, erkek çocuğun eğitiminin babaya, kız çocuğun eğitiminin ise anneye düştüğünü anlatmaktadır (Ergin, 1971: 8-22). İslamiyet’le birlikte Kuran ve hadisler aile yaşamı üstünde etkin olmuş, İslamiyet’in aile kurumuna önem vermesi sonucunda aile toplumun temel taşı olarak görülmüştür. Osmanlı dönemine gelindiğinde İstanbul’un fethine kadar benzerlik devam etmiş ancak bu tarihten sonra Bizanslılardan örnek alınan harem kurumu sonucunda çok eşlilik

yaygınlaşmaya başlamıştır (Gökçe, 2013: 208). Cumhuriyetle birlikte medeni hukuk esas alınmış, ilerleyen dönemlerde kadınların ekonomik bağımsızlığını elde etmeleri ve hukuksal düzenlemeler ile birlikte aile içi dengeler daha eşitlikçi bir hal almıştır. Özellikle 1950 sonrasında kırsaldan kente göç dalgası ile birlikte kadın ekonomik yaşama daha çok dâhil olmuştur ve ev içi birtakım görevlerini -çocuk ve yaşlı bakımı gibi, farklı kurumlara devretmiştir. Bununla birlikte tarihin hangi döneminde olursa olsun Türk toplumu için aile önemini korumuş, temel değerler içerisinde yer almaya devam etmiştir.

Aile, insan için yaşamının her döneminde farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Bir çocuk için toplumsal yaşama katılma sürecinde gerekli donanımları alabileceği bir alanken; bir yetişkin için korunaklı bir alan anlamına gelebilmektedir. Yaşlı bireyler için ise aile yaşamlarının son döneminde yalnızlık çekmeyecekleri, kendilerini daha güvende ve mutlu hissedebilecekleri, bilgi ve deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarabilecekleri bir yer anlamına gelebilmektedir.

Ailenin görevleri: ilkel toplumlardan günümüze, dünyanın her neresinde olursa olsun aile, çeşitli fonksiyonları olan bir kurumdur. Geçmiş dönemlerde aileye ait olan bazı fonksiyonlar modern toplumlarda farklı kurumlara devredilmiş olsa da bu durum ailenin önemini yitirmesine sebep olmamaktadır. Her ne kadar Weber, toplumsal örgütlerin toplum içerisindeki her türlü fonksiyonu aileden daha iyi yerine getirdiğini söylese de ailenin fonksiyonlarını yitirmediğini savunan aksi yönde görüşlere rastlamak da mümkündür (Bilgili, 1993: 7). Ailenin birçok fonksiyonu olsa da Gökçe'nin Ogburn'dan hareketle beş ana başlıkta topladığı görevler aşağıdaki gibi ele alınmaktadır.

Neslin devamını sağlama görevi: evliliğin başat işlevlerinden biri olan biyolojik işlev belirli bir yaşa gelmiş bireylerde oluşan cinsel güdüyü yasal yollardan ve toplumsal kabul çerçevesinde doyurma işlevidir. Toplumlarda genel olarak nikahsız birliktelikler hoş karşılanmamaktadır. Bu tür ilişkiler toplumsal baskıya maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte neredeyse tüm semavi dinlerde de evlilik dışı cinsel birliktelik yasak sayılmaktadır ve bu dinler genç yaşta evliliği önermektedir. Evlilik çatısı altında meşru yollardan karşılanan bu ihtiyacın sonucunda çocuk yapmak, neslin devamını sağlamak ihtiyacı da giderilmiş olmaktadır (Özgüven, 2001: 19–20). Toplumlarda bireylerin evlenme yaşları, çocuk sayısı, nüfus artış hızı gibi etmenler aile kurumunun, o toplumun

demografik yapısını belirleyen biyolojik işlevleri içerisinde yer almaktadır (Kır, 2011: 386).

Ekonomik görev: bir hayat ortaklığı olan aile aynı zamanda üretim ve tüketim ortaklığıdır (Ergün, 1987: 37). Sanayi devrimi öncesi geleneksel toplumlarda hâkim olan geniş aile türünde üretim de tüketim de hane içinde şekillenmektedir. Çalışma yaşamı ve ev henüz ayrılmamış, kadın ev dışında çalışma yaşamında yer almamıştır. Hane içerisinde yaşa, sağlığa, cinsiyete vb. özelliklere bağlı iş bölümü olmakta, gelir tek elde toplanarak tek elden dağıtılmaktadır. Küçük yerleşim yerlerinde de durum yaklaşık olarak benzer biçimde ilerlemektedir. Kadınlar çalışma yaşamında bulunmamakta, çocuklar babalarının işini çıraklık, kalfalık, ustalık mertebelerinden geçerek öğrenmektedirler. Bu durumda meslek seçiminde aile temel aktör konumundadır (Tezcan, 1985: 158). Sanayi devrimi sonrası çalışma alanı evden ayrılmış, kadın da ev dışında çalışma hayatına atılmıştır. Bununla birlikte ailenin üretim işlevinden daha çok tüketim işlevi önem kazanmıştır. Gıda, giysi, çocuk bakımı vb. ihtiyaçlar artık ev içinde üretilip karşılanmamaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla kadının da ekonomik gelir elde etmesi elzem olmuş, kadın ve erkeğin ekonomik iş birliği gerekmiştir (Bilgili, 1993: 9).

Koruyuculuk görevi: İnsan yavrusu doğadaki diğer canlılardan daha farklıdır. Diğerlerinin aksine uzun süreli bakıma ve ekonomik güvenliğe ihtiyaç duymaktadır (Ercins, 2016: 98). Bireylerin doğumundan itibaren ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi ihtiyaçlarının tamamı tüm toplumlarda aile tarafından karşılanmaktadır.

Psikolojik görev: Çocukların fiziksel bakıma olduğu kadar psikolojik bakıma ve doyuma da ihtiyaçları vardır. Sevildiklerini bilmek, kendilerini güvende ve korunaklı hissetmek çocukların psikolojik sağlıkları için oldukça önemlidir. Bu sevgi, şefkat ve koruma kollama işlevleri ailenin en temel görevleri arasında bulunmaktadır (Kır, 2011: 387). Bununla birlikte bireyler yaşamlarının hangi çağında olurlarsa olsunlar ailenin koruyucu ve kollayıcı desteğine her zaman ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple ailenin psikolojik işlevi devredilemeyen ya da ikame edilemeyen bir durum olarak görülmektedir (Bilgili, 1993: 8).

Eğitim görevi: Geçmişten günümüze tüm toplumlarda çocukların eğitimi toplumsal yapının devamı açısından önem arz etmektedir. Çocuğun eğitimi ve toplumsallaşması ailede başlamaktadır. Endüstrileşme ile birlikte aile yapıları değişerek

çekirdek aile yapısına doğru bir geçiş olmaya başlamış, kadının da ev dışında iş alanına katılması ile birlikte ailenin üstlendiği eğitim görevi çeşitli kurumlara aktarılmıştır (Erden, 2011: 41). Ancak çocuğa ailenin değerleri, ait olunan kültüre ilişkin özellikler, tutumlar ve kurallar spesifik olarak aile içerisinde öğretilmeye devam etmektedir. Bu sebeple ailenin eğitimdeki yeri çok önemlidir ve diğer toplumsal kurumlarla uyum içinde olması, çocukların başarı ve mutlulukları için önem arz etmektedir.

Aile çeşitleri: aile biçimlerini, egemen yapıya, evlenme biçimine, yerleşim yerine, hane halkı nüfus yoğunluğuna göre farklı şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Çalışmanın amacına uygun olarak, aile çeşitleri hakkındaki incelemelerde, hane halkı yoğunluğuna göre literatüre kazandırılmış olan sınıflamanın kullanılması uygun görülmüştür. Aile çeşitlerini, hane halkı yoğunluğuna göre üç ayrı şekilde kategorize etmek mümkün olmaktadır.

Büyük Aile: Birden fazla kandaş ailenin bir arada yaşaması ile oluşan aile türüne denmektedir. Yerleşim şekli ile eşleştirildiğinde kır/köy ailesi şeklinde de adlandırmak mümkündür. Bu tür aileleri anne, baba, bekâr çocuklar ve evli erkek çocuklar ile onların aileleri oluşturmaktadır. Bu aile türlerine genellikle kırsalda rastlanmakta, bununla birlikte aile reisliğini ailenin en büyük bireyi üstlenmektedir (Birsen, 1976: 61).

Küçük Aile: Daha çok kent yaşamında karşılaşılan, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen, çekirdek aile, modern aile şeklinde de adlandırılabilen aile türüdür. Özellikle sanayinin gelişmesiyle birlikte kırdan kente göç sonrasında yoğun olarak görülmeye başlamıştır. Bu aile türünde karar alma genellikle ortaklaşa olmaktadır. Bununla birlikte bu aile biçiminde, kadının da aile dışında gelir getirici bir işte çalışması sık rastlanan bir durum olmaktadır ve görev ve sorumlulukların yeterli paylaşılması sebebi ile anlaşmazlıklar da yaşanabilmektedir (Ercins, 2016: 125).

Geçiş Ailesi: Kasaba ve gecekondü ailesi olmak üzere, iki tür geçiş ailesinden bahsetmek mümkündür. Kasaba ailesi küçük yerleşim yerlerinde yaşayan ancak köyden fazla imkana sahip olan, gelenek ve akrabalık ilişkilerine önem veren, yüzü daha çok kente dönük olan bir aile biçimidir (Özçark, 2021: 30-31). Sanayileşme ile birlikte kırdan kente oluşan göç dalgası ile birlikte yeni bir aile türü ortaya çıkmıştır. Gecekondü ailesi de denen bu aile türü hem kırsaldaki geniş ailenin özelliklerini taşımaya devam etmekte hem de kent yaşamına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle gecekondü ailesi

köy ailesine göre daha az nüfusa sahip, üyeleri arasında iş bölümü olan, işine yarayacak durumlarda eski alışkanlıklarına devam eden ancak uygun bulunduğu kent özelliklerine de uyum sağlamaya çalışan bir aile çeşididir (Yasa, 1970: 10).

Özellikle geçiş ailesi ve büyük ailelerde yaşlı bireylerin yerleri oldukça önemlidir. Yaşlı bireylerle birlikte yaşayan aileler genellikle yaşlı kişilere yardım ettiklerini düşünmektedirler. Ancak bunun yanında aile büyüklerinin de çok fazla konuda yardımı bulunmaktadır. Çocuk bakımı, gücü yettiğince ev işlerine yardım etme, maddi katkı ve manevi destek bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Emiroğlu, 1985: 20, 67,69).

2.3. Ekonomi Kurumu

Toplumsal yapı içerisinde her kurum farklı bir boşluğu doldurmak için yapılanmıştır. Ekonomi de bu kurumların başında gelmektedir. Zira ekonomik olarak gelişmiş bir toplumda yaşamak daha geniş imkanlara ulaşmayı olanaklı kılarken tersi durumda temel ihtiyaçların zorlukla karşılanması ve dar alanda yaşamayı beraberinde getirmektedir (Gençoğlu, 2016: 180). Geçmişten günümüze toplumsal yaşantılar, yerleşim şekilleri, mekânsal örgütlenmeler ekonomi ile şekillenmiştir. Kapitalizm öncesindeki tüm toplumlarda tarımsal üretimin belirlediği bir ekonomik yapı bulunmaktadır. Osmanlı'da da durum bu şekildedir ancak farklı ve özgün bir yapılanma olan Tımar sistemi kullanılmaktaydı. Toprakların büyük bir bölümü devlete aittir. Bu topraklardan elde edilen gelirin dağıtılması ise devletle köylü arasında aracı, elçi vazifesini gören Sipahilere aittir (Gökçe, 2013: 49). 16. yy da yeni keşfedilen ticaret yolları ile bu durum değişmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra Avrupa'da değişimler başlamış, özellikle sömürgecilik hareketleri ve değerli madenlerin Avrupa ekonomisine katılması sonucunda dengeler Avrupa lehine değişmiştir. Avrupa'nın ulaştığı zenginlik ordu ve teçhizatın güçlenmesini ve Osmanlı'ya karşı üstün hale gelmesini sağlamıştır. 18. yy sonlarında İngiltere'de ortaya çıkan ve Avrupa'ya yayılan sanayi devrimi ise savaşlarla fiziksel ve maddi anlamda yıpranmış olan Osmanlı'nın batı emperyalizmine karşı dirençsiz kalmasına sebep olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde dönem dönem farklı politikalar izlenmiştir. Bunları aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür.

1) 1923-1938 Atatürk Dönemi

Bu dönemi liberal ve devletçi dönem diye ayırmak gerekmektedir. Birinci dünya savaşının ardından dağılan Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında 4 yıl süren Kurtuluş savaşı neticesinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ancak bu yeni devlet Osmanlı'dan enkaz halde bir ekonomi devralmıştır (Gençoğlu, 2016: 187). Sonrasında yapılan İzmir İktisat Kongresinde alınan ekonomik düzenleme kararlarında liberal bir anlayışla özel teşebbüslere dayanan bir anlayış benimsenmiştir. Ancak bu düzenlemeler Lozan Anlaşmasının eki olan Ticaret sözleşmesinde yer alan mevcut gümrük oranlarının 5 yıl daha sürdürülmesinin kabulü sonucunda gerçekleştirilmiştir ve bu durum Türk ekonomisinin yabancı sermayenin yanında güçsüz duruma düşmesi anlamına gelmektedir (Memiş, 2020: 266). Bununla birlikte 1929 yılında başlayan ekonomik kriz dünya ile birlikte Türkiye'yi de kısa sürede etkisi altına almış, bu sebeple kongrede alınan kararlar uygulanamamış ve devletçi ekonomik modele geçiş yapılmıştır. Bu modelde sanayileşme ön planda tutulmuştur. Ekonomik kriz içerisindeki Batı'ya tarım ürünleri ihraç edilememektedir. Ancak Batı'da üretilen makineler ülkelerin ekonomik darboğaz içinde olmaları sebebi ile ucuza alınabilir durumdadır. Böylece ülke içinde üretilen hammadde ülke içinde işlenebilir ve ekonomik bağımsızlık kazanılabildi (Kepenek ve Yentürk, 2001: 62-63). Devletçilik yılları sanayileşme kapsamında ciddi adımlar atıldığı ve büyüme sağlandığı dönemdir (Gençoğlu, 2016: 189).

2) 1938-1945 Savaş Yılları

İkinci dünya savaşı yıllarına gelindiğinde savaş şartlarına uygun bir ekonomi politikası izlenmiş ve kaynakların önemli bir bölümü savunma giderlerine ayrılmıştır. Bununla birlikte çalışma çağındaki nüfusun önemli bir kısmı silah altına alınmış, bu durum üretimde yavaşlamaya ve tüketimin artmasına sebep olmuştur (Bahar, 2005: 73). Devlet üretilen ürünlerin büyük bir kısmına piyasanın altında fiyatlarla el koymuş, vergileri artırmıştır (Gençoğlu, 2016: 190).

3) 1946-1960 Dönemi

Savaş sonrasında hükümet, devletçilik ilkesi yerine Amerika güdümündeki Marshall Yardım Programına dahil olmuş, yeniden liberal ve özgürlükçü politika izlemiş, çok uluslu bankalardan edindiği kredilerle yatırım yapmaya başlamıştır. Ancak Amerikan yönetimi bu yardımların sanayi ve kalkınma alanında kullanımına izin vermemiş, alınan yardım tarımda makineleşme, askeri teçhizat gibi alanlarda kullanılmıştır. Ayrıca bu

yardımlar karşılığında ülkenin, liberal ekonomi politikalarına geçmesi talep edilmiştir (Üge, 2010: 31-32). Ekonomideki bu liberalleşme politikasının sonucunda ithalat artmış ve öngörülemeyen bir dış ticaret açığı meydana gelmiştir (Memiş, 2020: 272). 1950 yılında değişen iktidar ile birlikte ekonomi de gelişmiş, 1953 yılına kadar iç piyasada ve tarım ürünlerinde hayli canlılık oluşmuştur. Tarımda makineleşme ile birlikte ekilen arazi miktarları artmış bunun neticesinde de tarım ürünlerinin ihracatı en üst seviyeye çıkmıştır. Buradan boşa çıkan işgücü ise büyük şehirlere doğru göç hareketini oluşturmuştur. 1950'lerin sonuna gelindiğinde ise bütçe açıkları oluşmuş, bunun sonucunda da yüksek bir enflasyon oluşmuştur (Gençoğlu, 2016: 193).

4) 1960-1980 Dönemi

1960 yılında gerçekleşen darbe sonrasında planlı bir sanayileşme için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş, kalkınma planları ithal ikameci sistem üzerine yapılandırılmıştır. İthal ikamede amaç daha önceden ithal edilen malların ülke içerisinde üretimini sağlamaktır. Başlangıçta gıda, tekstil gibi temel tüketim malzemeleri üretilmiş ve devlet desteği ile iç pazarda tüketilmesi sağlanmıştır (Gençoğlu, 2016: 192). Bununla birlikte ihracata yönelik döviz kazandırıcı eylemler teşvik edilmediği için döviz rezervlerinde eksiklik oluşmuştur (Bahar, 2005: 81). Bu dönemin ardından tarım ve sanayi arasındaki dengeden vazgeçilerek sanayi üretimine ağırlık verilmiştir. 70'li yıllara gelindiğinde hem işçilerden gelen dövizler hem de alınan dış borçlar ile döviz bolluğu yaşanmıştır. Ancak devlet destekli sanayileşmede rekabetten uzak oluş kalitede düşüşe yol açmış, bununla birlikte üretimin ithal girdilerle yapılması sonucunda dışa bağımlılık artmış, dış borçların giderek artması, dünya genelinde yaşanan petrol krizi ile birleşince kriz kaçınılmaz olmuştur (Gençoğlu, 2016: 193-194).

1970'li yılların sonlarına gelindiğinde gelişmekte olan ülkeler darboğazda ilerlemeye çalışırken batıda başka bir sorun baş göstermiştir. Batı halkı belli bir refah seviyesine ulaşmış ve artık standart ürünlere ilgi duymamaya başlamıştır. Başka bir deyişle fordist üretim artık halkın isteğine cevap vermemektedir. Bu sebeple batı ekonomisi yönünü bant üretiminden bilgi ve teknoloji üretimine çevirmiştir. Bu nedenle Batı, fordist teknolojilerini ucuz iş gücünün bol olduğu, gelişmekte olan ülkelere kaydırmışlardır. Türkiye de bu ülkelerin arasında bulunmaktadır. İthal ikameci ekonomi modeli yerini ihraç ekonomi modeline bırakmıştır. Bu modelde, devlet özel teşebbüslere

imkân sağlamaktadır ve tekstil, deri gibi malların ihracatı ekonomik krizin aşılmasında rol oynamıştır. Ancak dış yatırımlarla beslenen otomotiv, dayanıklı tüketim malları gibi kalemlerin üretiminde bilgi ve sermaye girdisi yeterli olmadığından sorun yaşanmıştır (Ongun, 2002: 72-81). Tüm bu dönemde 24 Ocak Kararları maddeleri etkili olmuştur. Ayrıca 1980 ihtilali ile kararların uygulanırlığı da kolaylaşmıştır (Boratav, 2005: 148). Bu sürecin devamında yapılan reformlar ile dışa açık, liberal bir ekonomi modeli uygulanmış, süreç içerisinde faizdeki sınırlandırmalar kaldırılmış, döviz alımı serbestleştirilmiş, sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır (Yeldan, 2004: 129). Bu dönem içerisinde daha sonra bahsedilecek olan bireylerin tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve toplumsal değişime olan etki; Kazgan'ın (2006: 123) “avamlaştırılmış liberal ideoloji” tanımı, bu dönemin değişen zihniyeti ve kurumların buna uygun şekillenışı ile birlikte ele alınacak, dönemin siyasi ve ekonomik yapısının toplumsal dönüşüm üzerindeki etkileri ayrıca incelenecektir.

5) 1980 Sonrası Dönem ve Ekonomik Krizler

90'lı yıllara gelindiğinde ihraç ikamesinde teknoloji alanında dışa bağımlılık nedeniyle belirli bir ekonomik düzeyin üzerine çıkılamamıştır. Özel sektör karlılığının devamı için devlet tarafından alınan borçlar sebebi ile ülke yeniden bir ekonomik krizin içerisine girmiş, 2000'li yılların gelişi bu nedenle siyasi ve ekonomik alanda farklı bir döneme geçişe sahne olmuştur (Ekinci, 2013: 112-113).

1999 depreminin ardından yaşanan ekonomik küçülme ve yüksek enflasyon yeni bir krizin öncüleri olmuştur. Bu dönemde Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin desteği ile uygulanmaya başlayan “Güçlü TÜRKİYE Ekonomisi” programı 2002 yılında iktidara gelen AKP yönetimince de devam ettirilmiştir. Bu dönemden 2008 yılında yaşanan global krize kadar ekonomik büyüme devam etmiştir (Çiçen, 2018: 75). 2010 sonrasında krizin de etkisiyle enflasyonla mücadelenin etkin yürütülememesi, yabancı yatırımcının yatırımlarını güvenli limanlara çekme arzusu gibi nedenlerle ekonomik büyüme yerini durgunluğa bırakmıştır.

Geçmişten günümüze olan gelişmeler incelendiğinde ülkenin sıklıkla ekonomik mücadeleler içerisinde olduğu görülmektedir. Çekirdek aileye geçişle birlikte ekonomik olarak aile üyelerinin desteğinden mahrum kalan yaşlı bireyler de bu durumdan etkilenmişlerdir (Altan, 2006: 271).

2.4. Din ve Siyaset Kurumu

Toplumsal yapılar içerisinde önemli bir yeri olan din kurumu, toplumsal ilişkilerin ve kültürün şekillenmesini sağlarken, siyaset de siyasi rejimi ve kurumların işlevlerini belirlemektedir. Dini sadece bireysel olarak ele almak dinin toplumsal işlevini görmezden gelmek olacaktır. Din kurumu toplumsal alanda bireylerin arasındaki ilişki, toplumsal kimlik ve sosyal ilişkiler ağında belirleyici bir rol üstlenmektedir (Çoban 2016: 202).

Başlangıçta din insanların anlam veremedikleri ya da korktukları olaylardan/nesnelerden kendilerini korumak, ölüm karşısındaki çaresizliğinden kurtulmak için sığınılan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır (Gökçe, 2013: 225). Avcı-toplayıcı toplumlardan yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte daha geniş toplumlar oluşmaya başlamış, bu toplumlarda da kurallar ve iş bölümü belirginleşmiştir. Bu arada farklı şekillerle inanç sistemleri gelişmiştir. Eski Mısır gibi toplumları gibi oluşumlarda ise tanrı-krallar hüküm sürmüştür. Krallar tanrının yer yüzündeki elçileri olarak yarı tanrı şeklinde kabul görmüştür. Bu şekilde kişilerin siyasi iktidarı da ilahi bir güce bağlanmıştır (Güzel, 2017: 29). Batı toplumlarında ise özellikle orta çağda kral ve ruhban sınıfı arasında karşılıklı çıkar ilişkileri gözetilmekteydi. Daha sonrasında Fransız devrimi ve sanayi devrimi ile birlikte milliyetçilik akımı gelişmiş, kilisenin siyaset üzerindeki gücü de bu doğrultuda azalmıştır. Avrupa toplumlarındaki bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ne de sirayet etmiş, kurtuluş savaşı sonrasında modern bir ulus-devlet oluşması ile sonuca ulaşmıştır (Çoban, 2016: 203).

Türk toplumunda din ve siyaset ilişkisini anlamak için öncelikle Türk Toplumunun içinden çıkmış olduğu Osmanlı dönemindeki duruma bakmak gerekmektedir. Özellikle Osmanlı'nın son yüzyılı, bu dönemde yapılan ıslahatlar ve cumhuriyete geçiş dönemi hem siyasal kurumların dönüşümünde hem de dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinde derin farklılıklar yaratmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından sonra elde etmiş olduğu yeni topraklarda yaşayan halkın farklı etnik kimlikler ve farklı dini inanışları bulunmaktadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti bünyesinde farklı etnik kimlik ve dinden insanları barındırmıştır. Ancak İslam'ın neferi olması sıfatı, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde dinin etkin olmasına yol açmıştır. Yapılan seferler genellikle Hristiyan batıya olmakta, savaş sonucunda devletin ekonomisi için önemli olan hem ganimet elde edilmekte hem de yeni vergi kapıları açılmaktadır. Bununla birlikte

devşirme sistemi adı verilen bir yöntemle askeri ve bürokratik eleman eksikliği giderilmektedir (Çoban, 2016: 211). Alınan topraklardaki yaşı uygun olan çocuklar toplanarak başkente getirilmekte ve İslam dini benimsetilerek yetiştirilmekteydi. Bu şekilde kökleri olmayan sadık asker ve bürokratlara sahip olunarak iktidarın gücü de korunmuş oluyordu.

Birçok farklı etnik köken ve farklı dini inanışa sahip olan Osmanlı halkını kurmuş olduğu sistemle bir arada tutmayı başaran hanedan yönetimi, kişileri ait oldukları dine göre gruplandırmıştır. Bireyler Müslüman, Katolik, Ortodoks ve Yahudi gibi isimler altında ait oldukları cemaatlere mensup şekilde yaşamaktaydı. Bununla birlikte halkın büyük çoğunluğu ve hanedan Müslüman olduğu için, ayrıca Yavuz Sultan Selim döneminde İslam halifeliği de Osmanlı hanedanına geçtiği için siyasal iktidar aynı zamanda dini lider olarak görülüyordu. Bu nedenle padişah sadece Osmanlı Devleti'nin hükümdarı değil, tüm İslam âleminin de lideriydi. 2. Murat zamanında kurulan Şeyhülislamlik kurumunun başında bulunan Şeyhülislam, özellikle devlet işleri ile ilgili fetvaları vermesi sebebi ile padişahların eylemlerinin uygunluğunu da dinen tasdiklemekteydi (Çoban, 2016: 213).

Şeyhülislamlik kurumunun dışında Anadolu'da kurulmuş olan tarikatlar da halk üzerinde etkili olmuşlardır. İslam dininde tarikat sayısı oldukça fazla olmakla birlikte özellikle o dönemde etkin olan Nakşibendi ve Kadiri tarikatları yaygın hale gelmiştir. Başlangıçta öğreti amaçlı kuruldukları düşünülse de ilerleyen dönemlerde dini yorumlama noktasına gelmişler, özellikle de Osmanlı'nın çöküş dönemlerinde gericilik akımları kuvvetlenmiştir (Gökçe, 2013: 235-236). Birinci Dünya Savaşı sırasında güçlenen milliyetçilik akımları sonucunda Osmanlı vatandaşı olan farklı dindeki ve milliyetteki toplulukların isyan etmesi ve ayrılıkçı hareketleri neticesinde halkta tepkisel bir İslami tutum oluşmuştur ve bu toplumsal tepki Kurtuluş Savaşı sırasında kullanılmıştır (Çoban, 2016: 222). Bununla birlikte kurtuluş mücadelesi sırasında din adamlarının verdiği desteği de yok saymamak gerekmektedir. Anadolu'da birçok bölgede kurtuluş mücadelesini din adamlarının örgütlediği bilinmektedir. Isparta Müftüsü gibi örnekler daha sonra kurulan mecliste de görev almışlardır (Akça ve Yüzbaşı, 2020: 341).

Kurtuluş savaşı sonrasında Mustafa Kemal Atatürk devrimci yapısını ortaya koymuş ve mevcut sistemde reform yapmak yerine tamamen farklı Batı modeli kurumları

inşa etme yoluna gitmiştir. Bu sebeple yeni bir siyasi rejim ile birlikte kökten değişimleri hayata geçirmiştir. Bu yolda atılan adımların başında 1922 yılında kaldırılan Saltanat ve 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet rejimi gelmektedir. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte halk artık “kul” olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte saltanatın kaldırılmasına karşın hala devam eden halifelik kurumu da mevcut yapıya uymaması sebebi ile 1924 yılında kaldırılmıştır. Ancak bu olay yenilikçiler ve gelenekselciler arasında derin bir kopuşa sebep olmuştur. Bu kopuş sonrasındaki tüm yıllar içerisinde zaman zaman alevlenen tartışmalara ve kopmalara yol açmış, Türk siyasi hayatını derinden etkilemiştir (Aslan ve Alkış, 2015: 25).

Halifeliğin kaldırılmasının ardından dinin birleştirici gücünün kaybolması ve etnik sebeplerle birlikte Şeyh Sait isyanı çıkmış ve ağır kayıplar sonucu bastırılmıştır. Bu isyan göstermiştir ki dini ayaklanmalar rejim üzerinde ciddi bir tehdit olmaktadır (Şimşir, 2009: 26). 1925 yılında özel bir kanunla tüm tarikatların faaliyetleri istisnasız olarak durdurulmuştur (TC Resmi gazete, 13.12.1925, sayı: 343). Bu uygulama Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine çıkması için atılan adımların en önemlilerinden olmuştur çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Atatürk toplumun yaşantısının dini ilkelere göre değil akıl ve bilime göre olması gerektiğini savunmuştur. Yine aynı dönemde yeni yönetim şeklienden hoşlanmayan padişah ve saltanat yanlıları bu fikre de aynı şiddetle karşı çıkmışlardır. Tarikatları yasaklayan kanuna rağmen kapalı kapılar ardında faaliyetler devam etmiş daha sonraları kurulan Nurculuk ve Süleymancılık tarikatları günümüze kadar ulaşmışlardır. Hatta bu tarikatların kendilerine ait ticaret, eğitim ve yayın kanalları bulunmaktadır (Torun, 2020: 88).

1930 yılında Şeyh Sait isyanı kadar kapsamlı olmasa da İzmir'in Menemen ilçesinde Şeriat istemi ile bir ayaklanma gerçekleşmiş ve ayaklanmaya engel olmak isteyen subay Mustafa Fehmi Kubilay ve yanındaki iki bekçi şehit düşmüştür. Bu olayla birlikte dini hassasiyetin kolaylıkla rejime karşı bir isyanda kullanılabilecek olması görüldüğünden Türklük unsuru ön plana çıkartılarak bir ulusal kimlik inşa etmek amacıyla 1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (Çoban, 2016: 226). Ümmet anlayışından ulus anlayışına geçmek için atılan adımlar, yapılan devrimler dini bireysel seviyeye indirme gayesi taşımaktadır. Bu çerçevede resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, halk tarikatların da etkisinden çıkarılmak istenmiştir. Ancak yüzyıllardır süregelen dini kurallar örf ve adetlerle birleşmiş özellikle kırsal kesimlerde

birbirinden ayrılmaz bir noktaya gelmiştir. Bununla birlikte yasal olarak yasaklanmış olsa bile kapalı kapılar ardında tarikat işleyişi devam etmektedir. Aynı zamanda Türklük ve İslamcılığı birleştirerek ılımlı bir dini yaklaşımı benimseyenler de bulunmaktadır.

İkinci dünya savaşı sonrasına gelindiğinde çok partili döneme geçiş söylemleri ağırlık kazanmıştır. O güne kadar tek başına ülkeyi yöneten CHP ikinci dünya savaşına girmemiş ancak ülke ekonomisi ağır yara almıştır. Bundan sonraki yıllarda ise her zaman diğer partiler tarafından yokluk yılları olduğu söylenilerek propaganda sözleri olarak kullanılmıştır. Muhalefetin bir başka propaganda malzemesi de ülkede yaşayan ve ikinci dünya savaşı yıllarında varlık vergisi ile zorlu dönemlerden geçen gayrimüslim halka yönelik yapılan vaatlerdir. Yapılan propaganda ve kayıpların tazmin edileceğine dair verilen sözler bu kesimin oylarının Demokrat Parti'ye kaymasına yol açmıştır (Akandere, 2010: 10). Demokrat Parti 1950 yılında iktidar olup 27 yıllık CHP yönetimine son vermiştir. Kendisini iktidara taşıyan kitlelere verdiği sözleri tutmak için de birtakım icraatlarda bulunmuştur. Bunların başında da Türkçe okunan ezanı Arapçaya döndürmesi gelmektedir. Ayrıca devlet radyosunda Kur'an-ı Kerim okutulmaya başlanmıştır (Karpaz, 2010: 363).

Türk Siyasi hayatında 1923 ve 1950 arası tek parti yönetimi varken 1950-1960 arası Demokrat Parti iktidarı sürdürmüştür. 1960 yılına gelindiğinde iktidarın baskıcı bir rejim kurduğu ve toplumda kampaşmaya sebep olduğu gerekçesi ile askeri darbe gerçekleşmiş ve 10 yıl süren Demokrat Parti iktidarı böylece son bulmuştur (Çoban, 2016: 231). Bundan sonra askeri vesayet dönemi başlamış ve etkisini 2000'li yıllara kadar sürdürmüştür. 1961 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile geniş hak ve özgürlükler tanınmış, bu sayede de daha aktif ve çok katılımcılı bir siyaset sahnesi ortaya çıkmıştır. Yapılan askeri darbe ile birlikte ülkede parti sistemi değişmiştir. Kapatılan DP'nin yerine aday olan farklı partilerin kurulması bununla birlikte farklı ideolojileri benimseyen yeni partilerin arenaya çıkması ve özellikle küçük partilerin de meclise girmesine olanak sağlayan seçim sisteminde yapılan değişiklikler neticesinde iki partili sistemden çok partili sisteme geçiş gerçekleşmiştir (Metin, 2019: 600). Tek partili dönemin ardından gelen partilerde en yoğun muhalefet söylemlerinden bir diğeri de laiklik ilkesi olmuştur. Kimse açıktan bu konuya itiraz etmemiş ancak seçim kampanyası dönemlerinde seçmenlerle bir arada bulunan adaylar bu konuda aşırı sözler vermekten de kaçınmamışlardır (Karpaz, 2015: 103).

Bu dönemde köklü oluşumlar olan CHP merkez solu temsil ederken DP'nin devamı statüsünde olan Adalet Partisi (AP) de merkez sağda konumlanmıştır. Ancak her iki taraftan da daha radikal oluşumlar ortaya çıkmıştır. Radikal solu temsil eden Türkiye İşçi Partisi 1965 yılında antikomünizm siyaseti çerçevesinde kapatılmış, temsil olanağını yitiren radikal sol ise örgütler ve dernekler gibi farklı yollarla yollarına devam etmişlerdir (Çoban, 2016: 232). Merkez sağda ise bir kısım Milliyetçi muhafazakâr söylemde olan Milliyetçi Hareket Partisini (Öncesinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) desteklerken diğer bir kısım da Türklükten ziyade ümmet kavramı ile ön planda olan, başında Türk siyasi tarihinin önemli isimlerinden olacak olan Necmettin Erbakan'ın bulunduğu Milli Nizam Partisi'ni desteklemiştir. 1970 yılında kurulan bu parti 1971'de Anayasa mahkemesi tarafından laiklik karşıtı olması sebebi ile kapatılmıştır. Ancak yıllar içerisinde farklı isimlerle siyasi arenada olmaya devam etmiştir (Eser, 2013: 218).

1970 ile 1980 arasında devam eden siyasi çalkantılar tabanda da yankılar uyandırmış, zıt kutupların sürekli olarak sokak örgütlenmelerinde kavga halinde olmasına yol açmıştır. Hatta sadece zıt kutuplarda değil aynı tabandan olmalarına karşın kendi içlerinde de sükuneti sağlayamamışlardır. Bu çalkantılı yıllarda koalisyon hükümetleri kurulmuş ancak gerilimleri önleyememişlerdir. Bununla birlikte ekonomik sorunlar ve işsizlik artmış, sağ-sol çatışması çerçevesinde halkın güvenlik duygusu azalmıştır ve sonucunda bir kez daha Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) fiilen sahneye çıkmıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan darbe ile siyasi partiler ve meclis kapatılmış, ülkede sıkıyönetim ilan edilmiştir. TSK güven ortamını yeniden kurmak istemesine rağmen toplum, çok katmanlı bir şekilde karşıt kutuplara bölünmüştür. Bazı yerlerde ideolojik ayrışmalar hakimken bazı bölgelerde ise mezhepsel kutuplaşmalar sebebi ile birçok insan hayatını kaybetmiştir. PKK terör örgütünün faaliyetleri de bu dönemde yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu faaliyetler daha sonrasında yıllarca bitmeyen olaylara ve kayıplara sebep olacaktır. Tüm bu ayrışmaların sonucunda Ordu yönetimi tarafından toplumu bir arada tutmak için gerekli olan bağın din olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple eğitim müfredatında değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca yeni nesillere verilecek dini eğitimin kişileri siyasetin dışında tutacak ve devlete tehdit oluşturabilecek eğilimlerin önüne de geçilmiş olacaktır (Kırkpınar, 2009: 143). Darbe sonrasında kurulan Özal hükümeti de aynı politikayı devam ettirmiştir. Bununla birlikte bu dönemde gelen kılık kıyafet yasağı gibi kamusal alanlarda kabul edilen türban yasağı halkın belli kesimlerinde tepkilere sebep olmuş, bu

nedenle daha sonraki seçimlerde belirgin rol oynamıştır. Hatta Özal hükümeti bu yasağı kaldırmak amacı ile yasa tasarısı hazırlamış ancak Cumhurbaşkanı Kenan EVREN tarafından reddedilmiştir (Toruk, 2011: 486).

1987 yılı seçimlerde siyasi yasağı bitmiş olan ve Refah Partisi (RP) adı ile yoluna devam eden milli görüş temsilcisi Necmettin Erbakan barajı geçerek meclise milletvekili gönderemese de aldığı 7,2 oy oranı ile siyasi arenadaki yerini belli etmiştir. Bu dönemlerde dini söylemlerinin dışında eşitlikçi bir yaklaşım benimsemiş, özellikle dar gelirli kesimin istek ve ihtiyaçlarına yönelerek politikasını bunun üzerine kurmuştur. 1960 sonrasında yoğunlaşan göç hareketiyle büyük şehirlerde kendilerine yer bulmaya çalışan Anadolu halkı, ideolojik olarak sol yapılanmaya değil, Anadolu'dan gelirken yanlarında getirdikleri muhafazakâr yapı ile RP'ye yönelmişlerdir. Bu yönelmenin sonucunda da 1991 seçimlerinde RP meclise girmiş, 1994 yerel seçimlerinde ise İstanbul ve Ankara'nın Büyükşehir belediye seçimlerini kazanarak büyük bir başarıya imza atmışlardır. Başarıları 1995 seçimlerinde de devam etmiş, 21,38'lik oy oranıyla seçimden birinci parti olarak çıkmışlardır. Yine sağ görüşe mensup Doğru Yol Partisi ile birlikte koalisyon kurarak yönetime gelmiş ancak yaşanan bazı olaylar sonrasında post-modern darbe olarak adlandırılan 28 Şubat sürecine gidilmiştir (Yiğit vd., 2023: 2143-2147).

Refah partisinin başa gelmesi ile birlikte askeri ve aydın kesimde yaşanan laiklik zarar görür mü endişesini tetikleyen birçok sonucunda 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu 18 Maddelik bir listeyi Erbakan'a vermiştir. Bu kararlar içerisinde en önemli olanlardan biri de 5 yıllık ilk öğretimin sekiz yıla çıkarılması ve imam hatip okullarının ortaokul kısımlarının kapatılmasıdır. Ayrıca kılık kıyafet yasağına da keskin şekilde uygulanacaktır. Şartları kabul etmeyen Erbakan istifa etmiş, partisi 1998 senesinde kapatılmıştır. Açıklanan bu talimatlar ise yeni hükümet tarafından uygulamaya konulmuştur (Topal, 2020: 64-66).

2002 yılına gelindiğinde ise kapatılan Refah partisi içinden çıkan ve yenilikçi düşünceleri ile ön planda yer alan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Türk siyasi tarihinde uzun sürecek yerini almış oldu. AKP her ne kadar Milli Görüş kimliğinden gelse de kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamakta ve kitle partisi olduğunu dile getirmektedir(Akdoğan, 2003: 6). Mecham'a göre parti seçkinleri Türk halkının merkezde partilere yatkınlığını görmüş, bu sebeple de ılımlı bir yol çizmiştir. Din ve

laiklik arasındaki dengeyi sağladıkları takdirde potansiyel seçmen kitlesinin genişleyeceğini öngören yöneticiler, söylemlerinde bolca kullandıkları “demokrasi”, “muhafazakâr demokrasi”, “çokkültürlülük”, “uzlaş” gibi (Doğanay, 2007: 67) kelimeleri ile istedikleri başarıyı yakalamışlar ve her tür seçmenden oy almayı başarmışlardır (Mecham, 2004: 354).

Eskiden beri süregelen siyasi, etnik ve dini karşıtlıklarda kutuplaşan bir toplumun başına gelen AKP süreç içerisinde “Kürt Açılımı”, “Alevi Açılımı” gibi programlar oluşturmuşlardır. Bununla birlikte İslami grubu rahatsız eden baş örtüsü sebebi ile kamudan dışlanmışlık üniversitelerde bazı rektörlerin izin vermeleri ile katılığını yitirmiştir. Sonrasında da 2013 yılında yayınlanan bir genelge ile yasak tamamen kalkmıştır. Yavuz’a göre AKP Hükümeti, muhafazakar kesimin aktörlerinin kamusal alana dönüşünü güçlendirmiş hatta teşvik etmiş, oluşan bu yeni sınıfın yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları gibi çerçevelerini modern araçlarla birleştirerek görünürlüğünü artırmıştır (Yavuz, 2003: 262). AKP dönemi hala devam etmektedir, karşıt kutuptan eleştiriler gelse de uzun yıllar iktidarda olmanın getirdiği bir değişmez kitleye sahip görünmektedir.

2.5. Eğitim Kurumu

(Fihter, 1994: 119) kurumları “çoğunluğun paylaştığı ve bazı temel grup gereksinimlerinin karşılanması amacına yönelik, davranış örüntüleri bileşimi” olarak tanımlamaktadır. Başlıca toplumsal kurumlardan biri olan eğitim kurumu da bir kişiyi ya da grubu değil, örgütlenmeyi ve etkileşimi ifade etmektedir (Avcı ve Kıran, 2021: 837). Ülkemizde eğitimin en geniş kabul gören tanımlarından bir tanesi ise (Ertürk, 1972: 12) tarafından “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik değişimler meydana getirme süreci” olarak yapılmıştır. Bu tanım eğitimin temel bileşenlerini birey, davranış, istendik ve değişim olarak belirlemektedir (Yenen, 2016: 142).

Canlılar içerisinde insan, düşünme becerisi ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Düşünme becerisi de davranışlarda bilinçli olma halini getirmektedir. Bu bilinçli davranışların bazıları doğuştan gelmekle birlikte bazıları da öğrenilebilir olmaktadır. Öğrenilebilir davranışlarda da eğitim formel ve informal olarak ikiye ayrılmaktadır (Altunçekiç, 2021: 418). Formel eğitim kasıtlı olarak planlanan, belirli amaçlar içeren, bireylerin topluma uyum sağlama sürecini yöneten, eğitim araç ve gereçleri kullanılarak

profesyonellerce gerçekleştirilen eğitimi tanımlamaktadır. Bir başka deyişle başından sonuna planlı, belirli bir çerçeve içerisinde, kontrollü ve sonrasında değerlendirme yapılan bir eğitim sistemidir (Fidan, 2012: 4). Okullar ve bunun dışında meslek edindirme kursları formel eğitime örnek olarak gösterilebilmektedirler. İnformel eğitim ise formel eğitimin dışında planlı olmayan, toplum içerisinde kendiliğinden gelişen, her zaman olumlu sonuçlar elde edilmeyen bir eğitim şeklini ifade etmektedir (Yenen, 2016: 143). Bireylerin içinde bulundukları çevreye göre aldıkları enformel eğitim yanlış davranış biçimlerini de beraberinde getirebilmektedir. Sigara kullanımı, suç içeren davranışlar, toplum huzurunu bozma bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Eğitim sebep ve sonuçları ile birlikte önemli bir toplumsal kurumdur. Yaşamın başlaması ile birlikte başlayan eğitim ve öğrenme süreci aile, okul, çevre gibi birçok bileşenin etkisi altında bireyi, dolayısıyla da toplumu şekillendirir. Birey eğitim sayesinde topluma uygun bir kişi haline gelirken aynı zamanda toplumun devamlılığı da sağlanmaktadır. Bu açıdan eğitimin toplumsal işlevlerine bakmak toplumsal bütünlük içerisinde eğitimin rolünü anlamak açısından faydalı olacaktır.

1) Eğitimin toplumsal işlevleri

Eğitim bireyleri ve dolayısıyla da toplumları şekillendiren en önemli etkenlerden biridir. Bireysel olarak bakıldığında öncelikle yaşamını idame ettirme sonrasında ise toplum içerisinde bir yer edinmeyi sağlamaktadır (Avcı ve Kıran, 2021: 837). Birey aldığı eğitimle toplum içinde bir yer ve statü edinmektedir. Aynı zamanda aldığı eğitim toplumun normlarını bireylere aktararak kendi devamlılığını ve yeni bireyler yetiştirmeyi sağlamaktadır. Eğitimin toplumsal işlevi ise açık ve örtük olarak ayrıışmaktadır (Doğan, 2014: 2).

Eğitimin açık işlevlerinin konu başlıklarını Macionis (2012: 519-520) toplumsallaşma, kültürel yenilik, toplumsal bütünlük ve toplumsal konumlanma olarak ele almıştır. Bu başlıklara kısaca değinmek gerekirse; toplumsallaşma işlevinin bireyin içerisinde bulunduğu toplumun temel kültürel öğelerini öğrenerek toplumun bir ferdi haline gelmesi anlamına geldiği söylenebilmektedir. Bahsedilen kültürel öğelerin en önemlisi ise dil olarak görülmektedir (Yenen, 2016: 143). Eğitim kurumları öncelikle ana dilin öğrenimini sağlamaktadır. Bu temel beceri ile birlikte bireyler kendilerini doğru ifade edebilirler, ayrıca olaylar ve durumlar karşısında sebep-sonuç ilişkileri

kurabilmektedirler. Bunun dışındaki ögeleri Doğan (2014: 3) hoşgörü ve empati, doğaya dahil olma/kendini tanıma, normlar/değerler, din, düşünme yapısı, sanat, spor, bayramlar gibi başlıklar altında toplamıştır.

Kültürel yenilik, eğitimin yeniliklere açık olup aynı zamanda bireylerin ve toplumların refahının yükselmesine olanak sağlaması olarak yorumlanabilmektedir. Özellikle bilim alanında görülen buluşlar toplumların yaşam biçimini değiştirmektedir. Eğitim, toplum içerisinde yaşayan ve farklı kültürel yapılardan gelen bireylerin bir arada ve uyum içerisinde yaşamasının yolunu açmaktadır. Toplumsal bütünlük olarak tanımlanacak olan bu işlev olası çatışmaları engelleyerek toplumun devamlılığını sağlamaktadır. Toplumsal konumlanma ise eğitimin bireylerin toplumsal kökenine bakılmaksızın yetenek ve çabasını göz önünde bulundurarak gelişmesine, ilerlemesine olanak sağlamaktadır (Macionis, 2012: 519-520, Yenen, 2016: 143-144). Bu öğrenimler sonucunda bireyler toplumla uyum içinde ve güvende olarak hayatlarını devam ettirmektedirler.

Yukarıda sayılan açık işlevlerin dışında eğitimin örtük işlevleri olarak adlandırılan fonksiyonları da bulunmaktadır. Bireylerin dâhil oldukları okul ortamı onlara iş yaşamında gerekli olan bağlantıları sağlayabilmektedir. Aynı zamanda eğitim sürecinde tanıştıkları insanlar ile birlikte gelecek inşa etme olanakları da bulunmaktadır. Bunların yanında eğitimin, statü kazanma, çocukların belirli saatlerde düzen altında tutulması, işsizliği önleme, kötü alışkanlıklardan uzak tutma gibi işlevlerinin de olduğu söylenebilmektedir (Doğan, 2014: 14)

2) Eğitim, toplumsal etkileşim ve toplumsal eşitsizlik

Macionis (2012: 520-521) Sosyoloji isimli kitabında, eğitimde yapısal işlevselci yaklaşımın eğitim verenlerin gündelik yaşam algılarının ve bireylerin altyapılarını dikkate almadığını, sembolik etkileşim yaklaşımının ise bireylerin farklılıklarının (din, dil, ırk, renk gibi) gerçekliği biçimlendirdiğini söylemektedir. Bu durumu ise şu şekilde aktarmaktadır: 1968 yılında tüm öğrencilerin beyazlardan oluştuğu bir ilkokulda yapılan deneyde, öğretmen öğrencilere kahverengi gözlü olanların mavi gözlü olanlardan daha zeki olduğunu söyler. Öğrenciler hızla kendilerine verilen etiketi kabul ederler ve tanımlanan kimliğe uygun davranmaya başlarlar. Deneyi yapan öğretmen günün sonunda durumu öğrencilerine açıklar ve kabul edilen düşüncelerin kişilerin davranış ve

duygularında değişimlere sebep olduğunu, eğitimin, eğitim verenlerin bireyleri dolayısıyla da toplumları yönlendirme gücünü anlatır.

Bir başka yaklaşım olan çatışmacı yaklaşım ise formel eğitimin sosyal eşitsizliğin başlıca sebeplerinden olduğunu ve aynı zamanda eşitsizliğin devamlılığını sağladığını öne sürmektedir (Yenen, 2016: 145). Çatışmacı kurama göre eğitim bireylere eşit fırsatlarda sunulmamakta, bu sebeple toplumsal tabakalaşmaya yol açmaktadır. Eşit eğitim imkanlarına erişemeyen bireyler arasında bilgi ve becerilerinin gelişmesi açısından fark oluşmaktadır.

Formel eğitim sadece bilgi ve eğitim vermeyi değil aynı zamanda mevcut toplumsal kuralların, kanunların, siyasal yapının kabulünü de amaçlamaktadır. Süregelen düzenin sorunsuz devam etmesi itaatkâr bireylerin yetiştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Bununla birlikte eğitim kurumları arasındaki eşitsizlikler de öğrenim gören bireylerin aldıkları eğitimin farklı olmasına neden olmaktadır. Özel okullarda eğitim alan bireyler daha az öğrenci yoğunluklu sınıflarda eğitim almakta, okulun fiziksel imkanları daha donanımlı bireyler yetişmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim Macionis (2012: 523) Amerika Birleşik Devletleri'nde özel okullarda okuyanların akademik başarılarının devlet okullarında okuyanlardan daha yüksek olduğunu söylemiştir. Türkiye'de yapılan bir başka araştırma ise benzer durumu ortaya koymuş, özel okulda eğitim gören 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel giriş davranışlarına sahip olma, bilgi ve kavrama alanında ve hedeflere ulaşma açısından daha ileride oldukları gözlemlenmiştir (Bay & Tuğluk, 2004: 150-151).

3) Yaşlılık ve eğitim

Bireyler tüm yaşamları sürecinde çeşitli roller üstlenmektedirler. Yeni roller yeni deneyimler getirmekte, yeni deneyimler de yeni tutum, değer ve davranışları ortaya çıkarmaktadır. Çocukluktan gençliğe, bekarlıktan evliliğe, yetişkinlikten yaşlılığa geçiş yaşam sürecinin doğal evreleridir ve tüm bu evreler yeniden bir toplumsallaşmayı bir başka deyişle yaşam boyu toplumsallaşmayı beraberinde getirmektedir (Tezcan, 1985: 44).

Tüm dünyada ve ülkemizde yaşam süresi uzamış, 65 yaş artık yaşlılığın başlangıcı konumuna gelmiştir. Bu sebeple bireylerin yaşlılık dönemlerinde de toplumsallaşma, öğrenme, teknolojiye ve çağa ayak uydurmaya ihtiyaçları devam etmektedir. Yakın

döneme kadar yaşlı bireylerden beklenenler ve yaşlı bireylerin kendilerine ilişkin düşünceleri günümüzde büyük değişimlere uğramıştır. Yaşlansa da öğrenecekleri ve öğretecekleri bitmeyen yaşlı bireyler, aktif yaşam içerisinde yer almaktadırlar. Bu noktada yaşam boyu öğrenme kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavram ilk kez 1960 yılında UNESCO'nun düzenlediği bir konferansta kullanılmıştır. Bireyi önceleyen bir yaklaşıma sahip olması, belirli bir zamana ya da mekâna sıkıştırılmaması yaşam boyu öğrenme kavramını diğer eğitim çeşitlerinden ayırmaktadır (Güleç, Çelik, ve Demirhan, 2012: 35) Hayat devam ettiği sürece bilgi, beceri ve deneyim kazanmak kişisel tatmin dışında yeni bir kariyer inşa etme, yeni hobiler edinme, sosyal çevrenin genişlemesi ile birlikte sosyalleşme ve yalnızlıktan kurtulma gibi avantajları olabilecek bir durumdur. Yaşam boyu öğrenme ile çağın gerektirdiği dinamiklik sağlanabilir ve yeni toplum normlarına ayak uydurmak kolaylaşabilmektedir. Bunun için kapalı yerlere ya da geleneksel öğreticilere de her zaman ihtiyaç duyulmamaktadır. Çevrimiçi platformlarda da tüm bu öğrenmeler sağlanabilmektedir. Bir başka deyişle yaşam boyu öğrenme durağanlaşmadan çıkarak temel becerilerin yenilenmesi yoluyla bireylere ikinci bir olanak yaratmak ve daha üst düzey öğrenme imkânları sağlamak anlamına da gelmektedir (Soran, Akkoyunlu ve Kavak, 2006: 202).

Yaşlılık döneminde de yaşam boyu öğrenme oldukça önemlidir. Hem zihinsel hem de fiziksel ve duygusal sağlığın korunması adına devam eden bir öğrenme süreci hayatın bu döneminde bireylere daha konforlu bir yaşam alanı sağlayabilmektedir. Bu nedenle açılan üçüncü yaş üniversitelerinin ilki 1973 yılında Fransa'da kurulmuştur (Demiray, 1990: 441). 1979 yılında Britanya'da konumları gereği bilge ya da bağımlı durumunda bulunan yaşlıları öğrenen ve öğreten yaşlılar olarak değiştirmek gerektiğinden yola çıkarak başka bir üçüncü yaş üniversitesi kuruldu. Bu kurum öğrenci ve öğretmen arasındaki çizgiyi kaldıran bir demokrasi anlayışı ve öğrenmeyi taahhüt eden, aynı zamanda başkalarının da öğrenmesine katkıda bulunan kişileri bir araya getireceği ilkesi ile yola çıkmıştır (Farmosa, 2011: 200).

Türkiye'de ilk üçüncü yaş üniversitesi Prof. Dr. İsmail TUFAN tarafından 2015 yılında Akdeniz Üniversitesi bünyesinde “Tazelenme Üniversitesi” adı altında bir sosyal sorumluluk projesi olarak hayata geçirilmiştir. 60 yaş üstü bireylerin yaşlılık dönemlerini güncel bilgilerle yeniden şekillendirme olarak tanımlanan proje günümüzde 8 üniversitede devam etmektedir (Oğlak ve Canatan, 2020: 136).

2.6. Sağlık Kurumu

Sağlık denildiğinde akla ilk önce tıbbi anlam gelse de ‘sağlık’ aynı zamanda siyaset, ekonomi, eğitim, aile gibi sosyal bir kurumdur. Toplumsal kurumlar kendi içlerinde birbirine bağlıdırlar ve birinde meydana gelen değişim diğerlerini de etkilemektedir. Bununla birlikte toplumun temel ögesi olan bireylerin ruhsal, bedensel ve sosyal olarak iyi olmasını sağlamak, sağlık kurumunun hedefleri içerisinde yer almaktadır (Özen, 1994: 133).

Sağlık, insanların yaşam kalitelerini de doğrudan etkileyen bir özellik sergilemektedir. Sadece fiziksel sağlık değil, ruhsal ve sosyal anlamda da iyilik hali bireylerin dolayısıyla da toplumun refahını etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü, sağlığın tanımını “sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence ve ruhça ve sosyal yönden tam iyilik hali” olarak yapmıştır. Beden ve ruh sağlığı sağlığın bilinen yönlerinden olsa da sosyal yönden ‘tam iyilik hali’ başka bir açıklama gerektirmektedir. Sosyal yönden iyilik hali bireylerin sosyal yaşantısının da sağlıklı olması olarak tanımlanabilmektedir. Sağlıklı, güvenli ve uygun iş koşullarında çalışma, çalışma karşılığında yeterli ücret kazanımı, kazanılan ücretin dağılımının adil olduğu ve kişisel ihtiyaçları karşılayabildiği toplumlarda sosyal iyilik hali oluşabilmektedir.

Capra’ya (1992: 136) göre, sağlık geçmişten günümüze çeşitli anlamlar ifade etmiştir ve keskin bir tanımını yapmak da mümkün değildir. Ona göre sağlık “bir insanın canlı organizmaya ve onun çevresiyle ilişkisine bakışına bağlıdır”. Elbette bu bakış bir zamandan başka bir zamana, bir kültürden bir diğerine farklılıklar da göstermektedir. Nelerin hastalık sayılıp sayılmadığı, bireylerin tedavi ve doktor seçimleri tıbbi konulardan daha çok kültürel yapı ile ilişkilidir (Aytaç ve Kurttaş, 2015: 231).

Osmanlı Devleti’nde sağlık hizmetleri saraya ve askere dönük olmuş, halk genellikle serbest çalışan tabiplerden hizmet almıştır (Akdur, 1999: 10). Bununla birlikte ülkemizde sağlık anlayışının temelleri Osmanlı’nın son dönemlerindeki batılılaşma çabaları ile atılmıştır demek mümkündür (Kasapoğlu, 2016: 134). 1920 yılında TBMM hükümetince kurulan sağlık bakanlığı cumhuriyet dönemi sağlık kurumunun temeli sayılmaktadır. Kurulan bakanlığa atanan ilk sağlık bakanı olan Dr. Adnan Adıvar göreve başladığında sağlık çalışanlarının sayısına ya da nerede bulunduklarına dair elinde herhangi bir bilgi ve belge bulunmamaktadır. Bu nedenle öncelikle ülke genelinde çalışan

hekimlerin isimlerinin listelenmesi sağlanmıştır (Sebla, 2021: 29). Ancak bu dönem savaşın devam ettiği süreç içerisinde bulunduğundan daha çok savaş yaralarını sarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

1921 yılında sağlık bakanlığına atanan ve 1937 yılına kadar görevde kalan Dr. Refik Saydam batıdaki örneklerle bakarak Hıfzısıhha enstitüsünü ve okulunu kurmuştur. Aynı dönemde yine hekim dışı sağlık personeli yetiştirmek üzere de okullar açılmıştır. Hıfzısıhha Enstitüsü o dönemde yaygın olan hastalıklarla mücadelede etkin rol oynamış, gerekli aşılarda üretilmesinde öncü olmuştur. O dönemde büyük ve yararlı işler yapan kurum yaklaşımı sonraki dönemlerde ihmal edilmiş 2000'li yıllara gelindiğinde ise bulaşıcı hastalıklar için ithal edilen aşılarla skandallar yaşanmıştır (Kasapoğlu, 2016: 135).

Bu bağlamda bakıldığında sağlıktaki ilk dönem olarak bakılabilecek 1920-1937 dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli atılımlarının yapıldığı dönem olarak nitelendirilebilmektedir. Öncelikle sağlık personeli yetiştirilmesi konusunda adımlar atılmıştır. Sonrasında verem sanatoryumu açılmış, sıtma hastalığı ile mücadele edilmiş, özellikle güneydoğu bölgesinde etkin olan, körlükle sonuçlanan trahom ile savaşılmıştır. Döneme ait bir gazete haberinde Adıyaman'da bulunan 7000 nüfusun 6791'inin trahoma bağlı körlük yaşadığına yer verilmiştir (Akşam Gazetesi, 22 Haziran 1930).

Kasapoğlu (2016: 136) ikinci dönem olarak 1938-1960 yılları arasını işaret etmekte ve bu dönem içerisinde iki kez sağlık bakanlığı yapmış olan Behçet Uz'un gerçekleştirdiği Birinci Sağlık Planı'nı dönemin en önemli faaliyetleri arasında göstermektedir. Bu plana göre devlet sağlık hizmetini üstlenecek, koruyucu ve tedavi edici hizmetleri bir çatı altında toplayacaktı. Bu nedenle 40 köy için 10 yataklı bir sağlık merkezi kurulacaktı ancak planlar yeterince işletilemedi. Yine de bu dönem Verem savaş, Sıtma Savaş gibi derneklerin de aracılığı ile bulaşıcı hastalıklarla etkin bir mücadele edilen bir süreç olarak kayda geçmiştir. Yine bu dönem içerisinde SSK ve Emekli Sandığı kurumları faaliyete geçmiş işçiler ve memurlar devlet güvencesinde sağlık hizmeti almaya başlamışlardır. Demokrat partinin iktidara gelmesi ile büyük şehirlerdeki hastanelere yığılmayı önlemek amacıyla diğer şehirlere de hastane yapımları hız kazanmış, koruyucu hizmetler daha çok tedavi hizmetlerine dönüşmüştür (Kasapoğlu, 2016: 137).

Üçüncü dönem olarak adlandırılabilir olan 1960 sonrasında ilk adım askeri darbe sonrasında hazırlanan anayasada yer alan 48. ve 49. Maddelerin belirttiği gibi sağlık ve sosyal güvenlik devletin temel görevleri arasındadır. Bu anlayışla hazırlanan 224 sayılı kanun 1961 yılında kabul edilmiştir. 1980 darbesi ile yeniden düzenlenen sağlık politikalarında liberalleşmeyi hedefleyen kararlar alınmıştır (Kasapoğlu, 2016: 142).

2000’li yıllardan itibaren ele alınabilecek olan dördüncü dönemde ise yeni bir parti tek başına iktidara gelmiştir. 2003 yılında açıklanan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile piyasa mantığı benimsenmiş, idari ve mali özerkliğe sahip olan işletmeler çıkarılan yasalarla hayata geçirilmeye başlanmıştır (Ateş & Mamur Işıkcı, 2020: 149). Ayrıca yapılan tanı ve tedavi işlemlerinin döner sermayeye esas teşkil etmek üzere puanlanması gerekli olmayan işlemlerin yapılması, hizmet kalitesinin düşmesi, iş barışını bozma gibi olumsuz etkilere sebep olmuştur (Kasapoğlu, 2016: 155). Bunun yanında devletin işletme mantığını benimseyerek piyasa odaklı hareket ettiğini söyleyen (Ateş & Mamur Işıkcı, 2020: 149), dönüşümün sağlık alanında yerelleştirme ve özelleştirme çerçevesinde gerçekleştirildiğini, vatandaşın müşteri konumuna geldiğini belirtmiştir.

Yaşlılık döneminde ise sağlıklı olmak daha farklı anlamlar taşımaya başlamakta ve yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinden etkin şekilde faydalanmaları önem arz etmektedir. Yapılan bir araştırmada (Bayık Temel, ve diğerleri, 2009: 98) yaşlı bireylere sağlıklı olmanın anlamı sorulmuş ve alınan yanıtlar genellikle kendi kendini idame ettirebilme ve ağrı sızı olmaması şeklinde sonuçlanmıştır. Bununla birlikte yaşlı bireylerin yalnız olması, gelir durumunun yetersiz olması, sosyal ortamlardan izole olması yaşlıların ruhsal durumunu da olumsuz etkilemektedir (Wang vd, 2018: 14). Fiziksel sağlık ve ruh sağlığının birbirine etkileri düşünülecek olursa yaşlı bireylerde sağlığın bütünsellik içinde ele alınması önem taşımaktadır.

2.7. Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm

Avcı-toplayıcı toplumlardan yerleşik hayata geçiş ile birlikte insanlar toplu olarak yaşamaya başlamış ve kentler ortaya çıkmıştır. İlk kurulan kentler Mezopotamya bölgesinde görülmüştür. Nüfusun artmasına paralel olarak kentlerin sayısı da artış göstermiştir. Kıray’a (1998: 9) göre Yunan şehirlerinde nüfus 100,000’in üzerindedir. Yaşam süresinin artması ile birlikte günümüzde özellikle de mega kent olarak adlandırılan yerleşim yerlerinin nüfusları milyonlarla ifade edilmektedir. Çağımızın

hâkim yerleşim biçimi olan kent; insanlık tarihi süresince bireyler arasındaki ilişkilerin, fiziksel mekâna yansımaya ev sahipliği yapmıştır (Es ve Ateş, 2004: 211). Bu bağlamda kentler birbirinden sadece fiziksel ve demografik yönüyle ayrılmamaktadır. Aynı zamanda toplumun belirgin özellikleri, yaşam şekilleri, iletişimleri üzerinden de farklılık göstermektedir.

Kentleşme tanımına bakıldığında demografik olarak kırdan kente göç ya da kent nüfusunun kendi içerisinde artması olarak şekillenmektedir. Bununla birlikte kentlerde doğurganlık hızı azaldığından nüfus artışının sebebini daha çok göç üzerinden tanımlamak olasıdır (Keleş, 1993: 19). Türkiye’de 1950’lerde başlayan tarımda makineleşme ile göç hareketleri hız kazanmıştır. O güne kadar kentlerde sosyal ve kültürel olarak batı tarzı bir yaşamın etkileri görülmekteyken oluşan bu göçler ile kentin standartları düşmüş, kentlileri sıkıştırmıştır (Kıray, 1998: 178). Kente gelenlerin yaptıkları ilk iş barınma problemine çözüm bulmak olmuştur. Bu doğrultuda çarpık kentleşmenin belirgin unsurlarından gecekondu sorununu ortaya çıkmıştır. 1960’lara kadar gecekondu konusuna hoşgörü ile yaklaşmış, belediye ya da hazine toprakları üzerine yapılan gecekonduların tapuları, siyasetçiler tarafından törenlerle verilerek gelecek olanlara da umut vermiştir (Keleş, 1993: 389-390). Bununla birlikte bölgeler arasında farklılık gösteren kentleşme, sanayileşme ve hizmet olanaklarının merkezileşmesi, bazı bölgelerde aşırı yoğunluğa sebep olmuştur (Yılmaz ve Çiftçi, 2011: 253). Nüfus sayım sonuçların bakıldığında da bu durum net olarak görülmektedir. TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (1963) raporuna göre 1960 yılında kent nüfusunun toplamı 8.891.731 iken İstanbul’un nüfusu 1.882.092, Ankara’nın nüfusu 1.321.380 İzmir’in ise 1.063.490’dır.

Kıray’a göre (1998: 115) Türkiye’deki kentleşme sadece nüfusun kırdan koparak kentlere göç etmesi olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda tüm kentler için de büyüme hızı ve şekli farklılık göstermektedir. Sanayi olarak gelişmiş kentlerde de öncelikle sanayi işçiliği ön planda iken zamanla arka planda işleyişin devamı için çalışan beyaz yakalı ordusu oluşmuştur. Bununla birlikte yapılan nüfus araştırmalarında sadece çalışan nüfusun değil, 65 yaş üzeri nüfusun da yoğun olarak şehirlerde ikamet ettiği görülmektedir (TUİK, Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022).

Keleş'e göre (1993: 22) gelişmiş toplumlarda kentleşme kalkınma ile paralel bir seyir izlemiştir ancak gelişmekte olan ülkelerde kentleşme hızı sanayileşme hızından çok daha fazladır. Türkiye'de tarımda makineleşme ile başlayan kente doğru göç hareketleri yoğunlaşarak devam etmiştir ancak sanayileşme hızının paralel olmaması sebebi ile inceleyeceğimiz filmlerde de görüleceği üzere bireyler enformel sektörlere yönelmek durumunda kalmışlardır. Türkiye'deki iç göçün sebebi; kentin çekiciliğinden çok kırım iticiliği olmuştur. Sanayileşme bakımından geride olan Ankara'ya göç oranı bu durumu ispatlar niteliktedir çünkü 1960'larda diğer illerden daha yüksek olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2001: 124). Aynı zamanda yaşanan bu göç hareketi bir süre sonra kendi ekonomisini de yaratacak duruma gelmektedir. Büyük kentlerdeki gecekondu ticareti buna örnek gösterilebilmektedir. Bireylerin kendi barınma ihtiyaçları için değil de gecekondu yapıp kiralama ve satma yoluyla emlak piyasası oluşmuş, özellikle de yerel ya da genel seçimler öncesi gecekondu yapımı hız kazanmıştır (Keleş, 1993: 389-390).

Toplumsal görüntüye bakıldığı zaman varsıl ile yoksulun, gecekondu ile gökdelenlerin bir arada bulunması, göç ile gelen ailelerin yaşamlarında da geleneksellik ile modernlik arasında farklı bir yer bulmalarına sebep olmuştur. Hem hala kır yaşamının geleneklerini yaşatmak hem de kente uyum sağlamak zorunda kalan bireyler daha önce bahsedilen geçiş ailesi tipini oluşturmuşlardır. Aynı zamanda göç edecek ailelerin öncelikle daha önceden göç etmiş akrabalarının ya da köylülerin olduğu yere gelmesi ile birlikte hemşeri alanları oluşmuştur. Hemşerilikle başlayan bu ayrışma sosyo-ekonomik ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Benzer ekonomik güce, sınıfa, etnik özelliklere vb. sahip olanlar bir arada yaşarlarken kentte mekânsal bir ayrışma gerçekleşmiştir (Tümtaş, 2011: 84). Göçün etkilerinin azaltıldığı, dayanışmanın etkin olduğu bu sürece 'yumuşak geçiş' demek mümkündür (Kaya, 2007: 61).

1950 öncesinde kentleşme çok yavaş seyrederken sonrasında hızlı bir şekilde ivme kazanmıştır. Bununla birlikte tıp teknolojisinde yaşanan gelişmelerin halk sağlığına yansımaları sonucunda da ölüm oranları azalmış, bu durum da nüfus artışına pozitif katkı sağlamıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında kent nüfusu 3.305.879 kişi ile %24,2 iken 1960 yılında 8.859.731 kişi ile bu oran %31,9 a ulaşmıştır. Bununla birlikte 1927-1935 yıllarındaki nüfus artışı binde 27,7 iken kentleşme artışı binde 17,5 oranında kalmış, 1950-1955 yılları içerisinde ise nüfus artışı binde 27,5 iken kentleşme artışı binde 56,6 oranına ulaşmıştır (Işık, 2005: 60). 1970-1980 yılları arasında ekonomideki durgunluk

kentleşme hızına da yansımış, kentleşme oranı 36,1'e gerilemiştir. Bununla birlikte 1960'lardan sonra benimsenen doğurganlıktaki azalma eğilimi de bu duruma etki etmiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 408). Yine aynı dönemlerde başlayan yurtdışına göç de kente göçe alternatif olmuştur.

1980 sonrası kentleşme yeniden ivme kazanmıştır. 1990 yılından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde başlayan ve zaman zaman oldukça şiddetli eylemlere sahne olan terör olayları yeni bir toplu göçe sebep olmuştur. 1990 yılında Türkiye'de kentleşme oranı ilk defa %50'nin üzerine çıkmış ve bu durum ülkede hızlı bir şehirleşme olduğunu göstermiştir (Garipağaoğlu, 2010: 26). Yine bu dönemde kent merkezinde üretim yapılan alanlar boşaltılmış ve bu durum değişime, aynı zamanda konut alanlarında da düzenlemeye yol açmıştır (Kuloğlu, 2016: 337). Tüm bunlarla birlikte 1985 sonrasında turizm yeni bir gelir kapısı olarak belirmiş ve Antalya ve ilçeleri, Fethiye, Marmaris gibi Muğla'ya bağlı ilçelerde yoğun nüfus artışları gözlemiştir (Işık, 2005: 65). 1990 sonrasında farklı şehirlerde kurulan üniversiteler ile kentleşmeye farklılık gelmiştir. Kurulan 23 yeni üniversite ile kentleşmede en çok değişimi yaşayan iller Isparta, Çanakkale, Afyon ve Muğla olmuştur (Kuloğlu, 2016: 338).

Tüm bu kentleşme sürecinin sonrasında kentlerde nüfus hayli artmış, çözüm için farklı yollar geliştirilmiştir. Kentsel dönüşüm de bu yenilenme projeleri içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte günümüzde Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tüm kentlerde orta ve alt gelirli bireylere yönelik yüksek miktarlarda konut inşa etmektedir. Ancak yapılan tüm müdahalelerde görünen durum, günümüze kadar konut politikalarında nitelikten ziyade niceliğe odaklanıldığını, konutun yalnızca bir barınak olarak görüldüğüdür (Kuloğlu, 2016: 338).

2.8. Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Yaşlılık

Toplumsal değişme, toplum kurumlarının, değerlerin, kültürün ve tüm toplumsal ilişkilerin zaman içerisindeki değişimi ve dönüşümünü ifade etmektedir (Kalınkara, 2016: 27). Toplumsal değişim durmaksızın devam eden bir süreçtir. Günümüzde yaşanan hızlı değişimin ve farklılaşmanın sonucunda toplumsal değerlerin de değişmesi kaçınılmaz olmaktadır (Canatan, 2008: 66). Bazen ekonomik gelişmeler, bazen savaşlar bazen teknolojik gelişmeler toplumsal değişimde ateşleyici görevini görmektedirler. Bununla birlikte zaman içerisinde sürekli bir değişim de söz konusudur. Antik çağların gerisine

bakıldığında sürekli hareket halinde olan ilkel toplumlarda yaşlı bireyler yeterince hızlı davranmadıkları için hem diğer grup üyeleri için tehdit oluşturuyor hem de doğa koşullarına uyum sağlayamadıkları için uzun süre hayatta kalamıyorlardı. Hayatta kalabilenler ise bir miktar su ve yiyecek ile geride bırakılıyordu (Kalaycı, 2018: 37). Bu durum her ne kadar vicdani görülme de o dönemde hayata devam edebilmek açısından gerekli görüldüğünden normal karşılanıyordu. Yerleşik hayata geçişle birlikte güçlerince üretime katkı sağlayan yaşlı bireylere geçmişten getirdikleri bilgileri gelecek kuşağa aktarma görevi ile de bilgelik atfedilmiştir. Henüz yazının bulunmadığı dönemlerde yaşlılar bilgi ve deneyim sahibi olmaları nedeni ile saygı duyulan konumundadırlar.

Orta çağ döneminde ise Shahar'a göre (1993: 313) yaşlılık çağı 40 yaştan 72 yaşa uzanan bir aralık çizmiştir. Aynı dönem yaşlılığı inceleyen Gilleard (2009: 1065) yaşlılığa erişmenin yalnızca bir azınlık deneyimi olduğunu, bu azınlığın da din adamları ve zenginler arasından çıktığını belirtmektedir. Bununla birlikte o dönemde de yaşlılık kronolojik yaştan çok beden ve zihin yeterliliği ile tanımlanmaktadır. Ayrıca bu dönemde yaşlılardan beklenen dünyevi hırslarından arınmaları, sakince vakitlerini beklemeleri ve yapılması gerekenleri gençlere bırakmalarıydı (Kutlu Dönmez vd., 2021: 23).

Modern çağda ise en önemli değişikliklerin temelinde antibiyotik, otomobil, haberleşme teknolojisi ve bilgisayar gibi icatlar bulunmaktadır (Marshal, 2005: 136). Tüm bu süreç içerisinde bireylerin yaşam şekillerinde ve rollerinde değişimler yaşanmıştır. Türkiye'de tarımda makineleşme ile başlayan kırdan kopma kent hayatının zorunlu kıldığı yaşam tarzlarına alışmayı da mecbur kılmıştır. Ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan kentselleşme, aynı zamanda eğitimin de daha ulaşılabilir olması, kadınların da ev dışında çalışmalarına olanak sağlamıştır. Böylece kadının genelde ailenin bakım isteyen bireylerine bakma rolünde de değişimler meydana gelmiştir. Kent yaşamı geniş aileleri çekirdek aileye doğru dönüştürmüştür. Kırsalda görülen geniş aile içerisinde yeri olan ailenin yaşlı bireyleri kent yaşamında farklı sorunlarla uğraşmak durumunda kalmışlardır. Yaşlı erkek bireyler camiye, kahveye gidip sosyalleşme imkânı bulurken kadınlarda durum daha farklı ilerlemekte, kırsaldaki samimi ortamı özlemektedirler (Tezcan, 1982: 175).

Tıp alanındaki gelişmeler ve doğurganlık hızındaki azalma özellikle gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanmasına yol açmıştır. Toplumlardaki yaşlı bireylerin sayısının

artması hem ekonomik hem de sosyal olarak farklı çözümler gerektirmektedir. Yaşlı nüfusun üretkenliğini kaybettiği düşünülecek olursa artık tüketici konumuna geçtikleri ve çalışan nüfus üzerinde yük oluşturdıkları söylenebilmektedir. Başka bir deyişle yaşlılık sadece bireylerin sorunu olmaktan çıkarak toplumsal bir sorun teşkil etmektedir. Hızla yaşlanan nüfus birçok soruna gebe dir. Bunlardan biri de yaşlılık sonucunda bakım gereksinimi olmaktadır. Genellikle kadından beklenen bakım görevi (Tufan, 2003: 12) kadının da ev dışında çalışması sebebi ile farklı çözümler gerektirmektedir. Ancak ülkemizde yaşlı bakım kurumları hala çok istenen ve onaylanan yerler değildir (Tezcan, 1982: 175).

Toplumlardaki endüstriyel gelişme birçok kurumda değişime sebep olmuştur ve bunlardan biri, belki de yaşlı bireyleri en çok etkileyeni aile kurumudur (Bulduk, 2014: 56). Geleneksel aile yapısında kendine ait bir yeri ve statüsü olan yaşlı bireyler modern yaşam döngüsünde çekirdek aile içerisinde aynı yere sahip olamamaktadır. Geleneksel yapıda gücü yettiğince üretime katkıda bulunan yaşlı birey aynı zamanda fikrine danışılan, deneyimli olduğu düşünülen ve saygı gören bir durumda iken aile yapısındaki değişim sahip olduğu yeri sarsmıştır. Kadının iş hayatına atılması ile aile büyüklerinden kadın, çocuk bakıcısı, ev işlerinde yardımcı rolünü üstlenmiştir. Böylelikle hem ekonomik olarak aileye katkı sağlamış, hem de çalışan kadının evdeki yükünü azaltmaya yardımcı olmuştur. Yaşlı erkek birey ise işgücünden çekildiği için genellikle hizmet bekleyen konumuna düşmektedir. Kırsal yaşamında kendine ait bir çevresi ve sosyal ilişkileri olan yaşlı bireyler kent yaşamında bu imkanlardan yoksun kaldıkları için psikolojik olarak aynı rahatlığı yakalayamamaktadırlar (Lowry, 2009: 506).

Toplumsal değişim toplumun tüm bireylerini farklı ölçüde etkilemektedir. Özellikle teknolojinin hızlı geliştiği 2000 sonrası dönemde bu hızlı değişime ayak uydurmak yaşlı bireyler açısından daha zorlayıcı olabilmektedir. Bununla birlikte fiziksel ve mental olarak yıpranmış olan yaşlı bireylere hem toplumun hem de bireyin kendi bakış açısı da bu sebeple farklılık gösterebilmektedir. Yaşlı kişilerde kendilerini güçsüz ve yetersiz hissetme görülebilmekte iken diğer bireylerin özellikle sosyal medyada yer alan düşünceleri yaşlı bireylerin evlerinde oturmaları, siyasete karışmamaları, iş giriş çıkış saatlerinde toplu taşıma kullanmamaları gibi keskin olabilmektedir (Cerrah ve Baran, 2020: 116).

2.9. Yaşlılığın Toplumsal Yapıdaki Değişiminin Medyaya Yansıması

Medya nedir? Yaşamın var oluşundan beri bir arada olan tüm canlılar iletişim halinde olmuşlardır. İlkel dönemlerde işaretlerle başlayan iletişim zamanla sözel olarak gerçekleştirilirken ilerleyen zaman içerisinde önce yazının bulunması ile yazılı hale (Zafer ve Varlıer, 2019: 356), daha sonra da çeşitli işitsel ve görsel araçlar yardımı ile farklı boyutlara dönüşmüştür. İletişim bireyler arasında öznel faaliyetler olarak gerçekleştirilebileceği gibi medya sayesinde toplumsal iletişim de sağlanabilmektedir.

Medya sözcüğü Yazı, ses, görüntü aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan, radyo, televizyon, gazete, kitap, dergi, bilgisayar vb. büyük iletişim ve yayın araçlarının tümüne birden verilen ad olarak betimlenmiştir (Çağbayır, 2007: 3107). Medya kavramı tüm bilgi çeşitlerini bireylere ve topluluklara ileten doğru bilgilendirme gibi önemli sorumluluklara sahip yazılı, görsel ve işitsel araçların tamamı olarak tanımlanabilmektedir (Soydan ve Alparslan, 2014: 57). Bununla birlikte medyanın toplumu etkilediği ve yön verdiği de bilinmektedir. Medya kullanımının kimi zaman kültürü devam ettirme ve geliştirme gibi fonksiyonları olsa da kimi zaman da durum tam tersine dönebilmekte ve kültürel yozlaşmaya ve kişilik yapılarında bozulmaya sebep olabilmektedir (Scannell, Schlesinger ve Sparks, 1992: 13). Medya kuruluşları genellikle otoritenin yayılmasını istediği kültür ve ideolojileri yaymayı amaçlayan ve kitleleri bilinçli veya bilinçsiz olarak bu kültürleri günlük yaşamlarında içselleştirmeye ve normalleştirmeye iten makineler olarak çalışmaktadır (Bennis ve Ghourdou, 2024: 84).

Medyanın toplumları etkileme gücü ortadadır. Bu sebeple kişilerin olaylara ve olgulara bakış açısı da medyada verilenlerle şekillenebilmektedir. Yaşlılık olgusu da bu durumdan ayrı düşünülememektedir. Medyada görünen ve görünmeyen yönüyle yaşlılık bireylerdeki yaşlılık algısını da etkilemektedir. Türk yayın dünyasına bakıldığında belli başlı örnekleri de görmek mümkündür. Apak ve Aka'nın (2020: 25) yaptığı araştırmada Cumhuriyet Gazetesi'nin arşivinde bir çalışma yapılmış, 1930-2017 yılları arasında yaşlılıkla ilişkilendirilen kelimeler taranmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre olumsuz kelimelerin düzenli bir artışı söz konusu olmuştur. Ayrıca bu çalışmada yaşlılıkla ilişkilendirilen bütün kelimelerin %15'inin hastalıkla ilgili olduğu da belirtilmiştir. Bu durum da yaşlı algısının hastalıkla ön plana çıktığını göstermektedir.

Türkiye’de medya ürünlerine bakıldığında da yaşlı algısı ile ilgili fikir edinebilmek mümkündür. Örneğin; Türk dizilerinin en çok izlenen yapımlarından ‘Bizimkiler’ dizisi bu konuda çözümleme yapılabilecek durumdadır. Dizide apartman yöneticisi olan orta yaşlı Sabri Bey’in dul kayınvalidesi –Büyükhanım- yanlarında yaşamaktadır. Yaşlı kadın dizide ağır işiten, akli zaman zaman gidip gelen bir kişi olarak resmedilmiştir. Birçok sahnede Sabri Bey’in kinayeli laflarına da maruz kalmaktadır. Bu sahnelerden biraz da yük olarak görüldüğü sonucuna varılabilmektedir. Aynı dizideki bir başka yaşlı karakter de yine apartman sakinlerinden Şükrü Bey’in babası emekli hâkim Hüsnü Bey’dir. Büyükhanımın aksine akli başında, sözü dinlenen çocuklarından ve torunlarından son derece saygı gören bir karakter olarak resmedilmektedir. Bu duruma kişinin emekli olmadan elde ettiği statüsü de etken olarak gösterilebilmektedir. Dizinin bir sahnesinde Hüsnü Bey, oğlu, gelini ve torunu ile bir bahçede oturmaktadır ve oğlu oranın zeytinyağının meşhur olduğunu söyler. Ancak Hüsnü Bey, doktorun sağlık sebebi ile zeytinyağını yasakladığını, sadece çiçek yağı kullandıklarını belirtir. Bu durum bize medyanın yönlendirme konusundaki işlevini de göstermektedir.

2004-2006 yılları arasında TV ekranlarında olan bir başka çok izlenen dizi ise ‘Yabancı Damat’ dizisidir. Dizinin etkin karakterlerinden olan Memik Dede, aksi bir ihtiyardır ancak hala işinin gücünün başına gidebilen, aile içerisinde sonsuz saygının gösterildiği bir kişidir. Geleneksel Türk aile tipinin anlatıldığı dizide Memik Dede karakteri ailede gördüğü sevgi ve saygıyı etrafındaki diğer insanlardan da görmektedir. Aile içerisinde yeri baş konumdadır. Dizideki orta yaş kadın karakterler genellikle eşlerinin arka planında kalırlarken Yunan babaanneyi canlandıran Eftelya, ailenin büyüğü ve karar vericisi konumundadır. Her zaman bakımlı ve şık giyimlidir. Güçlü kadın imgesi karakter dışında giyim kuşamla da desteklenmiştir.

Yeni dönem yayınlarına bakılacak olursa benzer şekilde güçlü erkek karakterler görülmeye devam edilmektedir. 2022 ve 2023 sezonuna damga vuran dizilerden olan ‘Yalı Çapkını’ dizisinde Halis Ağa karakteri, işleri oğluna devretmiş ve evinde istirahate çekilmiştir. Ancak aile reisliğini de kimseye vermemektedir. Onun yer aldığı tüm sofralarda ailenin her üyesi mutlaka bulunmak zorundadır. Herkesin saygı gösterdiği Halis ağa ilerleyen yaşına rağmen gücünü kaybetmemiştir.

Yine son iki yıldır çok izlenen dizilerin başında gelen ‘Kızılıcak Şerbeti’ dizisinde yer alan Sönmez Hanım karakteri, iki kızı ve torunları olan, genellikle evde gününü geçiren ama aynı zamanda sosyal medya da kullanan hem geleneksel özellikler ve kültürel değerler taşıyan hem de çağa ayak uyduran bir karakter olarak resmedilmiştir. Ailesi ve çevresi tarafından sevgi ve saygı görmektedir. Ancak bu yapımlardan görülebileceği üzere Türk aile ve kültür yapısına uygun olarak resmedilse bile yaşlı bireyler yine de bir köşede durmaktadırlar.

Bir başka medya aracı olan reklam filmlerine bakılacak olursa durum daha farklıdır çünkü reklam filmlerinde yaşlılar pek de yer bulamamışlardır. Buna sebep olarak tüketim nesnesi olarak görülmemeleri düşünülebilir. Reklam filmleri tüketim odaklı oldukları için gençliği, güzelliği, dinç bedenleri ön planda tutmaktadırlar. Özellikle anti-aging denilen yaşlanma karşıtı ve kırışık önleyici kozmetik ürünlerinin reklamlarına bakıldığında yaşlılığın istenmeyen ve kaçınılması gereken bir şey olduğu belirtilmektedir. Bu ürünlerin reklamlarında ise genellikle orta yaşta ancak daha genç görünen ünlü isimler yer almaktadır. Yaşlı bireyleri içeren bir başka reklam ise bir şeker firmasının reklamıdır. Burada da yaşlılar bayramda kapılarının çalınmasını bekleyen yalnız kişiler olarak resmedilmişlerdir. Bir market reklamında ise alışverişe giden yaşlı çift “aradıkları ucuzluğu bulmak için kaç durak gidecekler kim bilir, çekilecek dert mi bu” denilerek yaşlı bireylerin ekonomilerinin sıkıntılı olduğu anlatılmak istenmiştir. Ramazan ayı içinde gösterime giren reklamlarda ise geniş sofralarda mutlaka yer verilmekte, reklamların duygusal ögesi olarak geleneksellik, birlik ve beraberlik etkisi için kullanılmaktadırlar.

Genel bakıştan anlaşılabileceği üzere Türk dizi yapımlarında yaşlı bireyler işten güçten çekilmiş olsalar bile ailesi ve çevresinden saygı görmeye devam eden, her zaman fikrine başvurulana, Türk aile yapısına uygun şekilde resmedilen karakterlerdir. Ancak tüketim hedef kitlesine hitap eden reklamlarda durum daha farklıdır.

2.10. Türk Sinemasında Yaşlılık

“Sinema ilkel dönemlerin büyü ve ritüellerinin, tüm sanatların yüzlerce yıllık birikimlerinin, pek çok farklı bilimsel araştırmanın üzerine inşa edilmiş bir teknolojinin ürünüdür” (Onaran, 2004: 11).

Görsel sanatlar göze hitap ederken müzik gibi işitsel olanlar ise ruhun derinliklerine işleyen çalışmalardır. Bale, dans gibi hareket sanatları ise anlatılmak

istenen için bedenın aracı kılındığı sanat türleridir. Sinema ise tüm görsel, işitsel ve devinimsel içerikleri bünyesinde birleştiren bir sanat türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinema bir sanat türü olmakla birlikte bağlantılı olarak aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Seyirci ile kurulan iletişim sinemayı bir anlatım ögesi haline de getirmektedir.

28 Aralık 1895 tarihinde, Auguste ve Louis Lumière Kardeşler, kendi icatları olan ve sinematograf adını verdikleri bir alet ile Paris’ te Grand Cafe’de ücretli bir şekilde ve halka açık olan ilk film gösterisini düzenlemişlerdir. Bu gösterim halkın o kadar ilgisini çekmiştir ki bu ilgi Lumiere Kardeşlere ülke dışına çıkma cesareti vermiştir. Birçok ülkede ilgi ile karşılanan sinematograf Osmanlı Yıldız Sarayı’nda ilk gösterimini yapmıştır. Gösterimin tam tarihi bilinmemekle birlikte araştırmacılar 1896 yılında olduğunu düşünmektedir (Zengin, 2022: 125). Bu gösterim sonrası Türk sinemasının başladığı kabul edilmektedir.

Nijat Özön’ün 2010 yılında yeniden basılan ‘Türk Sineması Kronolojisi 1895-1966’ isimli kitabında Türk sinemasını beş döneme ayırmaktadır: İlk Dönem (1916-1922), Tiyatrocular Dönemi (1922-1939), Geçiş Dönemi (1939-1950), Sinemacılar Dönemi (1950-1960), Yeni Sinema Dönemi (1970 ve sonrası) (Özön, 2010). Konuya ilişkin belirsizlikler olsa da literatürde ilk Türk filminin Fuat Uzkınay tarafından 1914 yılında çekildiği belirtilmektedir ancak bu film günümüze ulaşamamıştır (Kuruoğlu ve Salman, 2017: 7).

Bu çalışmada ise incelenecek olan filmler üç dönem halinde gruplandırılmıştır. 1960-1980 arası ilk dönem olarak ele alınacaktır. Bu dönemde Türk sineması gelişmeye başlamıştır. Esen’e göre bu 1950-1960 yılları arası artık sinema dilinin öğrenildiği, anlatıların belirli bir düzende yapıldığı, film sektörünün serpiştiği bir dönemdir (Esen Kuyucak, 2010: 126) Ancak 1960 darbesi sonrasındaki 1961 anayasası ile daha özgürlükçü bir ortam oluşmuş, toplum sorunlarını anlatan edebi eserler sinemaya uyarlanmaya ya da özgün yapımlarla toplumsal sorunlar beyaz perdede anlatılmaya başlamıştır (Esen Kuyucak, 2010: 127-128). 1980-2000 arası ele alınacak olan ikinci dönem ise toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal yönden derinden etkileyen 80 darbesi sonrası dönemi ele almaktadır. Darbe ile birlikte 1970 sonrası ortalığı saran seks filmleri bir anda ortadan kalkmıştır. Bunun yerine arabesk etkili filmler sektöre hâkim olmuşlardır. Esen Kuyucak’a (2010: 179) göre bu filmler köyden göçüp gelmiş yeni

kentlilerin duygularına hitap etmektedir. Üçüncü ve son bölüm olarak ele alınacak olan 2000 sonrası ise hızla yükselen teknolojinin ve yaygınlaşan internet ağı ile küreselleşmenin etkilediği bir dönemdir.

Başlangıcından günümüze doğru gelindiğinde sinemada yaşlılık konusunun ele alınmasının 1990 sonrasına isabet ettiğini görmekteyiz. Daha öncesinde çekilen filmlerde yaşlı bireyler genellikle yan rollerde yer almaktadırlar. Bu yıllarda çekilen filmlerde yaşlı karakterler genellikle iki ayrı tip halinde görünmektedirler. Alt sınıfa mensup olanlar genellikle çalışırken ya da emekli olmaları halinde kahvehanede otururken, üst sınıflar ise sabahlık gibi belirgin bir kıyafet örneği ile evde gazete okurken görülmektedirler. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf ve Video Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Aydan Özsoy, bir röportajında “toplumsal sınıfların yaş alan kişilerin temsilinde oldukça belirleyici olduğunun altını çizmiş ve “Yoksul sınıflardaki yaşlılık temsilleriyle orta üst ve tabii ki çok daha üst sınıfa dair yaşlılıkta karşılaşılan sorunlar farklı.” ifadesini kullanmıştır (Kazgan Döğer, 2022). Örnek vermek gerekirse o dönemin çok seyredilen filmlerinde Hulusi Kentmen zengin bir fabrikatör ya da torunlarının haylazlığına göz yuman tatlı bir dede olarak görünmektedir. Münir Özkul her zorlukta ailesine sahip çıkan onurlu ve fedakâr bir baba, Adile Naşit her zaman şefkatli, anlayışlı bir aile büyüğü, Aliye Rona ise köy filmlerinin geleneksel sertliğini yansıtan bir kayınvalide olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertaylan, 2016: 8). Bununla birlikte yaşlı bireylerin daha ön planda olduğu yapımlar da mevcuttur ve çalışmamızda inceleneceklerdir. 1990 sonrasında ise hem nüfusun yaşlanması hem de bu konunun artık bilimsel çevrelerce de konuşulması elbette toplumun aynası olarak da nitelendirebileceğimiz bir sanat dalı olan sinemaya da yansımıştır. Bu durumun örneklerini dünyada da ülkemizde de görmek mümkündür.

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, yaşlı bireylerin toplumsal konumunun ve yaşlılık algısının zaman içerisindeki değişimini hem toplum hem de yaşlıların kendi bakış açılarından, belirli zaman aralıkları içerisinde seçilen Türk filmleri aracılığı ile incelenmesidir.

Çalışmanın kuramsal kısmında da belirtildiği gibi tüm dünyada ve Türkiye’de de nüfus hızla yaşlanmaktadır. Bu nedenle konuya ilişkin çalışmalar da son yıllarda hız kazanmıştır. Ancak yaşlılık sadece şimdinin değil aynı zamanda geçmişin de konusudur.

Araştırma sinema filmleri üzerinden yapılmıştır. Son yıllarda yaşlılığı konu edinen yapımlar olsa da geçmiş dönemlerde bu türün örneklerine pek rastlanmamaktadır. Çalışma bu nedenle geçmişten günümüze bir çizgi üzerinde ilerleyerek süreç içerisindeki değişim üzerinde odaklanmıştır.

Medya: televizyon, radyo, gazete, dergi, filmler toplumsal hayat hakkında önemli bilgi kaynaklarıdır (Neuman, 2014: 6). Bilinen ve bilinmeyen olgulara ilişkin bilgi ve görüş oluşturmada etkin rol oynarlar. Bilginin sürekliliğini ya da değişimini de sağlamaktadırlar. Bu nedenle medya içerikleri diğer tüm konularda olduğu gibi yaşlı ve yaşlılık konusu ile ilgili de bir bakış açısı sunmakta, aynı zamanda bu algının yeniden üretimini de sağlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Kitle iletişim araçlarının toplumu hem yansıtmakta hem de yeniden üretmekte olan işlevi sinemada da görülmektedir. Nitekim yaşlıların toplum içerisindeki konumları da filmlerin içerisinde geçmektedir. Aynı zamanda bu filmler yeniden üretim aşamasında da hem toplumun yaşlılara hem de yaşlıların kendilerine olan bakış açılarını etkilemektedir. Araştırma geçmişten bugüne kadar olan zamanı belirli dönemler halinde ele alarak yaşlılığa ilişkin bakış açısını hem yaşlı bireyler hem de toplumsal açıdan gösterme amacını gütmüştür.

Bu amaçla yaşlı bireylerin toplumsal konumunun ve yaşlılık kavramının geçmişten günümüze değin algılanmasını etkin bir görsel ve işitsel iletişim aracı olan sinema filmleri aracılığı ile incelenmesine çalışılmıştır. Bu amaçla belirli başlıklar altında incelemeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır:

Yaşlılık ve yaşlıların toplumsal konumu Türk sinemasında nasıl ele alınmıştır?

Yaşlılık algısı kır/kent açısından nasıl yansıtılmıştır?

Yaşlılık algısı ekonomik/sınıfsal açıdan farklı mı işlenmiştir?

Zaman içerisinde yaşlılar toplumda istenmeyen konumuna mı gelmişlerdir?

Türkiye’de aile yapısının dönüşümünün yaşlılar üzerindeki etkisi nasıl olmuştur?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımından yola çıkılarak tasarlanmıştır. Kümbetoğlu'na (2020: 34) göre nitel araştırma “ne” ve “nasıl” sorusunu temel alarak sosyal dünyayı derinlemesine anlamaya çalışır. Nitel araştırma toplumsal yaşamı nicel verilerle değişkenlere ya da sayılara çevirmek yerine insanlardan aldığı fikirler ışığında “motifleri, temaları, ayrımları” inceler. Araştırmacı verilerden anlamı yakalar. İncelemeler ortama ya da kişiye özgü bir biçimde şekillenir. Analiz sonucunda kanıtlardan genellemeler çıkarılır ve düzenlenerek sonuca ulaşılmaya çalışılır (Neuman, 2014: 233).

Araştırma yöntemi olarak içerik analizi seçilmiştir. Kitle iletişim araçları ile yapılan araştırmalarda içerik analizi özellikle son kırk yılda hızla büyüyen bir teknik olmuştur (Yale ve Gilly, 1988). Neuman'a göre (2014: 67) içerik analizi, “yazılı belgelerde ya da diğer iletişim ortamlarında (Örn. fotoğraflar, filmler, şarkı sözleri, reklamlar) yer alan bilgileri ve sembolleri, yani içeriği inceleme tekniğidir.” Görsel çalışmalarda metinlerde yer alan anlamlar daha çok semboller, metaforlar gibi araçlarla alıcıya aktarılmaktadır. Bu nedenle içerik analizi tekniği ile araştırma nesnesinin içindeki gizli anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Bu noktada araştırmacı da işin içine girmektedir. Bu nedenle okuma mekanik bir okuma olmamakta, kültürel bağlama dayanmaktadır (Neuman, 2014: 586). Söz konusu sinema olduğunda da anlatım ve üslup dışında, anlatılmak istenenin nasıl sunulduğu ve görselleştirildiği de önem kazanmaktadır. Seçil Büker'e (2012: 22) göre, “Kadın göstermek isteyen yönetmen bir kadın gösterir. Ama söz konusu kadın giysileri, takıları, üzerindeki renklerle anlam yüklüdür. Giysilerin, takıların, renklerin anlamını izleyici toplumsal uzlaşımdan ötürü oluşturur. Böylece anlam toplumun gösterene verdiği değerden kaynaklanır”. Örneğin yaşlı bir kadının kırmızı elbise giymesi izleyicide yaşlı kadının enerjisinin yüksek olduğu kanısı oluşturabilir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın başında öncelikle yaşlılığa ilişkin kavramlar literatür taraması yapılarak bir çerçeve içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında toplumsal kurumlara yer verilmiş, kurumların zaman içerisindeki değişim ve dönüşümlerine bakılarak yaşlı bireylerin toplumsal kurumlar içerisindeki yerine değinilmiştir. Bu bilgiler

ışığında süreç üç ayrı döneme ayrılmıştır. Birinci dönem 1960-1980 yıllarını, ikinci dönem 1980-2000 yıllarını, üçüncü dönem ise 2000 sonrasını kapsamaktadır.

Çalışmanın 1960'lı yıllardan başlama sebebi sinema yapımlarının ancak o dönemde yoğunlaşmaya başlamasıdır. Bununla birlikte kırdan kente göçün başlaması ile aile yapısının değişmeye başlaması da aynı zamana denk gelmektedir. 1980-2000 yılları arası neo-liberal politikalar ile gerçekleşen yeni göç dalgası ve ideolojik/politik söylemlerin yoğunlaşarak toplumsal gruplaşmalara ve çatışmalara sebep olduğu dönem olması bakımından ayrılmıştır. 2000 sonrası ise hızla gelişen teknoloji ve küreselleşme ile bireylerin yeni bir dünyaya kapılarını açmasına sebep olmuştur.

Çalışmanın evreni olarak, ayrılan üç dönem için üçer adet film incelenmiştir. 1990 öncesi yapımlarda yaşlı bireylere ilişkin çok fazla film olmaması sebebi ile yapılan araştırma sonrasında bulunan Ağaçlar Ayakta Ölür (1964), Yaşlı Gözler (1967), Aile Şerefi (1976) filmleri ilk dönem filmleri olarak belirlenmiştir. 1980-2000 yılları arasında ise Hanım (1989), Yengeç Sepeti (1994) ve Güle Güle (1999) filmleri ele alınmıştır. 2000 sonrası son dönem için, Beyaz Melek (2007), 11'e 10 Kala (2009) ve Çınar Ağacı (2011) filmleri seçilmiştir. Filmlerin incelenmesi beş ana başlık altında yapılmıştır: Filmlerde yer alan karakterlerin kısa tanıtımı, filmin özeti, filmde yer alan yaşlıların bireysel özellikleri açısından temsilleri, yaşlıların aile ve sosyal çevre özellikleri açısından temsilleri ve yaşlıların yaşlılık kuramları açısından temsilleri.

Araştırmada sadece yaşlı bireylerin ön planda olduğu filmler ele alınmıştır. Filmler seçilirken dönemde çok fazla ilgi çeken ve izlenen filmler olmasına dikkat edilmiştir.

3. BÖLÜM

3.1. 1960-1980 Arası Filmler

3.1.1. Ağaçlar Ayakta Ölür

Filmin Karakterleri

Büyükhanım: Film boyunca ismi geçmemektedir. Çalışanlar büyük hanım, diğerleri ise büyükanne olarak hitap etmektedirler. Yaşlı ve hasta bir kadındır.

Asım Bey: Filmin yaşlı erkek karakteridir. Yetmişli yaşlarını geçmiş ama gayet sağlıklı ve dinç görünmektedir.

Orhan: Büyükhanım ve Asım Bey'in tek torunlarıdır. Filmde Orhan'ın anne ve babasının öldüğü bilinmektedir ancak ne zaman ve ne şekilde olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

İzzet: Asım Bey'in torunu Orhan'ın yerine geçmesi için ayarladığı kişidir.

Semra: Asım Bey'in torununun eşi olarak görünmesi için ayarladığı kişidir.

Yan karakterler: Asım Bey'in yaşıtı üç arkadaşı, evdeki yardımcı kadın, bahçıvan.

Filmin Özeti

Asım Bey (Hulusi Kentmen) ve eşi (Yıldız Kenter) yaşlı bir çifttir. Oğullarını ve gelinlerini kaybetmişler, onlardan geriye kalan Orhan isimli torunları ile birlikte yaşamaktadırlar. Orhan'ın asi tavırları büyükbabası ile aralarında gerginliğe sebep olmaktadır. Yaşanan bir gerginliğin ardından dedesi Orhan'ı cüzdanından para çalarken yakalar ve ona bir tokat atar. Atılan bu tokat Orhan'ın evden kaçmasına sebep olur. Önce birkaç saat dışarda kalsın, kendine gelsin denilir ancak Orhan bir daha geri dönmez. Torununa çok düşkün olan Büyükhanım ise eşinin gölgesinde, torununun gitmesine engel olamaz. Orhan'ın ortadan kaybolması büyükhanımı derinden etkiler, içe kapanır ve kalp krizi geçirir. Bu olay sonrasında Asım Bey eşinin yeniden canlanması için torununun ağzından mektuplar yazmaya başlar. Düşündüğü gibi de olur ve Büyükhanım yeniden canlanır. Yıllarca bu mektuplarla avunur, sevgisini bu mektuplara verir.

Aradan 15 yıl geçer ve günün birinde gelen telgrafta Orhan iki gün sonra döneceğini haber vermektedir. Büyükhanım sevinçten deliye döner ve hazırlıklar için bir telaş içine girer ancak Asım Bey'in telaşı bambaşkadır, yalanı ortaya çıkacak diye

korkmaktadır. Torunun ağzından yazdığı mektuplarda onu okumuş, meslek sahibi, evli, başarılı bir genç olarak tanıtmıştır oysaki gerçek tam tersidir. Orhan anlatılanın tam aksinde bir karakterdir, birçok suça karışmıştır. Ne yapacağını bilemeyen Asım Bey arkadaşlarının yanına gider. Yaşıtı olan arkadaşları o sırada kahvehanede tavla oynayıp sohbet etmektedirler. Derdini anlatan Asım Bey'e torununu önceden görüp durumu anlatmasını öğütlerler. Yıllar içinde belki de değişmiş olacağını, olayların korktuğu gibi gelişmeyeceğini söyleyerek arkadaşlarını rahatlatırlar.

Akşam günün gazete haberinde Orhan'ın geleceği uçağın düştüğünü öğrenen Asım Bey yine umutsuzlukla arkadaşlarının yanına gider. Bu sefer arkadaşları bir meyhanededirler. Durumu anlattığında arkadaşlarından birisi torunu yerine geçecek münasip bir delikanlı bulmalarını söyler ancak ilk başta Asım Beyin aklına yatmaz bu durum. Arkadaşlarının yanından ayrılır ve yalnız başına yürürken intihar etmekte olan Semra'yı (Semra Sar) görür ve intihar etmesine engel olur. Semra hasta annesinin tedavisini yaptıramadığı için ölümünden kendisini sorumlu tutmaktadır. Asım Bey kızın fiziksel özelliklerinin mektuplarda Orhan'ın eşi diye bahsettiği Ayşe'ye benzerliğini fark eder ve kıza durumu anlatarak gelini rolünü oynamasını ister. Semra ilk başta kabul etmez ama Asım Bey bir can borcu olduğunu söyleyerek kızı ikna eder.

Ertesi gün kapıya gelip kendini elektrik memuru olarak tanıtan İzzet (İzzet Günay) aslında evi soymak isteyen bir grubun içindedir ve elektriği kontrol etmek bahanesi ile evin içini gezmeye başlar. Yakışıklı bir genç olan İzzet'i gören Asım Bey torunu olması teklifini ona da sunar ve İzzet para karşılığında kabul eder. Asım Bey Semra ve İzzet'i tanıştırır ve mektuplarda anlattığı hikâyeyi özetleyerek yanlış yapmamaları konusunda uyarır. Semra bu oyunda sadece yaşlı bir kadını mutlu etmeyi düşünürken İzzet'in tek derdi paradır. Hatta Büyükhanım'dan bahsederken ona kocakarı demektedir ve Semra buna şiddetle karşı çıkmaktadır.

Nihayet Asım Bey gençleri alarak eve götürür. Büyükhanım heyecan içerisinde torununu beklemektedir. 15 yıl aradan sonra torununa kavuşan büyükhanım adeta yeniden doğmuştur. Gelinini de bağrına basar. Oynanan rol birkaç gün içerisinde herkesi etkisine alır hatta Büyükhanımın sevgisi ile İzzet bile değişir. Evi soymaktan vazgeçer ve arkadaşları ile kavga eder. Her şey yolunda giderken gerçek torun (Fikret Uçak) gelir. Güvenlik güçlerince aranan bir kaçaktır ve paraya ihtiyacı vardır. Asım Bey'i tehdit

ederek ondan para ister ancak istediği meblağ çok yüksektir. Bunun üzerine İzzet parayı bulmak için soygun yapmak ister ama vicdanen yapamaz. İsteddiği parayı alamayan Orhan büyükhanıma gider ve gerçekleri anlatır. Oysa büyükhanım halinden memnundur ve Orhan'ı kovar. Eşine İzzet ve Semra'ya gerçeği bildiğinden bahsetmemesini ister. Oyun içerisinde oyun olmuştur ancak herkesin bildiği oyun artık gerçeğe dönüşmüştür. Birkaç gün sonra Amerika'ya dönme bahanesi ile İzzet ve Semra evden ayrılırlar, aralarında bir sevgi oluşmuştur ve yola birlikte devam etmeye karar verirler. Büyükhanım ise kendi sözleri ile “içten ölmüş ama ayakta bir ağaç” gibi uğurlar onları.

Fiziksel Özellikleri, Sosyoekonomik Ve Kültür Düzeyleri Açısından Yaşlı Temsili

Asım Bey ileri yaşına rağmen oldukça dinç bir adamdır. 70'li yaşlarda ve beyaz saçlı olan karakterin konuşması ve tavırları onun eğitilmiş bir beyefendi olduğunu göstermektedir. Eşine düşkündür, zaten tüm bu oyunları onun üzülmemesi ve sağlığının bozulmaması için düzenlemiştir. Kıyafetleri ve oturdukları ev maddi durumunun da yerinde olduğunu işaret etmektedir. Yukarıda belirtilmiş olan sınıf farkının kıyafete yansması, bu filmde de karşımıza çıkmaktadır. Asım Bey bir karede sabahlığı ile gazete okurken yansıtılmıştır. Filmin bir noktasında Asım Bey torununa önce yumuşak davrandığını, sonra da haddinden fazla sert davrandığını söyleyerek kendisini eleştirmektedir. Hatta olayların gelişmesine kader diyen arkadaşlarına “bu kaderi ben yazdım” diyerek hem sorumluluk aldığını hem de kaderci bir bakış açısına sahip olmadığını söyleyebiliriz.

Büyükhanım ise yaşlılığı yüzündeki derin çizgilerden belli olan, aynı zamanda yorgun ve hasta bir görüntüsü olan bir kadındır. Eşinin gölgesinde yaşamaktadır. Film boyunca evden dışarı çıktığını görmeyiz. Asım Bey eşine göre daha sosyaldir, zaman zaman arkadaşları ile buluşup vakit geçirmektedir. Her iki karakterin de konuşma şekillerinden kültürlü oldukları sonucuna ulaşmak mümkündür.

Aile bireyleri ve yakın çevreleriyle ilişkileri açısından yaşlı temsili

Filmde ölmüş olan oğul ve gelinden bahsedilir ancak nerede ve ne zaman öldüklerine ilişkin bir bilgi verilmemiştir. Torunları Orhan dışında başka bir akraba da filmde görünmemektedir. Orhan ise oldukça haylaz, asi bir çocuktur ve bu yüzden dedesi ile sorun yaşamaktadır. Evden kaçtıktan sonra Asım Bey ve Büyükhanım yalnızlık

içerisinde kalmışlardır. Evde çalışan orta yaşlı iki kişi vardır ve Büyükhanımın çevre ile görünen tek ilişkisini bu oluşturmaktadır. Asım Bey'in kendisi gibi yaşlı olan arkadaşları da filmde yalnız olarak resmedilmişlerdir. Meyhanede geçen sahnede Asım Bey'in arkadaşlarından biri "keşke benim de ardından ağlayacağım, üzüleceğim karım, çocuğum, ne bileyim işte biri olsaydı" demiş ve "yalnızlık hepsinden kötü" diyerek halini belirtmiştir.

Torun ve gelin rollerine bürünmüş kişiler eve geldiklerinde Büyükhanımın yalnızlığı ve kederi son bulmuştur. Oğlundan kalan yadigâr olarak torununu bağrına basar. Evde ses olması onu çok mutlu eder. Kuramsal kısımda bahsedilen büyükanne-büyükbaba rolünün yaşlı bireyler üzerinde mutluluk sağlayıcı etkisi olduğunu bu sahnelerde görmek mümkündür. Hatta bir süre sonra Asım Bey de duruma alışır ve aynı hislerle mutlu olur. Semra ve İzzet'in ayrı odalarda yattığını fark eden ve gezmeden de ayrı ayrı döndüklerini gören büyükanım gençlerin kırılgan olduklarını düşünür, torunu ile konuşur ve ikisinin arasını yapmaya çalışır. Burada da aile kurumunun psikolojik görevlerinin etkinliğini ve yaşlı bireylerin aile içindeki birleştirici etkisini görmek mümkündür.

Gerçek torun olan Orhan'ın ise aile sevgisinden uzakta büyümesinin etkilerini yaşlı bireylere bakış açısında görmek mümkündür. Asım Bey'in "Seni ona iyi tanıttım, kalbi var, ölebilirdi" sözlerine karşılık Orhan'ın "Yaşadığı kadar yaşamış. Bu parayı bulamazsam beni öldürebilirler. Gencim, benim yaşamaya daha çok hakkım var" cevabı yaşlılığın gençlik karşısında önemsiz görüldüğünü anlatmaktadır.

Yaşlılık Kuramları Çerçevesinde Yaşlılık Temsili

Büyükhanımın içe kapanık hali yaşlılık kuramları içerisindeki geri çekilme kuramı ile ilişkilendirilebilir. Psikolojik olarak da çökkün bir durumda olması geri çekilme kuramının belirginleşmesine olanak sağlamıştır. Asım Bey ise arkadaşları ile dışarı çıkmakta, bazen kahvehanede bazen meyhanede birlikte olmaktadır. Bu durum aktivite kuramı ile birlikte süreklilik kuramı ile de değerlendirilmelidir çünkü film karelerinden anlaşılan -meyhane vakti geldi söylemi- yapılan eylemlerin geçmişten gelen alışkanlıklar olduğunu bize göstermektedir. Semra ve İzzet'in hayatların dahil olması ile birlikte özellikle Büyükhanım geri çekilme halinden sıyrılır ve önce evi hazırlamak sonra da torunu ile vakit geçirebilmek için sağlığının da elverdiği ölçüde daha aktif bir hale

gelir. Torunu ve gelini ile gece kulübüne giden yaşlı çift ortama uyum sağlarlar ancak büyükhanım şaşkındır çünkü eski ve yeniye karşılaştırmaktadır. İzzet'in dans teklifi karşısında şaşırarak Büyükhanım, "Ben mi? Nasıl olur, ne demezler? Bu yaşta kadın? İstemem, istemem" diyerek itiraz eder. Bu noktada da etiketleme kuramının etkisi görülmektedir. Bu kuramda toplum içerisindeki rollerin ve statünün, bu rol ve statüye bakış açısının, olması gereken düşüncesinin yaşlı bireylerin davranışlarını ve yaşam şekillerini nasıl etkilediğini görmek mümkündür.

3.1.2. Yaşlı Gözler

Filmin Karakterleri

Ümran: 60'lı yaşlarda, sağlığı yerinde, evine ve kendisine bakabilen bir kadındır.

Ferit: Eşi ile aynı yaşlarda, herhangi bir sağlık problemi olmayan dinç bir adamdır.

Faruk: Büyük oğlan, Leyla: Faruk'un eşi, Funda: kızı

Handan büyük kız, Ziya: eşi

Ayten, Mersin'de oturan kızları, film boyunca adı geçmektedir ancak görünmez.

Necla: Küçük kız, Memduh: Necla'nın eşi

Erol: Küçük oğlan, herhangi bir aile bağı yok

Film özeti

Ümran (Yıldız Kenter) ve Ferit (Cüneyt Gökçen) yaşlılık dönemini süren kendi hallerinde insanlardır. En küçük kızlarının düğününü yapabilmek için evlerini ipotek ederek bankadan borç almışlar ve borcu ödeyememişlerdir. Sürecin sonunda banka evlerine el koymuştur ve yaşlı çift evsiz kalmışlardır. Yaşlı çift bu durumu çocuklarına açıklamak için hepsini eve çağırırlar. Mersin'de yaşayan kızları hariç diğer dört evlatları durumdan habersiz çocukluklarının geçtiği evde toplanırlar. Başlangıçta keyifli geçen konuşma babanın durumu anlatmasıyla sıkıntılı bir hale döner. Yaşlı çiftin isteği çocukların birleşerek onlara küçük bir ev tutmalarıdır aslında ama her biri farklı bahaneler öne sürer. Yaşlı anne konuşmaları duymamak için mutfağa kaçar. En sonunda babayı Handan'ın, anneyi de Faruk'un almasına karar vermişlerdir. Üç ay sonra da yaşlı çift diğer kızları Necla'nın evinde buluşacaklardır. Bu süre içerisinde Necla kocasını ikna etmeyi umuyordur.

Böylece yaşlı çift 40 yıllık evlilikleri süresince ilk kez birbirlerinden ayrı düşmek zorunda kalmışlardır. Oğlu Faruk'un yanına yerleşen Ümran Hanım'a torununun odasına bir yatak konmuştur. Genç bir kız olan Funda ise bu durumdan hiç hoşnut değildir. Hatta büyükbabasının resmini odasından çıkarmak isterken annesine “Büyükanne yetmiyormuş gibi bir de bu ıvır zıvır...” diyerek hoşnutsuzluğunu ve kızgınlığını anlatmaktadır. Annesi Leyla ise “Sadece üç ay” diyerek kızını sakinleştirir. Üstelik Funda artık arkadaşlarını da eve çağırmyordur çünkü babaannesinin onlarla birlikte olma ve sohbet etme çabalarından sıkılıyordur. Evde arkadaşlarıyla toplanacak olan Leyla ve Faruk Ümran Hanım'ı diğer kızlarına yollamak isterler çünkü “ayak altında” dolaşmasını istemiyorlardır. Ancak Necla'nın eşi kayınvalidesini kesinlikle istememektedir. Akşamki toplantıda evde kâğıt oyunu oynanmaktadır. Ümran Hanım da misafirlerin yanına gelir ve sohbet etmek ister. Ancak oyuna karışınca bu durumdan hem gelini Leyla hem de misafirler rahatsız olurlar. Leyla kayınvalidesini uzaklaştırmak için kızından yardım ister ve “İçeride rahatsız ediyor bizi” diyerek babaannesini dışarı çıkarmasını söyler. Sinema dönüşünde yaşlı kadın yine sohbet etmek ister ama konuşmalarına pek karşılık bulamaz. O arada kocasından telefon gelir ve özlemle konuşmalarını misafirler de dinlerler. Bu konuşma onlarda yaşlı kadına karşı bir saygı oluşturmuştur.

Bu sırada Ferit Bey de kızı Handan'ın yanında kalmaktadır. Babasının düzeni kendisine uymayan Handan ise söylenmekte, üstünde fazladan iş yükü oluşturduğunu düşünmekte ve babasına kızmaktadır. Ayrıca yaşlı adamın kırılan gözlüklerini yaptırdığı için de kızgındır. Ferit Bey kendine bir de arkadaş edinmiştir. Yaşlı bir kitapçı ile ahbablık etmektedir. Daha sonra Ferit Bey hastalanır, üşütmüştür. Kızı eve doktor çağırır ve doktor da Handan'ın yaşlı adama olan davranışlarından hoşlanmaz. Handan bu durumu babasını Mersin'e göndermek için bir bahane olarak kullanır. “Ilıman iklim iyi gelecek” der. Ferit'in hasta olduğunu duyan Ümran Hanım eşinin yanına gitmek için çırpınır ancak bilet parası yoktur. Aynı zamanda evde de işler karışmıştır. Funda ailesinin tanımadığı bir arkadaşı ile çıkmış eve geri dönmemiştir. Leyla kocasına, kızının Ümran Hanım yüzünden eve arkadaşlarını çağıramadığını, bu sebeple kızın kimlerle arkadaşlık ettiklerini bilmediklerini ve kızının tehlikeye düşebileceğini söyler. Buna bir çözüm bulunmalıdır. Faruk istemese de annesini Darülaceze kurumuna göndermeye karar verir.

Ferit Bey Mersin'e gitmeden önce karısı ile buluşur ve geçirdikleri tek bir günde geçmişiyad ederler. Eskiden gittikleri yerlere gider, gönüllerince, gençmişlercesine bir

gün geçirirler. Ayrılık vakti geldiğinde tren istasyonunda son sahne yaşanır. “Bir daha birbirimizi göremezsek...” diyerek son sözler söylenir. Artık ayrılık da bir kabullenıştır.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Ferit Bey 60’lı yaşlarının ortasında sağlıklı bir adamdır. Kendi işini kendi görmektedir. Ancak bankaya olan borcunu ödeyemediği için maddi olarak dara düşmüştür. Daha öncesinde ne iş yaptığına dair bir bilgi verilmemiştir ancak son dört yıldır çalışmadığını belirtmiştir. Kızının para verdiğini söylediği sahnelerden anlaşılacağı üzere evini kaybetmekle kalmamış, başka bir geliri de bulunmamaktadır. Eşine mektup yollamak için paltosunu satması, para istemenin ona zor geldiği konusunu düşündürmektedir. Yine duygusal yapı olarak karısına göre aslında daha kırılgandır. Kızdığı zaman aklına geleni bir çocuk gibi fütursuzca söyleyebilmektedir.

Ümran Hanım beş çocuğunu büyütmüş, evlendirmiş yaşlı bir kadındır. Herhangi bir fiziksel sıkıntısı bulunmamaktadır. Eşiyle birlikte çok mutlu bir hayata sahiptir ancak evden ayrılmalarıyla birlikte bu hayatı bitmiştir. Oğlunun yanında kaldığı zamanlarda bazen söylenenleri duymazdan gelmiş, bazen de kötüye yormak istememiştir. Eşine göre daha sağlam bir psikolojik yapıya sahiptir. Bir anne olarak fedakardır. Öyle ki oğlunun onu Darülacezeye göndereceğini anlayınca bunu kendi fikriymiş gibi oğluna sunar. Oğlunun kendisi için üzülmelerini istemez.

Filme iki ana yaşlı karakter dışında ileri yaşta iki yan karakter daha görülmektedir. Birisi Ferit Bey’in kızının yanında kalırken kendine ahabap edindiği kitapçı, diğeri ise postacıdır. Her iki yaşlı karakter de çalışmaya devam etmektedirler.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Filme yaşlı karı kocanın beş yetişkin çocuğu bulunmaktadır. Çocuklardan dördü evlidir. Filmin ilk karelerinde çocuklar tarafından “Sokakta bırakacak değiliz ya” cümleleri kurulmuştur ancak yine de hiçbiri anne baba ile ilgili bakım sorumluluğunu almak istememiştir. Yaşlı bireyler çocuklarını özleyorlardır ancak aslında yalnız yaşamaktan dolayı sıkıntılı değillerdir. Birbirlerine olan sevgileri ve iletişimleri onları canlı ve sağlıklı tutmaktadır.

Ferit Bey’in çocuksu yanları vardır ve eşi Ümran Hanım onu sürekli sağlığına dikkat etmesi, dışarı çıkarken sıkı giyinmesi konusunda uyarmaktadır. Ayrı evlere gitmek

zorunda kaldıklarında da iletişim halinde kalmaya devam etmişlerdir. Birbirlerine mektup yazmışlar, ücreti karşılayabildiklerinde de telefonla konuşmuşlardır. Ayrıca Ferit Bey günlük gazetesini okumak, dünyadan haber almak isteyen bir adamdır.

Ümran Hanım iletişime çok açık bir kadındır, etrafındakilerle sohbet etmek istemektedir ancak yaşlı olması sebebi ile sohbet çabaları hoş karşılanmamaktadır. Gelini Darülacezeyi anlatırken yaşlıların kendileri gibi yaşlı olanlarla vakit geçirmesinin onlara iyi geldiğini vurgulamaktadır. Buradan da filmde yaşlıların yaşlılarla birlikte olmasının daha iyi olduğu, çocukları, torunları ya da diğer genç insanlarla birlikteliklerinin problem yarattığının işlendiği söylenebilmektedir.

Filmdeki bir diğer yaşlı karakter olan kitapçı da çocukları ile uzakta oldukları için aralarında sorun olmadığını belirtmektedir. Ferit çocuklarla yaşamının iyi olduğunu söyler ancak kitapçı buna katılmaz. Üstelik Ferit kızıyla arasındaki gerilimde kendisinin de biraz kabahati olduğunu söyler. Her şeye rağmen kızını dışarıya karşı kötülemek istemez. Yine de aynı sahnenin devamında çocuklar keşke hiç büyümeseler diye başlayan sohbetlerinde “İyi yetiştiremezsen senden utanırlar, yok iyi yetiştirir de yüksek okullara yollarsan yine senden utanırlar” diyerek her ne durumda olursa olsun çocukların yaşlı anne babaları ile birlikte olmak istemediklerini anlatırlar.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Filmin başlarında çocuklar bakım verme konusunda birbirleri ile kavga ederken Ferit Bey annelerinin sabahın erken saatinde kalkması, gün boyunca onlar için çabalaması, yemek yapması, Ümran Hanım’ın çocukları geleceği zaman alışverişe çıkması, hazırlık yapması hala aktif olduğunun göstergesi sayılabilir. Aynı zamanda iletişime de açıktır. Ferit Bey’in de gittiği yerde kendisine yeni arkadaş edinmesi ve iş araması aynı şekilde aktivite kuramı ile uyumlu bir durum sergilemektedir. Eskiden beri süregelen gazete okuma alışkanlığını devam ettirmek istemektedir. Kızının “Okuyacaksın da ne olacak?” sorusuna karşılık “Dünyadan haberim olacak, her gün türlü türlü hadiseler oluyor, okumazsam haberim olmayacak” diyerek cevap verir. Bu da bize hem süreklilik kuramına hem de yaşam boyu gelişim kuramına yönlendirmektedir. Ayrıca Ümran Hanım’ın Darülaceze Kurumu’na gitmek istemesi geri çekilme kuramı olarak düşünülse de kendi isteği ile olmaması, çocuklarının düzenini bozmak istememesi ve ekonomik olarak bağımsız olmaması sebebi ile akla politik ekonomik kuramı getirmektedir. Aynı

kurama ilişkin başka bir sahnede de patronu Faruk’a annesinin çok parası olsaydı tavırlarının farklı olup olmayacağını sorar ve Faruk patronuna parası olan yaşlıya hürmet edildiğini söyler.

3.1.3.Aile Şerefi

Filmin Karakterleri

Rıza: 60’lı yaşlarda, beş çocuk sahibi fakir bir adam

Hasan: Ailenin büyük oğlu

Ayşe: Ailenin büyük kızı, eşi Zihni

Selim: Ailenin ortanca oğlu

Zeynep: Ailenin küçük kızı, nişanlısı Mustafa

Murat: En küçük çocuk

Oktay: Zengin ailenin tek çocuğu

Fehmi: Oktay’ın babası

Film Özeti

Sucu Rıza (Münir Özkul), hayatını su satarak geçiren, beş çocuk babası bir adamdır. Tüm çocukları ve büyük kızının kocası ile birlikte aynı evde yaşamaktadır. Eşi Emine (Adile Naşit) ile de sevgi ve saygı dolu bir birliktelikleri vardır. Şehrin kenarında büyükçe ama eski bir evde oturmaktadırlar. Su taşıma işini bir at arabası ile yapmakta, atına da sevgi ile bakmaktadır. Çocuklardan Hasan ve Zeynep de çalışmakta, aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Büyük kızın kocası Zihni ise seyyar satıcılık yapmaktadır ancak pek de başarılı değildir. Zihni ve Ayşe’nin en büyük istekleri bir çocuk sahibi olmaktır.

Aile kendi halinde yaşamlarını devam ettirirken şehrin zengin çocuklarının yaptıkları bir araba yarışında Oktay, ortaokul çağındaki Murat’a çarpar. Olayın korkusu ile kaza yerinde durmaz ve kaçar. Olayın olduğu sırada Oktay’ın babası Fehmi (Muhip Arcıman) evde arkadaşları ile parti vermektedir. Arkadaşlarının acıktık sözlerine ise “Oğlum gelmeden yemek yok” diyerek cevap vermektedir. Arkadaşları oğlunu çok fazla şımarttığını söylese de Fehmi buna aldırmaz, oğlunu adeta tanrılaştırmıştır.

Zeynep kardeşini hastaneye götürür ve ailesine haber verir. Tüm aile çok üzülmüştür ancak görünürde çocukta sadece bir kırık vardır. Kardeşinin ilaçlarını almak için eczaneye giden Zeynep kardeşine çarpan arabayı tanır ve sahibinin kim olduğunu öğrenmek ister. Oktay ilk bakışta bile Zeynep'in güzelliğini fark eder ve onunla birlikte olmak ister. Çeşitli yollarla Zeynep'in karşısına çıkar ama her defasında nefret dolu karşılık alır. Üstelik bu arada Zeynep nişanlanmak üzeredir. Her seferinde olumsuz yanıt alan Oktay giderek daha takıntılı hale gelmiştir. Bu arada Zeynep kardeşine çarpanın Oktay olduğunu öğrendikten sonra gidip şikayetçi olmuştur. Bunun üzerine Fehmi yanında çalışan birini yollayarak Rıza'yı çağırır ve ona davadan vazgeçmesi karşısında para teklif eder. Üstelik Rıza'nın kabul edeceğinden o kadar emindir ki teklifine hayır denmesine şaşırır.

Oktay giderek daha takıntılı hale gelmiş Zeynep'in peşinden ayrılmamaktadır. En sonunda babasına gider ve belki evlenirse kıza sahip olabileceğini söyler. Babası evlense bile üç ay sonra bıkağını söylediği zaman Oktay'ın cevabı “O zaman da atarım” olur. Bunun üzerine Fehmi kızın evine gider ve Rıza'ya başlarına talih kuşu konduğunu, kızını alacaklarını söyler ve hiç beklemediği şekilde evden kovulur. Bunun üzerine oğluna ne yapmak istiyorsa kendisinin yapmasını, bundan sonra karışmayacağını söyler. Bunun üzerine Oktay arkadaşları ile birlikte Zeynep'in nişanını basar, Zeynep'in abileri ve çevreden dayak yiyerek oradan ayrılırlar. Ertesi gün Rıza ve Emine olayların daha çok büyümesini önlemek ve kendi çocuklarının da öfke ile yanlış şeyler yapmalarından korktukları için Fehmi Bey'i ziyaret ederler ancak Fehmi sinirle hem Rıza'ya hem de Emine'ye vurur ve çifti evden attırır.

Nişan olayının ardından Oktay daha da bilenir ve Rıza'nın at arabasının atını vurur, ahırda yangın çıkarır. Aile bir şekilde hayatlarına devam etmeye çalışır ancak Oktay önce ailenin büyük oğlu Hasan'ı, sonra da Zihni'yi dövdürür. En son nişanlısıyla alışverişten dönen Zeynep'i kaçırlarken kızın imdat çığlıklarına Rıza ve oğulları koşar. Yaşanan arbedede Oktay, Zeynep'in abisi Selim'i bıçaklar ve korkuyla eve kaçır. Babası yine sakin olmasını ve onu Avrupa'ya kaçıracağını söyler ancak o sırada Rıza gelir ve Oktay'ı öldürür. Fehmi'nin “Öldürdün oğlumu” diye feryat etmesine karşılık Rıza “Onu ben değil, sen öldürdün. Ben aile şerefimi korudum” diyerek cevap verir. Filmin sonunda ise Rıza hapisten çıkar ve tüm ailesi onu evde beklemektedir.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Rıza 60'lı yaşlarının sonlarında bir adamdır. Ailesinin geçimini sağlamak için hala aktif olarak çalışmaktadır. Zaman zaman kazancının az olmasından ötürü üzülmekte, yetersiz olduğunu hissetmektedir. Eşine ve çocuklarına çok düşkündür. Aynı zamanda da hoşgörülüdür. Kötü olaylar karşısında son ana kadar sakinliğini koruyabilmiş, ailenin genç üyelerinin de yapılanlara tepki vermesinin önüne geçerek onları korumak istemiştir.

Emine ise kocası ile aynı yaşlarda ufak tefek bir kadındır. Tüm hayatı evi ve ailesidir. Aynı zamanda evin kasası konumundadır. Ailede çalışan herkes kazandığı parayı getirip evin annesine vermektedir. Emine de bu paraları mutfakta bir kapta toplamakta, evin ihtiyaçlarını da buradan karşılamaktadır. Ev içerisinde sürekli hareket halindedir. Müşfik, sevecen bir eş ve anne rolündedir.

Fehmi Rıza'ya göre daha genç görünmekle birlikte yaşlılık döneminin başlarında gibi görünmektedir. Maddi durumu oldukça iyidir, büyük ve havuzlu bir evde oturmakta, arkadaşlarına davetler vermektedir. İş yaşamında da aktif durumdadır. Tüm dünyası oğlundan ibarettir. Oğlunun hiçbir isteğine hayır dememektedir.

Filmdeki başka bir yaşlı karakter de doktordur, tek bir sahnede görünmektedir. Bunların dışında Rıza'nın su doldurduğu yerde iki yaşlı karakter daha vardır, birisi Rıza'ya yardım ederken diğeri sessizce oturmaktadır.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmde Rıza ve Emine'nin beş çocukları vardır. Çocuklardan en büyüğü Ayşe evlidir ve eşi Zihni de aile ile birlikte yaşamaktadır. Ayşe evde durmakta, ev işlerinde annesine yardım etmektedir. Tek isteği bir çocuk sahibi olabilmektir. Zihni'nin düzenli bir işi bulunmamaktadır, işportacılık, seyyar satıcılık gibi gününbirlik işler ile aile bütçesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Fazlası ile saf kalpli bir karakterdir ve bu yüzden de sık sık kandırılmaktadır. Ailenin tüm bireylerine sevgi ile yaklaşmakta, kayınvalidesi ve kayınpederine saygıda kusur etmemektedir.

Ailenin ikinci çocuğu Hasan bekardır ve fabrikada çalışmaktadır. Tüm çabası ailesini geçindirebilmek üzerinedir. Babası bu durumdan dolayı mahcuptur, çünkü evi geçindirme görevini yerine getiremediği için Hasan'ın geleceğine engel olduğunu düşünmektedir. Hasan babadan sonra ailede sözü geçen kişidir ancak babasına saygısı ve

sevgisi sonsuzdur. Bu sebeple de aynı görüşte olmasalar bile babasına karşı gelmemektedir. Mustafa, Zeynep’le evlenme isteğini önce Hasan’a söyler. Hasan ise kendisinin olumlu baktığını ancak asıl önemli olanın babasının görüşü olduğunu söyler.

Bir diğer çocuk olan Selim tıp fakültesinde okumaktadır. Ailesinin onun için gösterdiği çabanın farkındadır ve onlara asla yük olmak istememektedir. Dördüncü kardeş olan Zeynep ise sarışın, mavi gözlü çok güzel bir genç kızdır. Bir konfeksiyonda çalışmakta, kazancını ailesinin kazancına eklemektedir. Evlenme çağı gelmiştir ve abisi ile aynı fabrikada çalışmakta olan Mustafa ile nişanlanır. En küçük kardeş olan Murat ortaokul çağındadır. İlmli ve sakin bir çocuktur. Geçirdiği kazadan sonra bir bacağını kullanamaz hale gelmiştir.

Tüm aile ekonomik zorluklarına rağmen birbirine bağı bir yaşam sürmektedir. Ailenin her bireyi kıymetlidir ve anne babaya olan sevgi ve saygı tüm çocuklarda net olarak görülmektedir. Emine ve Rıza uzun yıllardır evlidirler ve birçok zorluğu birlikte aşmışlar, aşmaya da devam etmektedirler. Fehmi’nin evinden dövülerek atıldıktan sonra bile el ele tutuşmuşlar, olayı çocuklarına söylemeyerek acılarını birbirlerinde soğutmuşlardır. Burada Rıza’ya en çok dokunan şey karısının yanında küçük düşmüş olmaktır ancak Emine her seferinde olduğu gibi yine kocasının yanında sonsuz sevgisi ve şefkati ile yer almıştır.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Rıza’nın ilerlemiş yaşına rağmen çalışmaya devam etmesi aktivite kuramı ile ilişkilendirilebilir ancak asıl meselenin evi geçindirmek olduğu düşünüldüğünde bu durum bizi yine politik ekonomik kurama götürmektedir. Rıza su doldururken işinin getirisinden artık memnun olmadığı söylemektedir. Bununla birlikte bu yaştan sonra ne yapabilirim ki diyerek, kendisine yönelik bir etiketlemede de bulunmaktadır. Evin geçimini yıllarca tek başına sağlayan Rıza’nın gelirinin azalması ile oğlu Hasan’ın evin geçimini üstlenmesi ise değiş-tokuş kuramı ile bağdaştırılabilir. Emine’nin yaşına rağmen ev içerisinde sürekli hareket halinde olması, yemeği temizliği ve hatta gider dağılımını sağlaması yine aktivite kuramı ile açıklanabilir. Aynı zamanda kızı ile birlikte dışarıya çıkması da hayatın içinde yer aldığını göstermektedir.

Bir diğer yaşlanmaya yüz tutmuş karakter olan Fehmi ise hayatına oldukça aktif şekilde devam etmektedir. Aktivite kuramına örnek teşkil edecek şekilde çalışmakta,

işiiyle ilgili sıkı pazarlıklar yapmaktadır. Çalışma hayatı dışında evinde partiler vermesi, üst sosyo-ekonomik sınıftan olması da politik ekonomik kuramda anlatılan haliyle gelir dağılımının bireylerin yaşlılık dönemini etkileyen en önemli etmenlerden biri olduğunu göstermektedir.

3.2. 1980-2000 Arası Filmler

3.2.1.Hanım

Filmin Karakterleri

Olçay Hanım: 70’li yaşlarda, kanser hastalığı olan bir kadın

Necip Kaptan: 70’li yaşlarda, emekliliğı gelmiş yaşlı ve yalnız bir adam

Ülkü: Olçay Hanım’ın kızı

Poyraz: Bilge yaşlı adam

Agah: Ülkü’nün boşandığı eşi

Hanım: Olçay Hanım’ın kedisi

Film Özeti

Olçay Hanım (Yıldız Kenter) kedisiiyle birlikte yaşayan yalnız bir kadındır. Eşini uzun yıllar önce kaybetmiştir. Evli bir kızı vardır ancak birbirlerine uzak durmaktadırlar. Olçay Hanım’a rahim kanseri teşhisi konmasının ardından tek derdi kedisini emanet edecek birini bulmak olmuştur. Bunun için kedisini bir kafese koyar ve tanıdıklarını ziyaret eder. Ancak bırakacak kimseyi bulamaz. Zaman zaman sancıları artmaktadır ve çok sevdiği piyano öğretmenliğini yapmakta da zorlanmaktadır. Seneler içinde geriye tek bir öğrencisi kalmıştır. Artık faydalı olamayacağını gerekçe göstererek ona da başka bir öğretmen bulmasını söyler. Öğrencisi ile ortak noktaları olan Türk bestekarların nota kitaplarını ona hediye eder ve hayatında kalan bağlardan birini daha kopararak ölüme hazırlanmaktadır.

Dışarıya çıktığı günlerde bazen Necip Kaptan’la karşılaşmaktadırlar. Necip Kaptan gençlik yıllarından beri Olçay Hanım’a tutkundur ama bunu asla dile getiremez. Hayatında kimse olmayan Necip Kaptan kaptanlık yaptığı gemisine tutunmuştur. Gemi sürekli arıza yapmasına rağmen bırakmak istemez. En sonunda gemisini barınağına bırakması için gelen haberle artık yolun sonuna geldiğini kabullenmek zorunda kalır.

Olca Hanım'ın hastalığı ilerlerken kedisi için duyduğu telaş da artar. Son çare diye düşündüğü Madam Siranuş'a gider. Madam Siranuş evinde çok fazla sayıda kedi ile yaşayan yalnız bir kadındır. Amerika'da yaşayan bir oğlu vardır ancak fazla bir iletişimleri yoktur. Olca Hanım bir süreliğine seyahate çıkması gerektiğini belirterek Madam Siranuş'tan kedisine bakmasını ister. Tüm masraflarını da karşılayacağını söyler. Madam Siranuş para istemeksizin Hanım'a bakabileceğini söyler ancak Hanım'ın evde tek kedi olmaya alışkın olduğunu, kedilerle dolu evde zorlanabileceğini belirtir. Olca Hanım'ın böyle yapmayacağından emin olsa da kedilerini emanet bırakanların hiç geri gelmediğini de söyler. Bu sözler Olca Hanım'a çok dokunmuştur çünkü o da maalesef kedisini geri alamayacaktır.

Hastalığın da etkisi ile zaman zaman halüsinasyonlar görmeye başlar. Genç yaşta kaybettiği kocası geceleri yanına gelmeye başlamıştır. Bu ziyaretler Olca Hanım'a iyi gelmekte, yalnızlığına çare olmaktadır. Hastalığını kızına söylemeyen Olca Hanım, kızının da beklenmedik ziyareti karşısında şaşırır. Ancak bu ziyaretin amacı kızının ondan ev satmasını istemesidir. Kızı Ülkü, kocasını aldatmış başka bir adama âşık olmuştur. Bu adam ise genç ve parasız bir şarkıcıdır. İsteğine olumsuz yanıt alan Ülkü'nün annesine son sözü ise "Bir miskin kediden başka kimsen yok" olmuştur. Birkaç gün sonra torunu ile birlikte ziyaretine gelen damadı ise kayıvalidesine bambaşka davranmaktadır. Kızının hiç fark etmediği halsizliğini, solgunluğunu fark etmiş ve tüm konuşma boyunca saygı ile davranmıştır. Olanları anlatmış, çocuğu yurt dışına yollayacağını söylemiştir. Artık Olca Hanım'ın hayatla tek canlı bağlantısı kedisidir.

Ölmeden önce kedisini emanet edecek bir yer bulamayan Olca Hanım'ın tek çaresi Madam Siranuş'tur ancak oraya gittiğinde kendisini kötü bir sürpriz beklemektedir. Madam'ın oğlu gelip annesini yanına alıp gitmiş, Madam da çok sevdiği kedilerini ihtiyaçları için gereken parayı da bırakarak apartman görevlisine emanet etmiştir. Bakıcı ilgilenmeyince kedilerin seslerinden rahatsız olan komşular belediyeye şikâyet etmişler ve belediye görevlileri de tüm kedileri zehirlemiştir. Bu olay Olca Hanım'ı derinden etkilemiş ve aynı gece son nefesini vermiştir. Cenazesi kızı tarafından ölümünden 12 gün sonra evde bulunmuştur. Kendi başına kalan Hanım'ı ise yağmurlu bir gecede evin önünde ıslak bir halde titrerken Necip Kaptan bulmuş ve Olca Hanım'ın emanetini yanına almıştır.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Olca 70’li yaşlarda kanser hastası yaşlı bir kadındır. Kocasını çok erken yaşta kaybetmiş ve kızlarını kendi başına büyütmiştir. Kendisine ait değerlerle yaşamış, bu sebeple modern çağa, çağın hızına ayak uydurmakta zorlanmıştır. Eski bir İstanbul hanımefendisidir ancak yalnız bir kadındır. İnsanlarla arasına duvarlar örmüştür. Yaşlılığın psikolojik özelliklerinde de bahsedilen yalnızlık duygusu Olca Hanım’da derin bir yabancılaşma halini almıştır.

Necip Kaptan Olca’la aynı yaşlarda hiç evlenmemiş yalnız bir adamdır. Gemisi hayatını kaplamaktadır. Artık çürüğe çıkmak zorunda olan gemisi değil de kendisidir sanki.

Poyraz, “Baba” lakabıyla bilinen, filmdeki bir başka yaşlı karakterdir. Bilge duruşu ile göze çarpmaktadır. Gerekli durumlarda etrafındakileri uyarır ve kimse de bu duruma itiraz etmez. Necip Kaptan’la sık sık dertleşirler. Genelde akıl veren konumundadır.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Film boyunca Olca Hanım hariç diğer yaşlı bireylerin ailelerinden söz edilmemektedir. Olca’nın kızı Ülke de annesinden kopmuş, boşanmak üzere olan bir kadındır. Annesi ile arasında derin bir uzaklaşma görülmektedir. Öyle ki Olca’nın ölümünden 12 gün sonra annesinin evine gitmiştir. Olca Hanım’ın sosyal ilişkileri de yok denecek kadar azdır. Film süresince birkaç kez Canan isminde bir öğrencisi ile görünür. Birkaç kez de Necip Kaptan ile bir araya gelirler. İkisi de yaşlı ve yalnızdır.

Olca Hanım’ın kedisi ve Necip Kaptan’ın gemisi film boyunca yaşlılığı anlatan güçlü metaforlar olarak kullanılmışlardır. İstenmeme, gidecek yeri olmama, çürüğe çıkma, işe yaramama gibi birçok kavram kedi ve gemi üzerinden yaşlılıkla ilişkilendirilmiştir. Gemi’nin çürüğe çıkmasını söyleyen yardımcısına “Yaşlandı diye hor görme garibi” der Necip Kaptan. “Eskiden genç kız gibiydi” diyerek gençliğe vurgu yapar ancak yardımcısının “Babam da eskiden pehlivandı, şimdi çişini tutamıyor” cevabı ile “Haklısın, yaşlılık maskaralık” der.

Olca Hanım, doktor ziyaretinde doktorun ailesine haber vermesini istemesine karşılık “Neden insanlar çaresizliğe düşünce beni bir yük gibi görsünler, açıkça itiraf

etmeden bir an önce gitse de kurtulsak diye düşünsünler?” der. Bu noktada yaşlılığa ilişkin düşünceleri de netlik kazanmaktadır. Bir başka sahnede kendisine sorulan yorgun ve hasta görünüyorsunuz söylemine karşılık “Ayaktayım çok şükür, yaşlılık...” diyerek cevap verir. Buradan da yaşlılıkta güçten düşme, hastalık gibi hallerin olağan olduğu sonucuna varılabilmektedir. Gördüğü halüsinasyonlardan birinde ise kocasının “Dinlerim seni” demesinden ise yaşlı bireylerin iletişim kurmaya ihtiyaçları olduğu kanısına ulaşılabilir.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Filmin ilk başındaki bir sahnede Olcay Hanım’ın bir kafeste kedisi ile dışarı çıktığını gören kahvehane sakinleri “Keçiler kaçmış desene” diyerek gülüşürler. “Yalnızlık zor şey, insan sonunda kedilere kalıyor işte” cümlesi ile de yaşlılık ve yalnızlığı, hatta akıl sağlığının bozulmasını birleştirerek etiketleme kuramına ilişkin bir davranış sergilerler. Benzer bir etiketleme ise Necip Kaptan’ın “Yaşlılık, maskaralıktır” cümlesinde görülmektedir.

Olcay Hanım’ın çevreden ve ailesinden kopması, yük olarak görüleceğinden korkarak hastalığını kimseye söylememesi geri çekilme kuramı ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda bilinçli şekilde tedaviyi reddetmesi ise kendi kararlarını aldığını bize göstermektedir. Bununla birlikte öğrencisine piyano dersleri veremeye devam etmesi ise süreklilik kuramına örnek olarak gösterilebilir. Kedisinden bahsederken “Öyle iyi yetişmiş ki, sokakta ona hiç hayat hakkı kalmamış” der Olcay Hanım. Bu noktada kedi metaforu üzerinden kendi yabancılaşmasını da anlatmaktadır.

Necip Kaptan’ın ısrarla gemisini tamir etmeye çalışması yaşamdan kopmak istememesi, rolleri ile ilişkili kimliğini kaybetmek istememesini göstermektedir. Görevine, dolayısıyla da içinde bulunduğu kimliğe devam ettirmek istemektedir. Eğer kaptanlığa devam edemezse işinin bitmiş olduğunu düşünmektedir. Filmin bir sahnesinde Kaptan’ın “Gemi çürüğe çıktı, kaptanın ipini çözdüler” ifadesi yer almaktadır. Bir anlamda rol kuramında geçen, rollerin bağlamı yarattığı düşüncesine yönelmektedir. Bununla birlikte gemisini, dolayısıyla kendisini çürüğe çıkarmamak çabasına bakılarak Necip Kaptan’ın yaşamını ve düşüncelerini aktivite ve süreklilik kuramları ile ilişkilendirmek doğru olacaktır.

3.2.2. Yengeç Sepeti

Filmin Karakterleri

Baba: Filmde adı geçmemektedir, 80’li yaşlarda bir adamdır

Anne: Baba gibi annenin de filmde adı geçmemektedir

Ömer: Evin büyük oğlu, polis amiri, karısı Nuray

Ayfer: Evin büyük kızı, TV programcısı

Günfer: Evin küçük kızı, avukat

Güner: Evin küçük oğlu

Film Özeti

Film yaşlı bir anne baba ve dört çocuğunun bir araya gelmesini anlatmaktadır. Filmin yapısına bakıldığında yaşlılık konusuna özel bir eğilim görememekteyiz. Ancak vizyona girdiği dönemde büyük ilgi çekmiş ve değişen aile ilişkilerini irdemesi bakımından da oldukça başarılı bulunmuştur.

Filmde kızlarının TV programını seyreden yaşlı karı koca (Sadri Alışık ve Macide Tanır) çocuklarını uzun zamandır göremediklerinden yakınmaktadırlar. Hafta sonu için çocukları yanlarına çağırmaya karar verirler ve tek tek hepsini telefonla ararlar. Telefon görüşmeleri esnasındaki durum, çocuklarının hayatlarına dair ipuçları vermektedir. İlk aradıkları büyük kızları Ayfer’dir ve o esnada boşandığı eşi ile kavga etmektedir. Eski kocası Ayfer’i ahlaksızlıkla suçlamakta ve kızını alacağını söyleyerek kavga çıkarmaktadır. İkinci arama ise büyük oğulları Ömer’e olmuştur. Arama sırasında Ömer sorgu odasındadır ve sorgulanan kişinin halinden fiziksel şiddet gördüğü anlaşılmaktadır. Üçüncü arama Günfer’e yapılmıştır ve Günfer bir dava üzerinde çalışmaktadır. “Tabii ki endişe edecek bir şey yok” diyerek telefonun diğer ucundaki babasını rahatlatmaya çalışmasından filmin çekildiği dönemde sıkça görülen siyasi davalardan biri ile ilgilendiği sonucuna varmak mümkündür. Son arama ise evin en küçük oğlu Güner’e yapılır. Telefon çaldığında bir kadın ile birlikte olan Güner’e ilişkin haylaz bir imaj çizilmiştir.

Tüm bu aramaların sonucunda yağmurlu bir yaz günü tüm aile anne-babasının yaşamakta olduğu göl kenarındaki çiftlik evinde toplanırlar. Yaşlı çift burada yalnız yaşamaktadırlar. Aynı zamanda çiftlikteki hayvanları ile de ilgilenmektedirler.

Başlangıçta her şey yolunda gitmektedir. Aile üyeleri bir arada ve herkes çok mutlu görünmektedir. Eski fotoğrafların slayt gösteri eşliğinde sunulması ile aile geçmişine de kısa bir göz atılır. Yaşlı çift çocuklarına gururla bakarlar, hepsi başarılı bireyler olmuşlardır. İlerleyen saatlerde Ayfer'in eski eşinin gelişi ile durum tersine döner. Adam eski eşinin anne ve babasına kızlarının iyi bir hayat yaşamadığını, çocuğunu ihmal ettiğini ve onu mahkeme kararı ile geri alacağını söyler ortalık bir anda karışır. Yaşlı çift şaşkın ve suskundur. Ömer adamı zorla dışarı çıkarır ve ikna etmeye çalışır ancak başaramayınca kaba kuvvete başvurur. Adam ciddi şekilde yaralanır. Diğer kardeşler Ömer'i adamdan ayırarak yaralı adamı ahıra götürürler. Doktora götürmek gereklidir ama Ayfer medyaya düşeceklerini öne sürerek bunu istemez. Bunun üzerine Ayfer ve Ömer kavga etmeye başlarlar ve Ömer Ayfer'e de tokat atar. Diğer olayı görmeyen yaşlı çift bu olaya şahit olur ve yaşlı adam oğluna tokat atar. Gece yalnız başlarına kalan yaşlı kadın kocasına, küçükken de çok döverdün Ömer'i der ve yaşlı adam cevap vermeksizin odadan çıkar.

Ertesi güne gelindiğinde ortalık biraz daha sakinleşmiştir ancak kardeşler arasındaki gerginlik devam etmektedir. Yaşlı kadın tüm çocuklarının çok sevdiği gözleme yapmakta, aileyi bir arada tutmaya çalışmaktadır. Baba ise torunları ile birlikte göl kenarına balık tutmaya gitmiştir. Yaralı adam da kendine gelmiştir, tehlike atlatılmıştır. Tüm gerginliklerle birlikte artık zaman dolmuştur ve gitme vakti gelmiştir. Ömer, buradaki yalnızlığın onlara iyi gelmediğini söyleyerek anne ve babasını da götürmek ister ancak yaşlı çift bunu istemez. Tüm aile vedalaşır ve herkes kendi yoluna giderken yaşlı karı koca arkalarından bakarlar.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmde iki yaşlı karakter bulunmaktadır. Yaşlı kadın, kocasına göre daha genç görünmektedir. Filmde gösterilen herhangi bir hastalığı ya da yaşlılığa özgü bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Hareketlerinden anlaşılabileceği üzere dinç durumdadır. Kendisinden çok kocasını düşünmektedir.

Diğer yaşlı karakter olan baba ise eşine göre daha yaşlı ve durgun görünmektedir. Hareketleri yavaşlamıştır. Duymak için işitme cihazı kullanmaktadır. Bununla birlikte kişisel işlerini rahatlıkla yapabilmekte, hayvanlarına da bakım verebilmektedir. Yaşlı çiftin geçmişlerine ait bir bilgi filmde yer almamıştır bu yüzden önceden ne iş yaptıkları

bilinmemektedir. Ancak yaşam koşullarına bakıldığında herhangi bir maddi kaygı içerisinde oldukları da söylenemez.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Yaşlı çiftin dört yetişkin çocukları vardır. Çocukların ilk ikisi evli ve çocuk sahibidirler. Filmin başında yaşlı adam çocuklarının onları hiç arayıp sormadıklarından şikâyet ederken eşi “Herkesin işi gücü var” diyerek ortalığı yumuşatma çabası içerisinde. “Biz toplamazsak onların toplanacakları yok” diyerek çocuklarını çağırdıkları zaman her biri itiraz etmeksizin “Tamam” demiştir. Tüm telefon konuşmalarında çocukların anne ve babaya olan sevgi ve saygıları da görülmektedir.

Aile toplandıktan sonra yaşanan olaylarda düşünülen ilk şey anne ve babanın olanları duymamasıdır. Kimse onları üzmemek istemez ancak yine de kendi çatışmalarından da geri duramazlar. Bununla birlikte filmdeki diyaloglardan da anlaşılacağı üzere aile evine yapılan ziyaretler oldukça seyrektir. Her birey kendi yaşamlarına dalmış, yaşlanan anne ve baba bu yaşamların içinde yer alamamıştır.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Yaşlı çift göl kenarındaki çiftliklerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. İşlerine yardım eden herhangi biri yoktur. Bu sebeple aktivite kuramına uygun bir yaşam içerisinde. Film iki gün gibi kısa bir süre içerisinde anlatıldığı için çocukları ve ev dışındaki yaşamları hakkında da bilgi edinmek mümkün olmamaktadır.

Yaşlı kadın kocasına eskiden çocuğunu çok dövdüğünü söyler. Buradan yaşlı adamın öncesinde sinirli ve şiddete başvuran bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Buna rağmen eski damadın evde çıkardığı kargaşada babanın sessiz kalması ve karşı çıkan kişinin Ömer olması otorite rolünün değiştiğini bize göstermektedir. Burada değiş tokuş kuramının yansımalarını görmek mümkündür. Kendi çocuklarına sert davranan bir adamken yaşlılığında torunlarına sevgi ile yaklaşan biri haline gelmesi ise baba rolünden çıkarak dede rolüne girmesi ve rol kuramı ile ilişkilendirmek mümkündür.

3.2.3. Güle Güle

Filmin Karakterleri

Galip: Emekli Öğretmen

Şemsi: Emekli oto tamircisi

İsmet: Emekli sinemacı

Celal: Emekli albay

Zarife: Celal'in eşi

Arzu: Celal ve Zarife'nin kızı

Madam: Yaşlı sütçü kadın

Film Özeti

Film, tam olarak yaşları belirtilmese de 60 yaş üstü görünen beş arkadaşın hikâyesini anlatmaktadır. Her karakter baş roldedir. Bozcaada'da çekilmiş olan filmin mekânı hayli sakindir. Çocukluklarından beri birlikte olan beş arkadaş yaşlılık günlerini de birlikte geçirmektedirler. Beş kişinin içinden Celal (Eşref Kolçak) ve Zarife (Yıldız Kenter) evlidir, iki çocukları vardır. İsmet (Zeki Alasya) hiç evlenmemiştir. Şemsi (Şükran Güngör) bir evlilik yapmış ancak aldatılarak terk edilmiştir. Bu evlilikten bir oğlu vardır. Galip (Metin Akpınar) ise eşini kaybetmiş bir adamdır ancak 20 yıl önce karşılaştığı ve sadece bir gün görüşebildiği Kübalı Rosa'ya âşık olmuştur ve aşkları 20 yıldır mektuplarla devam etmektedir. Galip'in tek isteği bir gün yeniden Rosa'yı görebilmektir ancak ekonomik durumu buna uygun olmadığı için şimdiye kadar bu istediğini gerçekleştirememiştir.

Hayat sakin akışında ilerlerken Galip'in kanser olması ile sarsılırlar. İyileşme şansı yoktur. Bunun üzerine dört arkadaş Galip'i Küba'ya yollamaya karar verirler ancak ekonomik durumları yetersizdir. İsmet ve Şemsi evlerini satmak isterler ancak evlerin değeri bu yolculuğa yetmemektedir. Bunun üzerine kredi almak için bankaya giderler ancak hem istedikleri miktarın fazla olması hem de yaşlı olmaları sebebi ile kredi de alamazlar. Şemsi oğlunu arar ama yanıt olumsuzdur. Galip öyle önemlidir ki hayatlarında, Şemsi kendisini terk eden eski karısının bile kapısını çalar. Galip ölmek üzeredir ve arkadaşları çaresiz kalmışlardır.

Bundan sonra filmde gerçekçiliğin biraz dışına çıkılır ve dört yaşlı arkadaş banka soymaya karar verirler. Kendi deyimleriyle de 'ödünç almaya'. Bunun için plan yaparlar ve başarılı da olurlar. Zarife'nin Galip'i hastaneden çıkardığı esnada banka soygunu gerçekleşmiş ve gerekli miktar elde edilmiştir. Hepsi birlikte havaalanının yolunu tutarlar

ve vedalaşırlar. Diğerlerinin bilmediği, Galip'in söyleyemediği şey ise Rosa'nın artık hayatta olmadığıdır. Birkaç gün önce Rosa'nın kızından gelen mektupla Galip yıkılmıştır ancak arkadaşlarının çabasına kıyamaz ve onları üzmemek için gerçeği söyleyemez.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmdeki yaşlı karakterlerden biri olan İsmet yaşlanmanın etkilerinin görüldüğü, saçları beyazlamış, yürüyüş esnasında tuvaleti gelen bir adamdır. Aralarında en duygusal olanıdır. Hiç evlenmemiştir ve her gün annesinin mezarına gitmekte, onunla sohbet etmektedir. Kardeşi yıllar önce gitmiş ve bir daha haber alamamıştır. Terk edilme korkusu çok yoğundur.

Bir başka karakter olan Şemsi de yalnızdır. Ailesinden kimsesi yoktur. Yıllar önce karısı tarafından aldatılmış ve terkedilmiştir. Tek oğlu ile de sıcak bir ilişkisi bulunmamaktadır. Diğerlerine göre daha dindar bir görünüm sergilemektedir. Yıllardır tamir etmeye çalıştığı bir arabası vardır ve tamir etme umudu hiç bitmemektedir.

Emekli albay olan Celal sert bir karakterdir. Karısı ile birlikte yaşamaktadır ancak film içerisinde birbirleri ile çok fazla sohbet ettikleri görülmez. Çocukları ile anlaşamamaktadır çünkü onların yaşamı Celal'e doğru gelmemektedir. Kızı 29 yaşına gelmiştir ve bekardır. Üstelik İstanbul'da kendi başına yaşamaktadır. Sık gelip gitmemesinden ve kendi başına yaşaması sebebi ile de sürekli çatışmaktadırlar.

Celal'in eşi Zarife filmdeki iki yaşlı kadından biridir. Diğerini (Madam) birkaç sahne haricinde görmeyiz. Genellikle sakin bir yapıda olduğu görülmektedir. Özellikle eşi ve kızı arasında köprü görevi görmeye, ortamı yumuşatmaya çalışmaktadır. Celal ve Zarife kültür düzeyi yüksek bir çift olarak görünmektedirler. Günlük gazetelerini ihmal etmezler.

Hastalığı ile arkadaşları arasında büyük bir üzüntüye sebep olan Galip, biraz kilolu, okuyan, yazan kültürlü bir beyefendidir. Çevre ile olan iletişimde karşı taraftaki kim olursa olsun kibarlığı elden bırakmaz. Eşini kaybettikten sonra ansızın hayatına giren Rosa'ya duyduğu aşk ve kavuşma umudu onu hayatta tutan en önemli şeydir.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmde görünen beş yaşlının da aile ilişkileri kuvvetli değildir. İçlerinde çocukları olanlar vardır ancak modern hayatın hızına yenik düşmüşler ve ailelerinden kopmuşlardır.

Arzu'nun adaya geldiği zamanlarda babası ile çatışmalarını görmek mümkündür. Ailesini sever ancak yaşamına dahil etmek de istememektedir. Kendi istediği şekilde yaşamak, kendi kararlarını sadece kendisi vermek istemektedir. Bu durum özellikle babasını rahatsız eder. Celal kızının üzerinde otoritesini devam ettirmek istemektedir ve bu noktada çatışma da kaçınılmaz olmaktadır. Oğlu da kızından çok farklı değildir. Arzu en azından ailesi ve onların arkadaşlarına saygı ile yaklaşırken oğulda bunu pek göremeyiz. Daha kendine dönük bir portre çizmektedir. Babası, Galip'i ziyaret etmesini istediğinde “Çok yoğunum” diyerek diğer kişileri umursamadığını göstermektedir.

Şemsi'nin de aile olarak bir oğlu vardır ancak ilişkileri çok kopuktur. Arkadaşları ailesi olmuştur ancak derin bir yalnızlık içerisinde olduğunu görmemek mümkün değildir. Kimsesi olmayan İsmet ile birlikte vakit geçirirler genelde. İsmet'in kaygılı ruh hali, terk edilme korkusunun bir yansımasıdır. Tüm yaşlı karakterler çevrelerinde sevilen ve saygı duyulan kişilerdir. Özellikle Galip'in mektuplarını tüm ada bilir. Bu durumu anlayamamaları da saygı duyarlar.

Filmde genel olarak görülen tema; yaşlı yalnızlıktır. Her ne kadar birlikte olsalar da yalnızlıkları net şekilde görülmektedir. Karşılaştıklarında birbirlerine sordukları sorular oğlan ya da kız aradı mı şeklindedir. Her şeye rağmen aile bireylerinin araması önemlidir. Aynı zamanda kuşaklar arasındaki bakış açısı farkını da birçok sahnede görmek mümkündür. Bunlardan birisi Galip ve Arzu'nun vapurda geçen sahnesidir. Sahnede Arzu “Sana da aklım ermiyor valla Galip Amca. Benim yaşlıtlarım her gün bir sevgili değiştiriyorlar. Sen, maşallah” deyince Galip “Sevgili değiştirilir mi kızım? Sevgili bu, adı üstünde” diyerek cevap verir.

Filmde olumsuz yaşlı göstergeleri de görmek mümkündür. İlk sahnede Madam, “Bakıyorum geç kalmaya başladınız bu aralar” deyince Celal “Haklısın Madam, pilimiz bitiyor galiba” diyerek cevap verir. Ardından Madam'dan gelen “Bitsin bre boş ver! Heyecan gittikten sonra kudret olmuş ne fayda!” yanıtı ise gençlikte görülen heyecanın artık kalmadığının, bu yüzden de kudrete gerek olmadığının, sakince beklemenin gerektiğinin bir göstergesidir. Hastane sahnesinde ise hastabakıcının Galip'in serumunu sert şekilde çekip çıkarması, buna itiraz eden Zarife'ye “Beğenemedin mi nene”, Celal'e de “Burayı otel odası mı sandın dayı” diye hitap etmesi de yaşlı bireylere yük olarak bakıldığının işaretleri arasında gösterilebilir.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Filmin en başından itibaren görülen birlikte yürüyüş sahneleri aktivite kuramının en belirgin özelliklerindendir. Bununla birlikte Şemsi'nin arabasını tamir etmeye devam etmesi, İsmet'in sürekli film izlemesi de süreklilik kuramını çağrıştırmaktadır. Aynı zamanları birlikte yaşamış olmaları, benzer davranış kalıpları geliştirmelerini de yaş tabakalaşması kuramı ile bağdaştırmak mümkündür. Aynı kuram üzerinden bakılacak olursa Galip'in ve Arzu'nun "sevgili" kavramlarına ilişkin anlamlandırmaları arasındaki çatışma da bu duruma örnek gösterilebilir.

Beş yaşlı bireyin maaşlarının Galip'i Küba'ya göndermeye yetmemesi de politik ekonomik kuram ile açıklanabilir. Aynı durum Arzu'nun ev kirasını babasına söylediğinde Celal'in "Benim emekli maaşım o kadar değil" demesinde de görülmektedir. Yaşlılığa ilişkin bir başka durum ise banka soygunu sonrasındaki polis çevirmesinde görülmektedir. Soygunu yakalamak için tüm araçları kontrol eden polisler araç içerisinde biri hasta beş yaşlıyı gördüklerinde herhangi bir arama yapmadan gitmelerine izin verirler. Yaşlı insanların suça karışması pek de beklenen bir durum değildir. Bu noktada hem etiketleme kuramını hem de rol kuramını görebiliriz.

3.3. 2000 Sonrası Filmler

3.3.1. Beyaz Melek

Filmin Karakterleri

Filmin huzurevinde geçmesi sebebi ile çok fazla yaşlı karakter vardır ancak yoğun görünenler ele alınacaktır.

Ahmet: Beyin kanserine yakalanmış ve ölmek üzere olan yaşlı adam

Melek: Emekli hemşire

Vahit İzgi: Emekli binbaşı 5 aydır huzurevinde

İlhan: Hiç konuşmayan yaşlı adam

Ayşe: Alzheimer hastası yaşlı kadın

Yorgo: İstanbullu Rum, terzi, 11 yıldır huzurevinde

Cemal Kara: Kore gazisi ve demans hastası

Nebahat: Yaşamı pavyonlarda geçmiş bir şarkıcı

Yaşar: Emekli öğretmen

Perihan: Felçli ve bakıma muhtaç yaşlı kadın

Hacı Murat: Bestekar

Suzan: Oğlu işsiz kaldığı için huzurevine gelmek zorunda kalan kadın

Filmin Özeti

Film, yaşlı bir adamın hastaneden kaçması ile başlamaktadır. Ali (Mahsun Kırmızıgül) ve Reşat (Sarp Apak) Diyarbakırlı iki kardeştir ve babalarını İstanbul'a doktora getirmişlerdir. MR cihazı içinde bunalan Ahmet (Arif Erkin) bir anda hastaneden kaçır ve sonunda yorularak bir binanın merdivenlerine oturur. Burada soluklanmaya çalışırken Melek (Yıldız Kenter) "Sizi de buraya bırakıverdiler ha?" diyerek onu içeri alır. Bina, birçok yaşlının barındığı bir huzurevidir. Ahmet içeri girer ve nerede olduğunu anlayamadan şaşkın şaşkın etrafına bakar. Huzurevinde kalanlar kendilerini tanıtır ve Ahmet'e "Hoş geldin" derler. Yaşlı bir bireyin kapıya bırakılıvermesi, hepsi için olağan bir durumdur. Ahmet hiç konuşmamaktadır, Melek bu duruma "İlk günler biz konuşabildik mi?" diyerek anlayış gösterir.

Herkes Ahmet'in oradaki varlığını sorgulamadan kabullenmişken Ali ve Reşat da babalarını aramaktadırlar. Aynı huzurevinin kapısında görevliye rastlar ve huzur evi cevabını alırlar ancak huzur evi bildikleri bir tanım değildir. Görevli, yaşlı insanların burada kaldığını söyleyince de içeri girerler ve babalarını bulmaya çalışırlar. Pencereleden içeri bakarken babalarını görürler ancak o arada yüzünde bir gülümseme ile domino oynayanları seyreden yaşlı adamı gördüklerinde içeri girmez ve dışarda beklemeye karar verirler. Dışarda oldukları süre içerisinde de etrafı gözlemlerler. Görevliye huzurevinin hastane gibi bir yer olup olmadığını sorarlar çünkü yaşlıların neden burada kaldıklarına anlam verememektedirler. Gece pencere ardından babalarına orada olduklarını gösterirler ve "Sen iyi ol diyerek" bankta uyumaya çalışırlar.

Ertesi sabah babalarını alıp gitmek üzere içeri girerler ancak o akşam nikahları kıyılacak olan Yaşar (Bilge Zobu) ve Nebahat (Lale Belkıs) kalmalarını rica edince kabul ederler. Ahmet ekonomik olarak iyi durumdadır. Ali'yi evlenecek çiftle birlikte alışverişe yollar ve tüm masrafları üstlenir. Akşam güzel bir törenle evlenen çifti ve diğerlerini

kendi memleketlerine davet ederler. Ertesi sabah Vahit (Erol Günaydın) hariç hepsi Ali'nin ayarladığı bir minibüsle yola çıkarlar.

Adapazarı'ndan geçerken yıkılmış binaları gören İlhan (Erol Demiröz) bir anda unuttuğu geçmişini hatırlar. Eşini ve çocuklarını depremde kaybettiğini öğrenir ve mezarlarını ziyaret ederken içindeki isyanı haykırır. Yola devam edip geceleme için Tuz gölü kıyısında bir motelde konaklarlar. Ertesi gün her zaman beyazlar içinde olan Melek tam da istediği gibi beyazlar içinde ölür. Melek'in ölümü hepsini derin bir hüzne boğar, cenazeyi orada defnedip yola devam ederler. Diyarbakır'a vardıklarında coşku ile karşılanırlar. Ahmet'in ailesi hepsine çok kıymet verir ve iyi ağırlamak için ellerinden geleni yaparlar. Birkaç gün sonra ağır hasta olan Ahmet de ölür ve kalabalık bir cenaze töreni olur. Cenazenin ardından grup oradakilere veda ederek geriye dönmek üzere yola çıkar.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Mala Ahmet (Mala/mele Kürtçede ailenin saygın büyüğü, din konusunda bilgili olan anlamına gelmektedir.) Diyarbakırlı geniş bir aileye sahip kanser hastası bir adamdır. Sert bir görünüşü vardır. Aile büyüğü olması sebebi ile son söz onundur. Melek emekli hemşiredir, her zaman beyazlar içerisinde. Görünenlerle olduğu kadar görünmeyenlerle de konuşmaktadır. Arkadaşları da bu duruma alışmışlardır. Kimse onu yadırgamamaktadır. Yorgo İstanbullu bir Rum'dur. Eskiden terzilik yapmaktayken 11 yıldır huzurevinde yaşamaktadır. Melek'le aralarında özel bir bağ bulunmaktadır ancak bunu birbirlerine hiç söylemezler.

Vahit İzgi, kendini emekli binbaşı olarak tanıtmaktadır. Emekli olduğu mesleği gurur kaynağıdır. Tekerlekli sandalyede hayatını sürdürmektedir, yine de elleri kolları tuttuğu için kendini şanslı addetmektedir. Oda arkadaşı olan Cemal Kara, akli zaman zaman giden bir Kore gazisidir. “Komutanım” diye hitap ettiği Vahit'e derin bir sevgi ve saygı duymaktadır. Gaziliği onun için bir kimliktir ve üniforması hep üzerindedir.

İlhan geçmişini hatırlayamayan ve yolculuk esnasında depremde olanları hatırlayana kadar hiç konuşmayan bir adamdır. Ailesinin mezarını ziyaret ettiğinde o güne kadar yerine getirmiş olduğu dini görevlerine karşın tanrının ona acımasız davrandığını haykırır ve yeniden içine kapanır. Hacı Murat ise geldiğinden beri İlhan'la

ilgilenen eski bir bestekar ve kemancıdır. Ünlü isimlerle birlikte sahne almıştır ancak elleri titremeye başlayınca işini yapamaz hale gelmiş ve huzurevine konmuştur.

Yaşar emekli öğretmendir ve eski bir pavyon şarkıcısı olan Nebahat'la yeniden sevgiyi bulmuştur. Nebahat ise hayatının en mutlu günlerini burada geçirdiğini ifade etmektedir. Aralarına en son katılan Suzan ise sadece oğlunu düşünen hasta bir kadındır.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Emekli öğretmen olan Yaşar kendini tanıtırken “Okuttuğu çocuklara hayatı, sevgiyi öğretmiş ama maalesef kendi çocuklarına öğretmemiş olan bir emekli öğretmenim” cümlelerini kurmuştur. Yaşar ve diğerleri, aileleri olmasına rağmen huzurevinde kalan yaşlılardır. Aralarında sadece Ahmet ailesi tarafından sevgi gören ve hürmet edilen yaşlı bireydir. Bu noktada kır kent ayrımı dikkat çekmektedir. Filmde kırdan gelenler huzurevinin ne olduğunu bile bilmezken Batı kültüründe yaşlanan aile bireylerini evden ve çevrelerinden uzaklaştırma görülmektedir. Kır kültüründe birey kendisini babası üzerinden tanımlamakta, “O varsa biz varız, o yoksa yokuz” demektedir.

Binbaşı Vahit'in kızı babasını bırakmak istemese de öncesinde kocasına karşı çıkamamış ve onu huzurevine yerleştirmiştir. Torunu Buse, dedesini çok özlemekte, her seferinde dedesinden ayrıldığı için ağlamaktadır. En sonunda grubun yola çıkacağı sabah Vahit İzgi'nin kızı, damadı ve torunu onu almaya gelirler. Kayınpederini evde istemeyen damat, kızının ısrarlarına dayanamayıp eşi de net tavrını ortaya koyunca ikna olmuştur. Vahit de “Oğlum beni almaya geldi” diyerek eskide olanları unuttuğunu belli etmiştir.

Deprem bölgesinden geçerken geçmişini hatırlayan İlhan tüm ailesinin depremde öldüğünü öğrenir. Öncesinde bilinmez bir yalnızlığa sahipken artık tüm gerçekliği ile bu yalnızlık netleşmiştir. Tuz gölünde konakladıkları akşam Tanrı'ya isyan etmemesini söyleyen Hacı Murat'la kavga ederler ve İlhan Murat'a tokat atar. Evinde onları barıştırmak isteyen Ahmet'e, Hacı Murat'ın ağlayarak verdiği cevap herkesi ağlatır: “Ben İlhan'a küs değilim ki Yorgo, ona kızgın da değilim ki ben. Senin yerinde olmak isterdim. Beni buraya ölüme terk eden çocuklarım, arkadaşlarım, dostlarım hepsi hayattalar. Ama neredeler, yoklar. Ben her gün binlerce tokat yiyorum İlhan, senin attığın bir tokat ne ki. Ben sana nasıl kızarım, ben seni çoktan affettim. Sen benim kader arkadaşımın, kader yoldaşımın İlhan”. Bu sözlerin üzerine İlhan özür diler ve sarılırlar. Artık birbirlerinin ailesi olmuşlardır.

Filmde yer alan yaşlılar genel olarak kendi bakımlarını yapabilecek durumdadırlar. Gerektiğinde birbirlerine destek de olmaktadır. Ağır bakıma ihtiyaç duyan Perihan gibiler ise kurum bakıcısı tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete uğramaktadırlar. Babasının huzurevinde kaldığı gece bahçede dolaşan Ali, bakıma muhtaç durumdaki yaşlıların yıkanma sahnesine tanık olur. Görevliler yaşlıları hırpalayarak, fırça ile yıkamaktadırlar. Bu durumdan çok etkilenir. Görevliye “Sen bana burası huzurlu ev demiştin ama buradaki insanların hiç huzuru yok” der. Kurumda özellikle ağır durumda olanlara uygulanan şiddete ise kimse karşı çıkmamaktadır. Bir tür kabulleniş, belki de korku hakimdir.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Filmin geneline bakıldığında en göze çarpan kuram modernleşme kuramıdır. Özellikle kent toplumlarında çekirdek aileye dönüşen ailelerin, bakım veren pozisyonunda olan kadının da işgücüne katılımı ile birlikte yaşlı bireyleri ötelemeleri söz konusudur. Filmde yer alan yaşlıların neredeyse tamamı bu sebeple huzurevinde ikamet etmektedir. Kişisel bakımını yapabilen yaşlı bireyler daha çok duygusal olarak zorlanırlarken Alzheimer ya da engelli olan bireylerin durumu daha da kötüdür. İlhan’ın ailesinin ölümünü öğrendikten sonra kendisini dışarıya kapatması geri çekilme kuramına örnek olarak gösterilebilir. Yaşlı bireylerin daveti kabul ederek Diyarbakır’a yolculuk yapmaları da aktivite kuramı ile ilişkilendirilebilir.

Nikahı kıyılacak olan Nebahat’a gelinlik alacakları söylendiği zaman “Beyaz gelinlik mi, hiç olur mu canım bu yaşta?” der. Bu noktada etiketleme kuramının etkileri görülmektedir. Rol kuramına ilişkin bir durumu da Vahit’in torunu ile arasındaki iletişim ve sevginin büyüklüğünde görürüz. Yaşlı adam asker rolünden sıyrılarak dede rolüne girmiştir. Tüm bunların yanında Suzan karakterinin hasta olmasına rağmen oğlunun işsiz olması sebebi ile huzurevine yerleşmesi ise politik ekonomik kuram ile bağlantılıdır. Bu kuram yaşlı bireylerin birçoğu için de geçerliliğini sürdürmektedir. Yaşlılık döneminin nasıl geçeceğine kendileri karar verememektedirler.

3.3.2. Çınar Ağacı

Film Karakterleri

Adviye Hanım: 75 yaşında, emekli öğretmen bir kadın

Barış: Adviye Hanım'ın en küçük torunu

Feride: Adviye Hanım'ın büyük kızı, kocası İhsan

Uğur: Adviye Hanım'ın büyük oğlu, karısı Nihal

Murat: Adviye Hanım'ın küçük oğlu, karısı Berrin

Sonay: Adviye Hanım'ın küçük kızı, Barış'ın annesi

Film Özeti

Filmin ana karakteri 75 yaşında, emekli bir öğretmen olan Adviye Hanım'dır. Eşini kaybetmiştir. Dört çocuğu vardır. Kendi evinde yaşamakta iken unutkanlığı sebebi ile çocukları yalnız başına kalmasına karşı çıkarlar ve birer ay süreyle yanlarında kalmalarını kararlaştırırlar. Ancak Murat'ın eşinin kabul etmemesi sebebi ile üç kişi arasında paylaşılır. Her bir ayın sonunda büyük bir çınar ağacının gölgesinde yapılan piknikte bir araya gelinir ve Adviye Hanım yeni evine doğru yola çıkar. Her yolculukta yanından ayırmadığı eşyaları vardır: Gramofonu, Atatürk portesi ve çiçekleri.

Filmin başında Adviye Hanım büyük kızı Feriha'nın evindedir. Kızıyla sürekli bir çekişme halindedirler. Kızının hem çalışmamasını hem de buna rağmen ev işlerini yeterince iyi yapamamasını eleştirir. Aynı zamanda haylaz bir de çocuk gibidir. Kızının sağlığı için uygulamaya çalıştığı diyetle sürekli itiraz eder, hatta diyet yemeğine gizlice tuz ekleyerek diğer yemeklerden yemek ister. Piknik sırasında Nihal, Uğur'un kendisini aldattığını söyler ve ayrılmak istediğini belirtir. Adviye Hanım oğlu da olsa yanlış kabullenmez. Uğur'un dükkanına haciz gelmesi ve Nihal'in gitmesi ile bakım verme görevi sadece iki kız kardeşe kalmış olur. Yapılan piknik sonunda sıra küçük kızı Sonay'a gelir. Sonay'ın oğlu Barış ise Adviye Hanım'a en çok bağlı olan kişidir. Aralarında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Anneannesinin geleceği zaman için gün sayar ve her gün telefonla arayarak sohbet ederler.

Hep birlikte eve geldiklerinde Sonay bütün kuralları ardı arkasına sıralar: “Yemek yapma, evde yemek var. Barış'ın yemeğini ısıtman yeterli! Ocağı açık unutma! Çamaşır yıkama! Tek başına banyo yapma! Çiçeklerin dibini karıştırıyorsun, etraf pisleniyor. Ayrıca bu cep telefonunu kullanacaksın bu kez! Parka gitmek yasak! Sökükleri oraya bıraktım, battaniyeni doku sen!”. Tüm bu saydıkları annesinin iyiliği için olsa bile Adviye Hanım dışarda kalmış hisseder ve tüm kuralları yıkmak ister. Torunu ile parka da giderler,

yemek de yapar. Ancak yemek yaparken uyuyakalması sonucunda tavanın yandığını fark eden Sonay, “Kaç kere yemek yapmamamı söyledim anne! Neden çocuklarının kapısında kaldığını bir düşün, çünkü kendi evini yakmak üzereydin! Şimdi sıra bizim evlerimizde!” diyerek Advie Hanım’a kızgınlığını belirtir. Sonrasında ablası ve abileri ile görüşerek annesini huzurevine yatırmalarının en doğrusu olduğunu söyler ve başta itiraz etseler bile en sonunda kabul ederler.

Advie Hanım için ayarlanan yer özel bir huzurevidir. Herkesin özel eşyaları ile birlikte kalabildiği kendisine ait bir odası bulunmaktadır. İlk güne özel şık bir akşam düzenlenir ve hem Advie Hanım’a hem de aynı gün gelen emekli bir yargıç olan Rıfat Bey’e “Hoş geldin” denir. Gecenin sonunda kardeşler ayrılırken her biri bu durum için birbirlerini suçlarlar. Aynı gece Advie Hanım bir kalp krizi geçirir ve hastaneye kaldırılır. İyileştikten sonra yeniden huzurevine döner. Anneannesinin huzurevine gittiğini öğrenen Barış içine kapanır ve kimseyle konuşmamaya, yemek yememeye başlar. Bunun üzerine Sonay annesine giderek Barış’ın durumunu anlatır ve eve geri gelmesini ister. Advie hanım kabul etmez ancak bir süre sonra Sonay’ın annesinin onun için yaptıklarının kıymetini anlayıp özür dilemesi ile kızının yanına gitmeyi kabul eder. Bundan bir süre sonra ise hayatını kaybeder.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmin başrolünde olan Advie Hanım her zaman taranmış saçları ve düzgün giyimi ile dikkat çekmektedir. Emekli öğretmen olması sebebi ile bilge bir yönü de bulunmaktadır. Yaşlı bireylerde görülen hareketlerdeki yavaşlama Advie Hanım’da da mevcuttur. Tansiyonu ve kolesterolü vardır, ayrıca kalbi de zayıftır. Hastalıklarına rağmen kendine bakabilmektedir ancak özellikle unutkanlığı sebebi ile yalnız başına yaşaması da artık pek mümkün değildir. Emekli maaşının yanı sıra çocuklarına paylaştırdığı mallardan da anlaşıldığı üzere maddi olarak bir sorunu bulunmamaktadır.

Filmde kısa birkaç sahnede görülen Rıfat Bey’de yaşlı bireylerin keskin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Beyaz ve seyrek saçlar, yavaş hareketler ve hafif eğrilmiş bir duruşa sahiptir. Emekli yargıç olması sebebi ile maddi olarak sıkıntı içerisinde bulunmamaktadır.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Adviye Hanım'ın dört çocuğu ve yedi torunu vardır. Geniş bir aileye sahiptir. Bununla birlikte büyük damadını ve küçük gelinini pek sevmez. Büyük damadı genellikle gösteriş meraklısıdır. Küçük gelini ise fazlasıyla kendine dönüktür. Herkese bir lakap takmıştır. Büyük damadına “Hıyar”, küçük gelinine “Elizabeth” demektedir. Hatta gelini kendisinden börek tarifi istediğinde bilerek yanlış tarif vermiş, sonra da “Yanlış mı verdim acaba, yaşlılık işte...” diyerek suçu üzerinden atmıştır. Başka bir sahnede ise küçük kızı Sonay'a olan kızgınlığını onun yeni kazağını söküp battaniye yapımında kullanarak göstermiştir.

Ailenin en büyük çocuğu Feriha, kocası tarafından aldatılmaktadır ve bunu en sonunda annesine açıklar. Ne yapacağını bilememektedir ve Adviye Hanım ona “Sen yetişkin bir insansın, kararın en doğrusunu bilirsin” dediğinde kendisine güven gelir. Uğur da karısını aldatmıştır ve annesi yaptığıнын yanlış olduğunu düşünerek arka çıkmasa da “Beklemeyi bil, sana dönecektir” diyerek teselli etmeyi de ihmal etmez. Küçük oğlu Murat ise karısına karşı hep sessiz kalmaktadır. Kardeşleri annesinin bakımı konusunda üstüne geldiklerinde ise “İstemiyor Berrin, ne yapayım boşanayım mı?” diyerek karşı çıkar. Adviye Hanım oğluna “Karını sevmen hoşuma gidiyor fakat kendini biraz fazla ezdirmiyor musun?” diyerek oğlunu uyarmayı da ihmal etmez. Nitekim filmin sonunda Murat, karısına karşı gelerek söz hakkını eline alır. En küçük kızı olan Sonay ise annesi ile en çok çatışan kişidir. Annesi onu yatılı okulda okuttuğu için kendisini sevmediğini iddia etmektedir ancak uzun zamandır beklediği terfiyi gittiği özel okulda öğrenmiş olduğu yabancı dil sayesinde elde edince, yine annesine koşar. Filmde özellikle anne ve kızları arasında çatışmalar olsa da son sahnelerde söylenen “Çekişilmeyince pekişilmezmiş” sözü aile olmanın içinde bu çatışmaların normal olduğunu bizlere göstermektedir.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Filmde en net görülen kuram geri çekilme kuramıdır. Yaşlı bireyin kendisi tarafından değil ailesi tarafından gösterilen davranışlar buna örnek teşkil etmektedir. Adviye Hanım'dan hiçbir şeye karışmaması, kenarda oturması ve örgü örmesi beklenmektedir. Huzurevinde geçen sahnelerde ise birlikte yemek yenmesi, sohbet

edilmesi ve Adviye Hanım'la Rıfat Bey'in dans etmesi ise aktivite kuramına örnek olarak gösterilebilir.

Küçük kızının evine geldiğinde kızı tarafından verilen direktifler ise değiş tokuş kuramına işaret etmektedir. Çocukları ve kendisi arasında roller değişmiştir. Koruyan, kollayan, kurallar koyan taraf, ebeveyn den çocuklara geçmiştir.

3.3.3.11'e 10 Kala

Filmin Karakterleri

Mithat Bey: 80'li yaşlarında emekli bir koleksiyoner

Ali: 34 yaşında, apartman görevlisi

Film Özeti

Yaşlı bir adam olan Mithat Bey (Mithat Esmer) koleksiyon yapmakta, yalnız başına yaşamaktadır. Her gün dışarı çıkıp koleksiyonu için gerekli parçaları almaktadır. Saat, dürbün, ses kasetleri en çok da gazete biriktirmektedir. Evinde adım atılacak yer kalmamıştır. Bir gün yaşanan hafif bir deprem apartman sakinlerini hareke geçirir ve binayı yenilemek isterler. Ancak Mithat Bey bunu kabul etmez. Hem evinden ayrılmak istememektedir hem eşyalarını taşıması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple yapılan apartman toplantılarına katılmaz. Kendisinin imzası olmadan asla yıkım yapılamayacağını söyler.

Yıkıma karşı olması komşularında rahatsızlık yaratmış, apartman yöneticisi Mithat Bey'i belediyeye şikâyet etmiştir. Gelen belediye görevlileri ev için çöp ev kavramını kullanmış ve bu sözler Mithat Bey'i kızdırmıştır. Ayrıca kendisinden izinsiz fotoğraf çekilmesinden de rahatsız olmuştur. Görevliler üç hafta sonra yeniden geleceklerini, bu sürede evdeki yükü boşaltması gerektiğini söyleyerek giderler. Bu olaydan sonra Mithat Bey koleksiyonunu kolilemeye başlar ancak bir taraftan da günlük eklemesi gereken parçaları da alması gerekmektedir. Bu noktada apartman görevlisi Ali'den yardım ister.

Ali (Nejat İşler) taşradan İstanbul'a gelmiş 34 yaşında bir adamdır. Evlidir ve bir kızı vardır. Ancak apartman görevlisi için ayrılan yer rutubetli olduğundan kızı hastalanınca eşi ve kızını köye yollamak zorunda kalmıştır. Şimdi tek isteği daha iyi bir iş bulup iyi bir eve çıkmaktır. Başlangıçta hem yöneticiden çekindiği hem de İstanbul'u

bilmediği için Mithat Bey'in yardım isteğine yanıt vermez ancak yeni eve çıkmak için paraya ihtiyacı olduğu için sonunda kabul eder. Böylece aralarında bir ilişki başlamış olur.

Ali Mithat'ın siparişlerini alırken aynı zamanda kolileri de depoya kaldırmaktadır. Zamanla kolilerin içinden işe yarayacak eşyaları satmaya başlar. Bu şekilde yeni ev için para biriktirmektedir. Mithat Bey'in uzun zamandır bulmaya çalıştığı bir eserin 11. cildini de sahaftan çalar. Üstelik ilk on cildi de satmıştır. Filmin sonunda herkes apartmandan taşınmış sadece Mithat Bey ve Ali kalmışlardır. Sonunda Mithat Bey Ali'nin ne yaptığını anlar ancak Ali de gitmiştir. Mithat Bey Ali'nin evinde İstanbul Ansiklopedisi'nin 11. cildini bulur ve son sahnede onunla birlikte gözden kaybolur.

Yaşlıların Bireysel Özellikleri Açısından Temsilleri

Filmin tek yaşlı karakteri Mithat Bey'dir. 83 yaşında, beyaz saçlı, kambur duruşu ve ağır hareketleri ile bilindik bir yaşlı görünümü çizmektedir. Her gün dışarı çıkan gayet aktif bir bireydir. 1945 yılında Sümerbank bursu ile Amerika'ya gitmiş orada elektronik mühendisliği eğitimi almıştır. Zorunlu hizmetinin ardından emniyet teşkilatında görev almış ve buradan da emekli olmuştur. Koleksiyonerdir, kendine özgü bir hobisi vardır. İlerleyen yaşına rağmen tüm işlerini tek başına halletmektedir. Beyni oldukça iyi çalışmaktadır. Bilgi birikimi hayli yüksektir, televizyondaki bilgi yarışmasını izlemekte ve sorulara doğru yanıtlar vermektedir. Araştırma yapan bir doktora öğrencisi için mezar taşlarında yazan eski yazıyı çevirmesi bilgisinin tek yönlü olmadığına işaret etmektedir. Evine gelen belediye görevlilerine karşı kendisini savunması, haklarının bilincinde bir kişi olduğunu göstermektedir. Maddi sıkıntısı olmamasına rağmen alışveriş yaparken mutlaka pazarlık yapar. Düzenli olarak doktora gider. Toza alerjisi olduğu için doktoru dikkat etmesini söyler ancak o yine de koleksiyonundan vazgeçmek istemez.

Yaşlıların Aile ve Sosyal Çevre Özellikleri Açısından Temsilleri

Mithat Bey tek başına yaşayan bir adamdır. Eşi yıllar önce koleksiyonunu bırakmazsa ayrılacağını söylemiştir ve Mithat Bey koleksiyonunu seçmiştir. Çocuğu da yoktur. Filmde görünen bir yeğeni vardır ancak ondan da yardım istediğinde “o kadar vaktim yok” cevabını almıştır. Yeğeni daha sonra yanına gelmiştir ancak asıl amacı ziyaret değil koleksiyonu sattırmaktır. Film boyunca iki kez de kız kardeşi arar ancak Mithat bey konuşmak yerine telesekreter kaydına düşmesini sağlar. Bu da yaşlı bireyin

akrabalık ilişkilerinin hayli zayıf olduğunu göstermektedir. Ancak burada farklı olan bunun kişinin kendi isteği olmasıdır.

Yaşlı adamın herhangi bir çevresi bulunmamaktadır. Sosyal iletişimi alışveriş yaptığı yerler ile sınırlıdır. Yaşadığı apartmanda komşuları ile anlaşmamaktadır. Kentsel dönüşüme karşı çıkması sebebi ile istenmemektedir. Evi akmasına rağmen ısrarla tamirci çağrılmaz. Yaşlı olduğu için önemsenmemekte, geri plana itilmektedir.

Evinde kolileme işine başladıktan sonra yardımını istediği Ali ile aralarında bir bağ kurulmuştur. Ancak Ali de yaşlı bireyin fark etmeyeceğini düşünerek ona ait olan malları satar. Bu da yine yaşlı kişinin önemsenmediğinin ve kolayca kandırılabilceğinin düşünülmesine yol açmaktadır.

Yaşlıların Yaşlılık Kuramları Açısından Temsilleri

Film boyunca Mithat Bey hep aktif olarak görünmektedir. Her gün dışarı çıkmaktadır. Yaşamına bu şekilde devam etmesi aktivite kuramına örnektir. Yıllardır almaya devam ettiği gazetelerini ve diğer koleksiyon malzemelerini almak birey için çok önemlidir. Özellikle gazetelerin bir gün alınmaması sıkıntılı bir durum oluşturur çünkü ertesi gün bulunması mümkün değildir. Buradan da süreklilik kuramının yansımalarını görmek mümkündür.

SONUÇ

Azalan doğum oranları ve ortalama yaşam süresinin uzaması ile birlikte özellikle gelişmiş toplumların demografik yapısında değişim görülmektedir. Türkiye'de de durum son yıllarda benzer bir hal almaya başlamıştır. Nüfusun yaşlanması, yaşlılık konusunun daha geniş çerçevede ele alınmasına yol açmıştır. Hem bilimsel çalışmalar hem de kültürel faaliyetler yaşlılık konusu ile daha çok ilgilenmektedir. Çalışmamızda da bu bağlamda yaşlılık konusu yaşlı bireylerin sinemadaki temsilleri üzerinden irdelenmektedir.

Sinema da geçmişten günümüze toplumu ve toplumsal değişimleri yansıtan bir kitle iletişim aracı olarak oldukça önemli bir yerde bulunmaktadır. Toplumsal değişimlerin ışığında sinema yapıtlarındaki konular da değişime uğramışlardır. Türkiye'deki ilk yapımlar daha çok duygusal ve aile ilişkilerini ele almaktayken toplumsal olaylar sinemaya da yön vermiş, bir dönem göç filmleri ağırlık kazanmıştır. Göç sonrasında kentlileşmeye çalışan kırsal göçmenlere hayatı daha da dramatize eden arabesk filmleri çekici gelmiştir. 1980 sonrası neo-liberal politikalar toplumda ciddi bir dönüşüme yol açmıştır. Devletin ekonomi müdahalesi azalmış ve tüketim ön plana çıkmıştır. Dönüşen toplumdaki yeni yaşam biçimleri ekseninde yaşlılık da daha farklı noktalardan tartışılmaya başlanmıştır. Bu durum sinemaya da yansımış, Yeşilçam ve arabesk kültürü geride bırakılmıştır. Daha çok kenti ve gerçekçi yaşamı konu alan filmler çekilmiştir. Bu filmlerin içerisinde toplumsal bir gerçeklik olan yaşlılığı konu edinen yapımlar da yer almıştır.

Bu yapımlarda yaşlı karakterler başrolleri üstlenmişlerdir. Kuramsal çerçevede biyolojik yaşlılık başlığı altında anlatılan saçların beyazlaması, duruşun eğilmesi, cildin kırışması gibi yaşlılığa özgü fiziksel değişimler filmlerde yer alan yaşlı karakterlerin hepsinde belirgin olarak görünmektedir. Fiziksel değişime eşlik eden ve genellikle yaşlılıkla ilişkilendirilen hastalıklar da filmlerde işlenmiştir. Filmlerde yaşlı bireyler hastalıklarla mücadele eden, yalnız, bazen bakıma muhtaç, bazen huzurevine bırakılan kişiler olarak yansıtılmışlardır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki yaşlılık genel olarak kayıplar üzerinden tanımlanmaktadır. Fiziksel ve bilişsel kayıplar, bunlara bağlı olarak rol kayıpları yaşla birlikte olması gereken gelişmeler olarak görülmektedir (Tereci vd., 2016). Bu düşünceler sinemaya filmlerine de yansımıştır. Bu noktada toplumun yaşlı

algısının izlerini, aynı zamanda yaşlı algısının sinema aracılığıyla yeniden üretildiğini de görmek mümkündür.

Yaşlılık birçok toplumda farklı anlamlar ifade etse de ortak olan kanı yaşamın son evresi olduğudur (İçli, 2016: 41). Bu evrede bireylerin hayatlarını gözden geçirmeleri de kaçınılmaz olmaktadır. Çalışma içerisinde incelenen filmlerde de bu durum sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılık dönemini daha aktif ve sağlıklı geçirmeye ilişkin yaklaşımlar (üçüncü yaş üniversitesi gibi) ise incelenen filmler içerisinde yer almamaktadır. Bununla birlikte literatürde bahsedilen yaşlılık kuramları da yapımlarda görülmektedir. Çalışma içerisinde incelenen her filmde hem yaşlılık özelliklerine hem de yaşlılık kuramlarının görünürlüğüne değinilmiştir.

1960-1980 yılları arasında incelenen üç filme bakıldığında yaşlılık algısının ve yaşlı bireye olan yaklaşımın sosyo-ekonomik farklılıklar içerdiğini görmekteyiz. İlk film olan Ağaçlar Ayakta Ölür filminde yaşlı bireylerin herhangi bir ekonomik zorlukları bulunmamakta, tek sıkıntıları torun özlemi olarak görünmektedir. Yalnızlık ana tema olarak işlenmiştir. Henüz bakıma muhtaç halde olmadıkları için herhangi bir acizlik belirtisi de görünmemektedir. İkinci film olan Yaşlı Gözler filminde ise yaşlı bireylerin ekonomik zorluklar nedeni ile yaşamlarını tek başlarına sürdürememeleri konu edinilmiş, çocuklarının istememesi sebebi ile de ilk film gibi yalnızlık duygusu işlenmiştir. Bunun yanında kalacak yerleri olmadığı için yaşlılık muhtaçlık kavramı ile birleştirilmiştir. Üçüncü film olan Aile Şerefi filminde dar gelirli ancak geleneksel bir ailenin içerisinde yer alan yaşlı bireyler görünmektedir. Ekonomik olarak üst sınıfın zorbalığına uğrayan aile üyeleri ve yaşlıları aile içerisinde birlikte olsalar da toplumsal anlamda yalnızlardır.

1980-2000 yılları arasında incelenen filmlerde yalnızlık temasının yanında çatışma da görülmektedir. Ancak bu dönem için öncelikle belirtilmesi gereken şey 1980 darbesi ile gelen yasaklardır. Yasaklar erotik filmlerde etkisi olurken diğer alanları da etkilemiştir. Sonrasında film dağıtım işinin yabancı firmalara geçmesi ile yerli film sektörü bir kez daha darboğaza girmiştir (Çetin Erus, 2007: 6). 1987 yılında gösterime giren yabancı film sayısı 320 iken yerli film sayısı sadece 96'dır. Bu dönemde çekilen filmler genellikle güldürü unsurlarının etkin olduğu ve halkı siyasetten uzak tutacak türde yapımlardır. Yine de 1980 sonrasında gerçekleşen toplumsal değişim sinema yapımlarında görülmektedir. Çalışma için bu döneme ilişkin seçilen üç filmde ilki olan

Hanım filmi, yaşlılık olgusunu yaşlı ve yalnız bir kadın ekseninde hastalık, tek başınalık, aileden uzak olma ve alt soy ile çatışma üzerinden ele almıştır. Yaşlı kadına çevreden gelen yorumlar da yaşlılığın bilişsel sağlık açısından düşüşte olduğunu işaret etmektedir. Yengeç Sepeti filminde ise hem yaşlı bireylerin yalnızlığı hem de aile bireyleri arasındaki çatışma konu edinmiştir. Dönemin siyasi çalkantıları filmde yer alan kardeşlerin meslekleri ve düşünceleri üzerinden aktarılmıştır. Artık birer yetişkin olan çocuklar kendi hayatları ile uğraşırken anne-babalarını ihmal etmekte, onları yalnız bırakmaktadırlar. Bu döneme ilişkin çekilen son film ise yaşlılık filmleri açısından milat kabul edilebilecek olan Güle Güle filmidir. Filmin tüm etkin karakterleri yaşlıdır. Yalnızlıklarını birbirleri ile gidermektedirler. Kendilerinden sonra gelen nesille olan düşünce farklılıkları da filmde işlenmiştir.

Son dönem olarak ele alınan 2000 sonrasında ise yaşlılık artık istenmeyen teması altında verilmiştir. Sosyal sınıftan ve gelir düzeyinden bağımsız olarak yaşlı bireylerin bakımın çocukları tarafından üstlenilmek istememesi filmlerde görülen belirgin temadır. Bu döneme ilişkin seçilen ilk film Beyaz Melek, huzurevinde yalnızlığa terkedilmiş yaşlıları konu ederken, yaşlı bireylere olan yaklaşımı kır-kent ayrımı üzerinden ele almıştır. Huzurevinde kalan yaşlıların kimi demans hastası iken kimi de tekerlekli sandalyeye mahkum olunca ailesi tarafından istenmeyen kişilerdir. Huzurevinde kalan ve özel bakıma muhtaç kişiler de oldukça dramatize şekilde anlatılmışlardır. Kent yaşamında yük olarak görünen yaşlılar, geleneksel aile yapısında el üstünde tutulan olarak seyirciye anlatılmıştır. İkinci olarak incelenen film Çınar Ağacı filminde Advie Hanım emekli öğretmendir ve herhangi bir ekonomik sorunu bulunmamaktadır. Unutkanlık problemi nedeni ile yalnız kalmaz. Önce çocuklarının yanında sıra ile kalmaya başlar ancak bir süre sonra dört çocuğu da bakım veren olmak istemez ve çocukları tarafından özel bir huzurevine yerleştirilir. Seçilen son film olan 11'e 10 Kala filminde ise daha farklı bir yaşlı karakter görülmektedir. Kalabalık şehirde etkin şekilde hobisine devam etmeye çalışan karakter, yalnızlığı daha çok kendi seçmiştir. Her ne kadar aktif ve bilinçli olsa da yaşı itibarı ile etrafı tarafından önemsenmez. Başlangıçta kendi seçmiş olduğu yalnızlığı son sahnelerde yerini hüzne bırakır.

1960'lı yıllardan günümüze kadar geçen süreç içerisinde yer alan yapımlardan seçilen filmler bize yaşlılık olgusunun en çok yalnızlık ekseninde ele alındığını göstermektedir. Bu durum sosyo-ekonomik açıdan çok fazla farklılık göstermemektedir.

Ancak geleneksel aile modelinde yaşı bireyler saygı ve sevgi görmekteyken modern aile yapısında dışarıda kalmış, statü kaybına uğramışlardır. Toplumsal tepkiler de yaşı bireylerin yaptıklarına anlam verememek, dalga geçmek ve önemsememek şeklinde görülmektedir.

Ele alınan filmlerde özellikle son dönem içerisinde bakım veren olma sorunu net şekilde görünmektedir. Değişen yaşam koşulları ile birlikte kadının da çalışma hayatına katılması ile bakım veren rolünden sıyrılması da bu noktada etkin olmaktadır. Bununla birlikte yaşı bireylerin bakımının sadece aileye yüklenmesi, devletin yaşı politikaları konusunda eksiklikleri olduğunu işaret etmektedir. Yaşlılık dönemine ilişkin çalışmaların hız kazanması, yaşlanan toplumların öncelikli hedeflerinden biri olmalıdır. Buna ilişkin ekonomik, sağlık, eğitim politikalarının düzenlenerek yaşı bireylerin toplum içerisinde sağlıklı ve mutlu bir hayat sürdürmeleri genç nesillerin de geleceğe umutla bakmasına imkan sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acıduman, A., & İlgili, Ö. (2010). İbn Sînâ'nın El-Kânûn Fî't-Tıbb Adlı Eserinde "Geriatrı" İle İlgili Bölümler. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 63(2), s. 41-47.

Akandere, O. (2010). 1946 Genel Seçimleri Ve Sonuçları Üzerinde İktidar Ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 26(76), s. 1-26.

Akça, B., & Yüzbaşı, E. (2020). Tek Parti Döneminde Isparta'da Milletvekili Seçimleri ve Milletvekillerinin. Journal of Universal History Studies, 3(2), s. 336-352.

Akçay, C. (2015). Yaşlılık ve Emeklilik: Kavramlar, Kuramlar, Sorunlar. Ankara: Pegem Akademi.

Akdoğan, Y. (2003). Muhafazakâr Demokrasi,. Ankara: AK Parti Yayınları.

Akın, G. (2006). Gerontoloji: Her Yönüyle Yaşlılık. Ankara: Palme Yayınevi.

Alınışık Erdoğan, A. (2016). Yaşlılık Döneminde İşitme Kaybı ve İşitme Kaybına Yaklaşımlar. Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 10(1), s. 25-33.

Altan, Z. Ö. (2006). Sosyal Politika Dersleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İdari Bilimler Yayınları.

Altunçekiç, A. (2021). Uzaktan eğitim: Öğrenci, öğretmen, teknoloji, kurum ve pedagoji. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), s. 417-443.

Apak, E., & Aka, V. (2020). Medyada yaşlı temsillerinin 87 yıllık dönüşümü: Cumhuriyet Gazetesi örneği 1930-2017. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 13(1), s. 19-26.

Appelbaum, R. P. (1970). Toplumsal Değişim Kuramları. (T. Alkan, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.

Arpacı, F. (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Yayını.

Aslan, S., & Alkış, M. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte Türkiye'nin modernleşme süreci: laikleşme ve ulusal kimlik inşası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), s. 18-33.

Aslan, M., & Hocaoglu, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), s. 53-62.

Ateş, B., & Mamur Işıkcı, Y. (2020). 2000'li Yıllardan İtibaren Türkiye'de sağlık politikalarındaki değişimin çoklu akış modeli ile analizi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), s. 139-151.

Atila Demir, S. (2021). Etiketleme Teorisi Çerçevesinde Sosyal Dışlanma ve Salgın Hastalıklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), s. 13-25.

Avcı, M., & Kıran, E. (2021). Toplumsal değişme, yetişkin eğitimi ve sosyoloji. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), s. 835-856.

Aytaç, Ö., & Kurttaş, M. Ç. (2016). Sağlık - hastalığın toplumsal kökenleri ve sağlık sosyolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), s. 231-250.

Bahar, O. (2005). Türkiye ekonomisinde 1980 öncesi uygulanan sanayileşme politikaları. *Journal of Management and Economics Research*, 3(4), s. 64-90.

Başkaya, Z., & Özkılıç, F. (2017). Türkiye'de doğurganlıkta meydana gelen değişimler (1980-2013). *Journal of International Social Research*, 10(54), s. 404-423.

Bay, E., & Tuğluk, M. (2004). Resmi ve özel ilköğretim okulları öğrenci başarılarının karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), s. 135-153.

Bayık Temel, A., Altuğ Özsoy, S., Uysal, A., Ergül, Ş., Vural, B., & Yıldırım, B. (2009). Yaşlılarda Sağlık Anlayışı. *Aile ve Toplum*, 4(16), s. 95-105.

Bennis, M., & Ghourdou, T. (2024). Exploring the Relationship between Media and Culture: A Cultural Studies Perspective. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 6(2), s. 83-91.

Bilgili, A. (1993). Avrupa topluluğu ile bütünleşme sürecinde Türk aile yapısı. (Basılmamış doktora tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Boratav, K. (2005). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002. Ankara: İmge Yayınevi.
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 182(182), s. 53-60.
- Büker, S. (2012). Sinemada anlam yaratma. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Canatan, A. (2008). Sosyal Yönleriyle Yaşlılık. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2015). Yaşlılar ve Toplum. H. Bacanlı, & Ş. Işık Terzi (Dü) içinde, Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (s. 357-392). İstanbul: Açılım Kitap.
- Capra, F. (1992). Batı düşüncesinde dönüm noktası. (M. Armağan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cerrah, L., & Baran, M. (2020). Katılımcı sözlüklerde yaşlı ve yaşlılık algısı. Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), s. 99-126.
- Ceylan, H. (2015). Yaşlılık ve Refah Devleti. İstanbul: Açılım Kitap.
- Comte, A. (2015). Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma. (E. Ataçay, Çev.) Ankara: Bilgesu yayıncılık.
- Çağbayır, Y. (2007). Orhun Yazıtlarından günümüze Türkiye Türkçesinin söz varlığı Ötüken Türkçe sözlük. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çakır, D. (2021). kendini gerçekleştiren kehanet: kırmızı saçlı kadın. MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), s. 110-117.
- Çiçen, Y. B. (2018). 2000'lerde Türkiye Ekonomisi Performansı. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6(5), s. 73-81.
- Çoban, B. (2022). Durkheim'ın bilgi ve toplum anlayışı üzerine bir değerlendirme. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 9, s. 115-130.
- Çoban, M. (2016). Türkiye'de Din ve Siyaset. G. Ercins , & M. Çoban (Dü) içinde, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (s. 201-252). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Çolakoğlu, B. E. (2011). Reklamlarda Sosyal Temsil Alanı olarak yaşlı kuşağın sunumu. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çubukçu, A., & Çiçek, A. (2023). Yaş Altmış İş Bitmemiş: Yaşlılık. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7(2), s. 491-503.

Demiray, U. (1990). Üçüncü yaş üniversitesi» kavramı uygulama örnekleri ve bir öneri. Kurgu, 8(2), 421-455. . Kurgu, 8(2), s. 421-455.

Demirbilek, T., & Öktem Özgür, A. (2017). Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşlı İstihdamı. Yaşlı Sorunları Araştırmaları Dergisi, 10(1), s. 14-28.

Doğan, S. (2014). Eğitimin işlevleri. E. b. giriş, & C. T. Uğurlu (Dü.). içinde Ankara: Eğiten Kitap.

Doğanay, Ü. (2007). Akp'nin demokrasi söylemi ve muhafazakarlık: muhafazakar demokrasi ve eleştirel bir bakış. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(1), s. 65-88.

Dowd, J. J. (1975). Aging as Exchange: A Preface to Theory. The Journal of Gerontology, 30(5), s. 584-594.

Durkheim, E. (2015). Sosyoloji dersleri. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: İletişim yayınları.

Ekinci, A. (2013). 2001 Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Büyümenin Sırrı: Daha Liberal Bir Ekonomi (?). Liberal Düşünce Dergisi, 72, s. 109-126.

Emiroğlu, V. (1985). Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu. Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd. Şti.

Ercins, G. (2016). Türkiye'de Aile Yapısı ve Aile Yapısındaki Değişimler. Türkiye nin Toplumsal Yapısı (s. 95-140). içinde İstanbul: Lisans yayınları.

Erden, M. (2011). Eğitim Bilimlerine Giriş . Ankara: Arkadaş Yayınevi.

ergin, M. (1971). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Devlet Kitapları Milli Eğitim basımevi.

Ergün, M. (1987). Eğitim ve Toplum. Eğitim Sosyolojisine Giriş. içinde Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

Ertaylan, A. (2016). 1990 Sonrası Türkiye sinemasında yaşlılık temsilleri. , 6(1), 1 - 20. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 6(1), s. 1-20.

Ertürk, S. (1972). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Yelken Tepe Yayınları.

Es, M., & Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 48, s. 206-246.

Esen Kuyucak, Ş. (2010). Türk Sinemasının Kilometre Taşları. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Eser, B. (2013). Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(3), s. 201-224.

Eysenck, M. V. (2006). Adolescence, adulthood, and old age. 07 04, 2023 tarihinde (<https://bi603.files.wordpress.com/2008/04/adolescence-adulthood-and-old-ageerikson.pdf>). adresinden alındı

Farmosa, M. (2011). Universities of the third age: a rationale for transformative education in later life. Journal of Transformative Education, 8(3), s. 197-219.

Fidan, N. (2012). Okulda Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Pegem Akademi.

Fihter, J. (1994). Sosyoloji Nedir? (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Atilla Kitabevi.

Garipağaoğlu, N. (2010). Türkiye’de Kentleşmenin, Kent Sayısı, Kentli Nüfus Kriterlerine Göre İncelenmesi ve Coğrafi Dağılışı. Marmara Coğrafya Dergisi, 22(1), s. 1-42.

Gazetesi, A. (1930, Haziran 22).

Gençoğlu, A. Y. (2016). Türkiye’de Aile Yapısı ve Aile Yapısındaki Değişimler. Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (s. 95-140). içinde İstanbul: Lisans Yayınları.

Gilleart, C. (2009). Old age in the Dark Ages: the status of old age during the early Middle Ages. Ageing and Society, 29(7), s. 1065-1084.

Gökçe Kutsal, Y. (2006). Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları, 65 yaş üzeri yaşam. İstanbul: Meditime Ltd. Şti.

Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerinde Bir İnceleme. H.Ü. Sosyal ve Beşerî Bilimler dergisi, 8(1-2), s. 45-67.

Gökçe, B. (2013). Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar. Ankara: Savaş Yayınevi.

Gönüllü, C. (2020). Yaşlılık Sosyolojisi. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi.

Güleç, İ., Çelik, S., & Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. Sakarya University Journal of Education, 2(3), s. 34-48.

Güzel, E. (2017). Eski mısır tarihindeki dinsel yönetim stratejisinin ptolemaios hanedanı'ndaki yansımaları. Asya Studies, 2(2), s. 27-35.

Haldun, İ. (1968). Mukaddime , C.1. (Z. K. Ugan, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hooyman, N., & Kiyak, A. (2014). Social Gerontology: multidisciplinary Perspective. Boston: A Person Education Company.

İçli, G. (2016). Statü ve rol bağlamında yaşlılık. H. Ceylan (Dü.) içinde, Yaşlılık Sosyolojisi (s. 41-60). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Işık, Ş. (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. Ege Coğrafya Dergisi, 14(1-2), s. 57-71.

Kalaycı, I. (2018). Geçmişten Günümüze Hasta Bakım Kültürü. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Kalaycıoğlu, S., Tol, U., Küçükural, Ö., & Cengiz, K. (2003). Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.

Kalınkara, V. (2014). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kalınkara, V. (2016). Nüfusun yaşlanması ve toplumsal boyutları. H. Ceylan (Dü.) içinde, Yaşlılık Sosyolojisi (s. 21-40). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karadeniz, G., & Dedeli, Ö. (2008). Yaşlılık Dönemi Fiziksel Özellikleri. K. Ersanlı, & M. Kalkanlı (Dü.) içinde, Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık. Ankara: Pegem Akademi.

Karaduman, A. (tarih yok). Yaşlılıkta kalitesli yaşam.

Karpat, K. (2010). Türk demokrasi tarihi sosyal kültürel ekonomik temeller. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye'de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), s. 131-174.

Kaya, E. (2007). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Kazgan Döğer, G. (2022, 03 04). Dünya sinemasında yaşlıları "düşkün" ve "şirin" gösteren geleneksel kodlar kırılıyor. 2024 tarihinde ayrımcılık/hattı: <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/dunya-sinemasinda-yasli-lari-duskun-ve-sirin-gosteren-geleneksel-kodlar-kiriliyor/1815202> adresinden alındı

Kazgan, G. (2006). *Tanzimat'tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi*, . İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yay.

Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kermani, F. N. (1977). *The Place of Mass Media in the Life of the Aged: A Study of Mass Media Consumption and Life Satisfaction among the Members of Eleven Senior Citizen Clubs in Wood County*. Ohio: Bowling Green State University.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), s. 381-404.

Kıray, M. M. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kırkpınar, D. (2009). 12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Kuloğlu, C. (2016). Türkiye'de kentleşme ve kentsel dönüşüm. G. Ercins, & M. Çoban (Dü) içinde, *Türkiye nin Toplumsal Yapısı* (s. 325-341). İstanbul: Lisans.

Kurt, G. (2008). Türkiye'de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış (Sivas il örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kurtkapan, H. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi Kuramları İçin Bir Çerçeve Denemesi. f. Yamaner, & E. Eyuboğlu (Dü) içinde, *İnsan toplum ve spor bilimleri araştırma örnekleri* (s. 249-271). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Kuruoğlu, H., & Salman, S. (2017). Medyada yaşlılık ve Türk sinemasında yaşlılık temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3), s. 1-23.

Kutlu Dönmez, Ö., Say Şahin, D., & Büyükyörük, N. (2021). Yaşlılık ve yaşlılığın değişen yüzü. M. Pekesen (Dü.) içinde, Yaşlanan Toplumlarda Güncel Yaşlılık Konuları (s. 11-32). İstanbul: Efe Akademi.

Kutlu, Ö. (2023). Geriatrik popülasyonda yaygınlığı artan bir sorun: bağımlılık. S. Sütü (Dü.) içinde, Yaşlı Hastalıkları (s. 51-66). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2020). Niteliksel Araştırmalarda Analiz. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lowry, D. (2009). Aging Social Change And Elderly Well-Being In Rural China: Insights from Mixed-Methods Village Research. Population Studies Center Research Report, 06(691), s. 1-34.

Macionis, J. J. (2012). Sosyoloji. (V. Akan, Çev.) Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Mandaloğlu, M. (2022). Eski Türklerde aile ve evlilik anlayışı. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(8), s. 481-498.

Marshal, G. (2005). The Purpose, Design and Administration of a Questionnaire for Data Collection. Radiography, 11, s. 131-136.

Mathilda, W. R. (1976). Social Gerontology and the Age Stratification of Society, The sociology of Aging: Selected Readings. Newyork: Wadsworth Pub. Co.

Mecham, R. Q. (2004). From the ashes of virtue, a promise of light: the transformation of political Islam in Turkey. Third World Quarterly, 25(2), s. 339-358.

Memiş, Ş. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 66, s. 263-284.

Metin, A. (2019). Türkiye'nin 1960-1980 Dönemindeki Parti Sisteminin Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(3), s. 598-609.

Neuman, W. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel yaklaşımlar. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayınodası.

Oğlak, S., & Canatan, A. (2020). Yaşam boyu öğrenme ve aktif yaşlanma bakış açısından   nc  Yaş  niversiteleri: İyi uygulama  rnekler. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 13(2), s. 131-141.

Onaran, O. (2004). Sinemada Müzik Kullanımı ve Bir  rnek: Uzak. C. Pekman, & B. Kılıçbay (D ) içinde, Görüntünün Müziği Müziğin Görüntüsü (s. 11-21). İstanbul: Pan.

Ongun, M. T. (2002). Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler, Kriz ve IMF Politikaları. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Onur, B. (2004). Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık  l m. Ankara: V Yayınları.

Örgütü, D. S. (tarih yok). 11 25, 2023 tarihinde alındı

 zark, A. (2021). Kasaba ailesi üzerine sosyolojik bir inceleme: İnece  rneği. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

 zen, S. (1994). Sağlık ve Sosyo-Kültürel Yapı Değişkenleri. Sosyoloji Dergisi, 5, s. 133-145.

Özgüven, İ. E. (2001). Ailede İletişim ve Yaşam. Ankara: Pdrem Yayınları.

 zkalp, E. (2006). Davranış Bilimlerine Giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

 zkan, S., & Alataş, E. (2004). Menopoz Döneminde Cinsellik. Türk Fertilite Dergisi, 12(4), s. 370-375.

 z n, N. (2010). Türk Sineması Tarihi (1896-1960). Ankara: Doruk Yayınları.

Powell, J. L. (2000). Theorising social gerontology: The case of social philosophies of age. Sincron a, 19(4), s. 117-135.

PUTNEY, N., DAWN, E., & BENGTSON, V. (2005). Social Gerontology as Public Sociology in Action. The American Sociologist / Fall/Winter, 36(3), s. 88-104.

Quadagno, J. (2014). Aging and The Life Course: An Introduction to Social Gerontology. Sixth edition. New York: McGraw-Hill.

Scannell, P., Schlesinger, P., & Sparks, C. (1992). CultureandPower: A Media. CultureandSociety Reader. London: Sage.

Shulamith, S. (1993). Who were Old in the Middle Ages? Social History of Medicine, 6(3), s. 313-341.

Soran, H., Akkoyunlu, B., & Kavak, Y. (2006). Yaşam boyu öğrenme becerileri ve eğitimcilerin eğitimi programı: Hacettepe Üniversitesi Örneği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, s. 201-210.

Soydan, E., & Alpaslan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi, 7, s. 53-64.

Soyuer, F., & İsmailoğulları, S. (2009). Yaşlılık ve denge. Türk Serebrovasküler Hastalıklar Dergisi, 15(1), s. 1-5.

Spencer, H. (2016). Devlete karşı insan. (Y. S. Altındal, Çev.) İstanbul: Litera yayıncılık.

Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal, Düşünsel Yapıların Etkileşimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın toplumsal yörüngeleri. Bursa: Dora Yayıncılık.

Şimşir, B. (2009). Kürtçülük II (1924-1999). Ankara: Bilgi yayınevi.

Tezcan, M. (1982). Yaşlılıkta Boş Zamanların Değerlendirilmesi. Yaşlılık ve Sorunları, (s. 179-191).

Tezcan, M. (1985). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Topal, N. (2020). 28 Şubat Süreci Öncesi Ve Sonrası Sosyal Bilgiler Programında Yaşanılan Değişimlerin Eğitim Ve Siyaset İlişkisi Bağlamında İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Toruk, İ. (2011). Türkiye'de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 30, s. 483-514.

Toruk, İ. (2011). Türkiye'de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 30, s. 483-514.

Torun, İ. (2020). Tarikat ve Cemaatlerin Siyasetle İlişkisi. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 9(17), s. 83-94.

Tufan, İ. (2001). Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye. Toplum ve Sosyal Hizmet, 12(3), s. 27-49.

Tufan, İ. (2003). Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Tufan, İ. (2017). Gerontoloji, Kapsam, Disiplinlerarası İşbirliği, Ekonomi ve Politika. (İ. Tufan, & M. Durak, Dü) Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

TÜİK. (2022). Kent-Kır Nüfus İstatistikleri.

TÜİK. (2022). Nüfus Verileri.

Tuna, M., & Tenlik, Ö. (2017). Türkiye'de ve dünyada yaşlanma. İ. Tufan, & M. Durak (Dü) içinde, Gerontoloji: Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika (s. 3-26). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. Medeniyet Ve Toplum Dergisi, 1(1), s. 93-117.

Tümtaş, M. S. (2011). Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri-Mersin, Diyarbakır ve İzmir Örnekleri. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Üge, G. (2010). Türkiye ekonomisi ve bütçe analizi (1923-1950). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Varışlı, B. (2017). Türkiye’de Yaşlanma ve Demografi. İ. Tufan, & M. Durak (Dü) içinde, Gerontoloji I. Cilt (s. 27-35). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Victor, C. (2005). The Social Context of Ageing. New York: Routledge.

Wang, J., Mann, F., Lloyd-Evans, B., Ma, R., & Johnson, S. (2018). Associations between loneliness and perceived social support and outcomes of mental health problems: a systematic review. BMC psychiatry, 18(1), s. 1-16.

William C. Cockerham Englewood Cliffs, N. P. (1991). *This Aging Society*. New Jersey: Prentice Hall.

Yale, L., & Gilly, M. (1988). Trends in Advertising Research: A Look at The Content of Marketing-oriented Journals From 1976 to 1985. *Journal of Advertising*, 17(1), s. 12-22.

Yasa, İ. (1970). Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(4).

Yavuz, H. M. (2003). *İslamicpolitical identity in Turkey*. New York: Oxford UniversityPress.

Yeldan, E. (2004). Türkiye Ekonomisi'nde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi. *Çalışma ve Toplum*, 1(1), s. 1-29.

Yenen, İ. (2016). Türkiye'de eğitim politikaları ve sorunları. G. Ercins, & M. Çoban (Dü) içinde, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 141-178). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Yentürk, N., & Kepenek, Y. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yiğit, A., Yiğit, Ö., Tekin, C., Gökner, Ş., Daşkın, Y., Avcı, M., & Kahraman, Y. (2023). 28 Şubat Postmodern Darbe Süreci ve Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10(6), s. 2139-2157.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E., & Çiftçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açidan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), s. 252-267.

Zengin, F. (2022). Türk Sinemasında Kullanılan İlk Sinema Makineleri ve İlk Projeksiyonistler (1896-1908). *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), s. 123-135.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Sonay KARA

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi - Sosyoloji

Yüksek Lisans Öğrenimi: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Sosyoloji

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi : İngilizce – Orta

İş Denevimi : Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi –
Bilgisayar İşletmeni

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar : Türk Sineması Üzerinden Avrupa’ya İşçi
Göçünün Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal
Bilimler Dergisi